

Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Σπουδών

<<Σύγχρονες τάσεις στη γλωσσολογία για εκπαιδευτικούς>>

-Διπλωματική εργασία-

<<Αντιπαραβολικές στάσεις των ομιλητών/-τριών της ποντιακής
διαλέκτου και βλάχικης γλώσσας>>

Δημοπούλου Ελένη

A.M.: 528178

Επιβλέπων καθηγητής:

Φλιάτουρας Ασημάκης

Η παρούσα εργασία αποτελεί πνευματική ιδιοκτησία του φοιτητή («συγγραφέας/δημιουργός») που την εκπόνησε. Στο πλαίσιο της πολιτικής ανοικτής πρόσβασης ο συγγραφέας/δημιουργός εκχωρεί στο ΕΑΠ, μη αποκλειστική άδεια χρήσης του δικαιώματος αναπαραγωγής, προσαρμογής, δημόσιου δανεισμού, παρουσίασης στο κοινό και ψηφιακής διάχυσής τους διεθνώς, σε ηλεκτρονική μορφή και σε οποιοδήποτε μέσο, για διδακτικούς και ερευνητικούς σκοπούς, άνευ ανταλλάγματος και για όλο το χρόνο διάρκειας των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας. Η ανοικτή πρόσβαση στο πλήρες κείμενο για μελέτη και ανάγνωση δεν σημαίνει καθ' οιονδήποτε τρόπο παραχώρηση δικαιωμάτων διανοητικής ιδιοκτησίας του συγγραφέα/δημιουργού ούτε επιτρέπει την αναπαραγωγή, αναδημοσίευση, αντιγραφή, αποθήκευση, πώληση, εμπορική χρήση, μετάδοση, διανομή, έκδοση, εκτέλεση, «μεταφόρτωση» (downloading), «ανάρτηση» (uploading), μετάφραση, τροποποίηση με οποιονδήποτε τρόπο, τμηματικά ή περιληπτικά της εργασίας, χωρίς τη ρητή προηγούμενη έγγραφη συναίνεση του συγγραφέα/δημιουργού. Ο συγγραφέας/δημιουργός διατηρεί το σύνολο των ηθικών και περιουσιακών του δικαιωμάτων.

<<Παραβολικές στάσεις των ομιλητών/-τριών της ποντιακής διαλέκτου και βλάχικης
γλώσσας>>

Δημοπούλου Ελένη
A.M.:528178

Επιτροπή επίβλεψης διπλωματικής

Επιβλέπων καθηγητής

Συν-επιβλέπουσα καθηγήτρια

Φλιάτουρας Ασημάκης
ΕΑΠ

Τζακώστα Μαρίνα
ΕΑΠ

Βέροια, Ιούλιος 2025

Ευχαριστώ θερμά τον επιβλέποντα καθηγητή μου, κύριο Φλιάτουρα Ασημάκη, για την καθοδήγησή του και την υποστήριξή του σε κάθε στάδιο της διπλωματικής εργασίας, καθώς και τη συνεπιβλέπουσα καθηγήτριά μου, κυρία Τζακώστα Μαρίνα, για τις εύστοχες παρατηρήσεις της στο τελικό κείμενο.

Ευχαριστώ επίσης όλους όσους συμμετείχαν στην έρευνα, συμβάλλοντας ουσιαστικά στην ολοκλήρωσή της.

<<Στην οικογένειά μου, Ιωάννη, Μερόπη και Ευαγγελία
και στον σύντροφό μου, Χρήστο,
με ευγνωμοσύνη για την αμέριστη συμπαράστασή τους>>

Περίληψη

Η παρούσα ερευνητική εργασία εξετάζει τις στάσεις ομιλητών και ομιλητριών απέναντι σε δύο γλωσσικές ποικιλίες του ελληνικού χώρου με ιδιαίτερο ιστορικό και πολιτισμικό βάρος: την ποντιακή διάλεκτο και τη βλάχικη γλώσσα. Πρόκειται για δύο γλωσσικά ιδιώματα που, αν και διαφοροποιούνται ως προς τη γλωσσογενετική τους προέλευση, παρουσιάζουν κοινά χαρακτηριστικά στο επίπεδο της περιθωριοποίησης και της υποχώρησης από τον δημόσιο και καθημερινό λόγο. Η έρευνα υιοθέτησε ποσοτική προσέγγιση, βασισμένη στη συλλογή δεδομένων μέσω διαδικτυακού ερωτηματολογίου, το οποίο συμπληρώθηκε από 180 συμμετέχοντες και συμμετέχουσες (152 για την ποντιακή και 90 για τη βλάχικη). Το ερωτηματολόγιο στόχευε στην αποτύπωση των γλωσσικών στάσεων ως προς την επαφή, τη χρήση, την ταυτοτική σύνδεση και την πρόθεση διατήρησης των ποικιλιών.

Τα ευρήματα κατέδειξαν ότι, παρά τη φθίνουσα χρήση των ποικιλιών αυτών, παραμένει έντονη η πολιτισμική και συναισθηματική σύνδεση των συμμετεχόντων με τη γλώσσα της κοινότητάς τους. Η ποντιακή εμφανίζεται περισσότερο οργανωμένη και παρούσα στο πολιτιστικό πεδίο, κυρίως μέσω συλλόγων, μουσικών δράσεων και κοινοτικών δικτύων, στοιχείο που ευνοεί τη συντήρηση της πολιτισμικής ταυτότητας. Αντίθετα, η βλάχικη παρουσιάζει βαθύτερη γλωσσική υποχώρηση, ενώ καταγράφεται απουσία θεσμικής υποστήριξης ή οργανωμένων προσπαθειών διάσωσης. Παρόλα αυτά, η συναισθηματική αξία της παραμένει υψηλή, ιδίως ως μέρος της οικογενειακής μνήμης και της συλλογικής ταυτότητας.

Η ανάλυση ανέδειξε επίσης τον ρόλο κοινωνικοδημογραφικών παραγόντων, όπως η ηλικία και η γεωγραφική προέλευση, στη διαμόρφωση των στάσεων. Οι νεότερες γενιές δείχνουν ενδιαφέρον για τη γλωσσική τους καταγωγή, αν και η λειτουργική χρήση των ποικιλιών είναι ελάχιστη. Οι μεγαλύτεροι σε ηλικία συμμετέχοντες καταγράφουν βαθύτερη γνώση και βιωματική σχέση με τις γλώσσες, αλλά και απογοήτευση για τη φθίνουσα μετάδοση. Παράλληλα, πολλοί εκφράζουν την ανάγκη να υπάρξει θεσμική υποστήριξη, εκπαιδευτική ενσωμάτωση και ψηφιακή παρουσία, ώστε οι ποικιλίες αυτές να διασωθούν και να επανενταχθούν στον πολιτισμικό και κοινωνικό διάλογο.

Η εργασία καταλήγει ότι οι γλωσσικές ποικιλίες αυτές διατηρούν ισχυρό πολιτισμικό δυναμικό, ικανό να στηρίξει προσπάθειες αναβίωσης και ενδυνάμωσης. Προτείνεται η ανάπτυξη πλουραλιστικών πολιτικών γλωσσικής διαχείρισης που θα βασίζονται στην αρχή της πολιτισμικής πολυφωνίας και της ισότιμης ένταξης όλων των μορφών γλωσσικής έκφρασης στο εθνικό πολιτισμικό αφήγημα.

Λέξεις-κλειδιά: Ποντιακή διάλεκτος, Βλάχικη γλώσσα, γλωσσικές στάσεις, πολιτισμική ταυτότητα, γλωσσική πολιτική, γλωσσική ποικιλότητα, μειονοτικές γλώσσες, Ελλάδα.

Abstract**“Parabolic attitudes of speakers of the Pontic dialect and Vlach language”**

<<Dimopoulou Eleni>>

This research thesis explores the language attitudes of speakers toward two significant, yet endangered, linguistic varieties in Greece: The Pontic dialect and the Vlach (Aromanian) language. Although differing in their genealogical origin—Pontic as a Greek dialect and Vlach as a Romance language—both varieties are currently facing similar conditions of marginalization, loss of intergenerational transmission, and exclusion from institutional discourse. The study adopts a quantitative methodology, based on data collected through an online questionnaire distributed via Google Forms, which gathered a total of 180 valid responses (152 for Pontic and 90 for Vlach). The research aimed to investigate speakers’ attitudes in relation to language contact, use, identity affiliation, and willingness for preservation or revitalization.

The findings reveal that despite reduced daily usage and functional decline, both varieties maintain a high level of symbolic and emotional value among speakers. The Pontic dialect appears to benefit from greater public presence, primarily through cultural associations, local events, and musical heritage, which contributes to the retention of community identity. In contrast, the Vlach language shows deeper patterns of linguistic attrition and lacks organized institutional support or educational initiatives. However, respondents consistently express emotional attachment to both varieties, identifying them as integral elements of family heritage and cultural memory.

Moreover, the analysis highlights sociolinguistic variation across age and geographic origin. Older participants reported higher levels of fluency and emotional engagement, but also concern over the loss of transmission to younger generations. Conversely, younger participants, while largely lacking linguistic competence, express strong interest in reconnecting with their linguistic heritage. Many respondents across both groups advocate for institutional recognition, integration into school curricula, and increased presence in digital platforms and public media.

The thesis concludes that both the Pontic dialect and the Vlach language continue to function as powerful cultural symbols, despite their current endangered status. Their survival depends not solely on speaker will, but on broader political and institutional frameworks that support linguistic pluralism. The findings support the need for culturally responsive language policies that promote diversity, inclusivity, and heritage preservation within the national context. Public engagement, educational outreach, and collaborative documentation projects are recommended as pathways toward revitalization.

This research contributes to the growing field of sociolinguistic studies in Greece, shedding light on the complex interplay between language, identity, and cultural continuity. It serves as a foundation for future interdisciplinary work that may explore the challenges and possibilities of minority language maintenance in contemporary societies.

Keywords: Pontic dialect, Vlach language, language attitudes, linguistic diversity, cultural identity, language policy, language preservation, Greece.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

Περίληψη.....	v
Abstract.....	vi
Περιεχόμενα.....	vii
Κατάλογος Γραφημάτων.....	ix
1. Εισαγωγή.....	11
2. Γλωσσική ποικιλότητα και μειονοτικές γλώσσες στην Ελλάδα.....	13
2.1. Θεωρητικό πλαίσιο γλωσσικής ποικιλομορφίας.....	13
2.2. Κατηγορίες γλωσσικών ποικιλιών στην Ελλάδα.....	15
2.3. Νομικό πλαίσιο και πολιτικές αναγνώρισης.....	16
2.4. Γλωσσική ιδεολογία και μονογλωσσικός εθνικισμός.....	17
3. Στάσεις ομιλητών και γλωσσική ιδεολογία	17
3.1. Θεωρίες γλωσσικών στάσεων	18
3.2. Η έννοια του γλωσσικού κύρους και της κοινωνικής αξιολόγησης.....	18
3.3. Μεταβλητές που επηρεάζουν τις στάσεις (ηλικία, φύλο, ταυτότητα).....	19
3.4. Στάσεις απέναντι στις διαλέκτους στον ελληνικό χώρο.....	20
3.5. Ιδεολογικοί μηχανισμοί	21
4. Η Ποντιακή διάλεκτος.....	22
4.1. Ιστορική καταγωγή και εξέλιξη.....	22
4.2. Φωνολογία της ποντιακής.....	23
4.3. Μορφολογία της ποντιακής.....	24
4.4. Σύνταξη της ποντιακής.....	25
4.5. Λεξιλόγιο – δάνεια, αρχαϊσμοί, χαρακτηριστικά.....	26
4.6. Πολιτισμική λειτουργία και συλλογική μνήμη.....	27
4.7. Σύγχρονη χρήση και στάσεις ομιλητών.....	28
5. Η Βλάχικη γλώσσα	29
5.1. Προέλευση και ταξινόμηση.....	29
5.2. Φωνολογία της βλάχικης.....	30
5.3. Μορφολογία της βλάχικης.....	31
5.4. Σύνταξη της βλάχικης.....	32
5.5. Λεξιλόγιο και επιρροές.....	33
5.6. Εθνογλωσσική ταυτότητα και συλλογική μνήμη.....	34
5.7. Στάσεις των ομιλητών και κοινωνική αποδοχή.....	34
6. Ερευνητική μεθοδολογία	35
6.1. Ερευνητική προσέγγιση: ποσοτική μέθοδος.....	36
6.2. Σχεδιασμός ερωτηματολογίου – θεωρητική θεμελίωση.....	37
6.3. Δειγματοληψία: πληθυσμός, αριθμός, κριτήρια.....	38
6.4. Διαδικασία διανομής και ηθικά ζητήματα.....	39
6.5. Μέθοδοι ανάλυσης δεδομένων (στατιστικά εργαλεία).....	40

7. Παρουσίαση αποτελεσμάτων	40
7.1. Περιγραφή δείγματος.....	41
7.2. Πλαίσιο χρήσης της διαλέκτου/γλώσσας στην καθημερινή επικοινωνία.....	42
7.3 Στάσεις απέναντι στη διαγενεακή μετάδοση της διαλέκτου/ γλώσσας.....	46
7.4 Αντιλήψεις για τον κίνδυνο εξαφάνισης της διαλέκτου/ γλώσσας.....	51
7.5 Συναισθηματική σύνδεση με τη διάλεκτο/ γλώσσα.....	57
8. Συζήτηση αποτελεσμάτων	66
8.1. Σύνδεση με θεωρητικό πλαίσιο.....	66
8.2. Ιδεολογική και κοινωνιογλωσσολογική ερμηνεία στάσεων.....	67
8.3. Διαφορές/ομοιότητες στις στάσεις ανά κοινότητα.....	68
8.4. Ενδείξεις για διατήρηση ή υποχώρηση των ποικιλιών.....	69
9. Περιορισμοί και μελλοντική έρευνα	70
10. Συμπεράσματα.....	72
Βιβλιογραφικές αναφορές	74
Παράρτημα Α: «Ερωτηματολόγιο»	76

Κατάλογος Γραφημάτων

Γράφημα 1α: Κατανομή των συμμετεχόντων ανά φύλο (ποντιακή διάλεκτος).....	43
Γράφημα 1β: Κατανομή των συμμετεχόντων ανά φύλο (βλάχικη γλώσσα).....	43
Γράφημα 2α: Κατανομή συμμετεχόντων ανά ηλικιακή ομάδα (ποντιακή διάλεκτος).....	44
Γράφημα 2β: Κατανομή συμμετεχόντων ανά ηλικιακή ομάδα (βλάχικη γλώσσα).....	44
Γράφημα 3α: Περιοχή ανατροφής (ποντιακή διάλεκτος).....	44-45
Γράφημα 3β: Περιοχή ανατροφής (βλάχικη γλώσσα).....	46
Γράφημα 4α:Αναγνώριση καταγωγής από Πόντιους	48
Γράφημα 4β:Αναγνώριση καταγωγής από Βλάχους.....	48
Γράφημα 5α: Αυτοαναφερόμενη γνώση ή χρήση της ποντιακής.....	49
Γράφημα 5β: Αυτοαναφερόμενη γνώση ή χρήση της βλάχικης.....	49
Γράφημα 6α: Συχνότητα χρήσης της διαλέκτου στην καθημερινότητα.....	49
Γράφημα 6β: Συχνότητα χρήσης της γλώσσας στην καθημερινότητα.....	50
Γράφημα 7α: Πλαίσια επικοινωνίας όπου χρησιμοποιείται η διάλεκτος.....	50
Γράφημα 7β: Πλαίσια επικοινωνίας όπου χρησιμοποιείται η γλώσσα.....	50
Γράφημα 8α: Στάσεις απέναντι στη μετάδοση της διαλέκτου.....	51
Γράφημα 8β: Στάσεις απέναντι στη μετάδοση της γλώσσας.....	51
Γράφημα 9α: Αντιλήψεις για τον κίνδυνο εξαφάνισης της διαλέκτου.....	53
Γράφημα 9β: Αντιλήψεις για τον κίνδυνο εξαφάνισης της γλώσσας.....	53
Γράφημα 10α: Συναισθηματικές αντιδράσεις απέναντι στη χρήση της διαλέκτου..	53
Γράφημα 10β: Συναισθηματικές αντιδράσεις απέναντι στη χρήση της γλώσσας.....	54
Γράφημα 11α: Αντιλήψεις για την ενσωμάτωση της διαλέκτου στην εκπαίδευση...	54
Γράφημα 11β: Αντιλήψεις για την ενσωμάτωση της γλώσσας στην εκπαίδευση.....	54
Γράφημα 12α: Συμμετοχή σε εκδηλώσεις ή μαθήματα σχετικών με τη διάλεκτο.....	55
Γράφημα 12β: Συμμετοχή σε εκδηλώσεις ή μαθήματα σχετικών με τη γλώσσα.....	55
Γράφημα 13α: Επιθυμία για αυξημένη παρουσία της διαλέκτου στα ΜΜΕ.....	55

Γράφημα 13β: Επιθυμία για αυξημένη παρουσία της γλώσσας στα ΜΜΕ.....	56
Γράφημα 14α: Αντίληψη για τον ρόλο των ΜΜΕ στη διατήρηση της διαλέκτου.....	56
Γράφημα 14β: Αντίληψη για τον ρόλο των ΜΜΕ στη διατήρηση της γλώσσας.....	56
Γράφημα 15α: Προτάσεις διατήρησης της διαλέκτου.....	59-61
Γράφημα 15β: Προτάσεις διατήρησης της γλώσσας.....	61-63
Γράφημα 16α: Γενικά σχόλια	63-65
Γράφημα 16β: Γενικά σχόλια.....	65-66

1.Εισαγωγή

Η γλώσσα αποτελεί θεμελιώδη έκφραση της ανθρώπινης εμπειρίας και της κοινωνικής ταυτότητας. Δεν είναι απλώς ένα μέσο επικοινωνίας αλλά ένα πολυδιάστατο σύστημα μέσω του οποίου συγκροτείται και μεταδίδεται η πολιτισμική, ιστορική και κοινωνική εμπειρία των ανθρώπων (Edwards, 1994). Στο πλαίσιο αυτό, η γλωσσική ποικιλομορφία δεν είναι περιθωριακή ούτε παρεκκλίνουσα από τη «νόρμα», αλλά συνιστά θεμελιώδες χαρακτηριστικό των γλωσσικών οικοσυστημάτων κάθε χώρας. Ειδικά στην ελληνική επικράτεια, η παρουσία πλούσιων γλωσσικών και διαλεκτικών μορφών –όπως η ποντιακή διάλεκτος και η βλάχικη γλώσσα– μαρτυρεί τη βαθιά διαστρωμάτωση και το ιστορικό εύρος της γλωσσικής ετερότητας (Μπαμπινιώτης, 2005· Καραγιάννης, 2008).

Η κοινωνιογλωσσολογία έχει τεκμηριώσει πως η στάση των ομιλητών απέναντι σε μία γλώσσα ή διάλεκτο παίζει καθοριστικό ρόλο στη χρήση, στη μεταβίβαση και εν τέλει στη διατήρησή της (Baker, 1992· Garrett, 2010). Η αποδοχή ή η απαξίωση ενός γλωσσικού κώδικα δεν εδράζεται αποκλειστικά στα εσωτερικά του χαρακτηριστικά αλλά συνδέεται με την κοινωνική του νομιμοποίηση και το κύρος που του αποδίδεται σε σχέση με την πρότυπη γλώσσα. Οι μη πρότυπες ποικιλίες, ιδίως όταν δεν αναγνωρίζονται θεσμικά ή εκπαιδευτικά, καθίστανται αντικείμενο συμβολικής υποτίμησης, οδηγώντας σε συρρίκνωση της χρήσης και αποδυνάμωση της διαγενεακής μεταβίβασης (Fishman, 1991· Τσάκωνα, 2012).

Στην ελληνική περίπτωση, η γλωσσική ποικιλότητα ιστορικά αντιμετωπίστηκε με επιφυλακτικότητα. Η συγκρότηση του εθνικού κράτους κατά τον 19ο αιώνα και η ανάγκη για γλωσσική και πολιτισμική ομοιογένεια είχαν ως αποτέλεσμα την εδραίωση της Κοινής Νεοελληνικής ως μοναδικής αποδεκτής μορφής γλώσσας. Οι διαλέκτοι και οι μειονοτικές γλώσσες συχνά θεωρήθηκαν αναχρονιστικές ή «χωριάτικες», γεγονός που συνέβαλε στην περιθωριοποίησή τους και στην καλλιέργεια αρνητικών στάσεων απέναντί τους, τόσο από τους ίδιους τους ομιλητές όσο και από το ευρύτερο κοινωνικό σύνολο (Φραγκουδάκη, 2001· Χριστοδούλου, 2015).

Η ποντιακή διάλεκτος και η βλάχικη γλώσσα συνιστούν δύο χαρακτηριστικές περιπτώσεις γλωσσικών ποικιλιών με ιστορικό και πολιτισμικό βάθος, οι οποίες όμως βρίσκονται σήμερα αντιμέτωπες με τον κίνδυνο γλωσσικής υποχώρησης ή και εξαφάνισης. Η ποντιακή, εξελιγμένη από την Ιωνική και Αττική διάλεκτο, αναπτύχθηκε στον Εύξεινο Πόντο και μεταφέρθηκε στην Ελλάδα μετά τη Μικρασιατική Καταστροφή. Αν και αναγνωρίζεται ευρέως ως στοιχείο της ποντιακής ταυτότητας, δεν διδάσκεται στο εκπαιδευτικό σύστημα ούτε διαθέτει θεσμική υποστήριξη (Drettas, 1997· Παπαδοπούλου, 2006). Η βλάχικη, από την άλλη, αποτελεί ρωμανογενή γλώσσα των Βαλκανίων, με παρόντες φορείς σε διάφορες περιοχές της Ελλάδας. Ενώ αποτελεί φορέα σημαντικής πολιτισμικής κληρονομιάς, στερείται νομικής προστασίας και παρουσιάζει έντονη συρρίκνωση στη χρήση της, ιδίως από τις νεότερες γενιές (Καραγιάννης, 2008· Winniffrith, 1995).

Η γλωσσική στάση των ομιλητών απέναντι σε αυτές τις ποικιλίες διαμορφώνεται μέσα από το πρίσμα πολλαπλών παραγόντων, όπως η κοινωνική πίεση για χρήση της ΚΝΕ, οι συναισθηματικοί δεσμοί με τη γλώσσα, η εκπαιδευτική απουσία και τα πολιτισμικά συμφραζόμενα. Έρευνες έχουν καταδείξει ότι οι ομιλητές εκφράζουν συχνά αντιφατικές στάσεις: συναισθηματική σύνδεση και πολιτισμική υπερηφάνεια, αλλά και αμηχανία ή ντροπή ως προς τη δημόσια χρήση της γλώσσας (Σακκάς, 2011· Χριστοδούλου, 2015). Αυτή η

αντίφαση αντανakλά το ευρύτερο κοινωνικό πλαίσιο που διαμορφώνει το γλωσσικό φανταστικό και την πρόσληψη της ετερότητας.

Η παρούσα εργασία εντάσσεται στο πεδίο της κοινωνιογλωσσολογικής έρευνας και επιχειρεί να διερευνήσει τις στάσεις των ομιλητών/-τριών απέναντι στην ποντιακή και τη βλάχικη γλώσσα στον σύγχρονο ελληνικό χώρο. Μέσω ποσοτικής μεθοδολογίας και τη χρήση ερωτηματολογίου, επιδιώκεται η αποτύπωση των αντιλήψεων, συναισθημάτων και αξιολογήσεων που σχετίζονται με τις δύο ποικιλίες. Η ανάλυση των στάσεων δεν περιορίζεται σε επιφανειακό επίπεδο, αλλά στοχεύει στην ερμηνεία των ιδεολογικών μηχανισμών και των κοινωνικών δομών που τις υποστηρίζουν ή τις υπονομεύουν.

Η επιλογή των δύο συγκεκριμένων ποικιλιών βασίζεται σε δύο θεμελιώδη κριτήρια. Πρώτον, αμφότερες διαθέτουν σημαντικό αριθμό ομιλητών και πολιτισμική ισχύ, χωρίς όμως να έχουν ενταχθεί σε επίσημες πολιτικές γλωσσικής υποστήριξης. Δεύτερον, προσφέρουν τη δυνατότητα σύγκρισης μεταξύ μιας ελληνικής διαλέκτου και μιας μη ελληνικής (ρωμανογενούς) μειονοτικής γλώσσας, αναδεικνύοντας τη σύνθετη φύση της γλωσσικής ταυτότητας στην Ελλάδα. Μέσα από τη σύγκριση αυτή μπορεί να προκύψει βαθύτερη κατανόηση του ρόλου που παίζουν οι στάσεις στην αναπαραγωγή ή την εγκατάλειψη των γλωσσικών ποικιλιών.

Ειδικότερα, η εργασία επιχειρεί να απαντήσει σε ερευνητικά ερωτήματα που αφορούν: α) το βαθμό θετικής ή αρνητικής στάσης απέναντι στις δύο ποικιλίες· β) το ρόλο των κοινωνικών μεταβλητών (φύλο, ηλικία) στη διαμόρφωση των στάσεων γ) την έκταση της χρήσης των ποικιλιών στην καθημερινότητα και στα συμβολικά πεδία· και δ) τη συνειδητοποίηση των ομιλητών ως προς την πολιτισμική αξία και τη γλωσσική σημασία των ποικιλιών τους.

Η συμβολή της έρευνας είναι πολλαπλή. Πρώτον, επιχειρεί μια συστηματική και επιστημονικά τεκμηριωμένη αποτύπωση της στάσης των ομιλητών σε ένα πεδίο που παραμένει ελλιπώς μελετημένο. Δεύτερον, προτείνει ένα ερευνητικό εργαλείο που μπορεί να χρησιμοποιηθεί για μελλοντικές μελέτες στάσεων απέναντι σε άλλες γλωσσικές ποικιλίες. Τρίτον, παρέχει εμπειρικά δεδομένα που μπορούν να αξιοποιηθούν για τον σχεδιασμό εκπαιδευτικών, πολιτιστικών και πολιτικών παρεμβάσεων υπέρ της γλωσσικής ποικιλομορφίας.

Τέλος, η εργασία φιλοδοξεί να συμβάλει στη διεύρυνση του δημόσιου διαλόγου για την αναγνώριση και αποδοχή των γλωσσικών ποικιλιών στην Ελλάδα. Η κατανόηση των στάσεων δεν είναι απλώς μια επιστημονική επιδίωξη, αλλά συνδέεται με τη δυνατότητα οικοδόμησης μιας κοινωνίας που σέβεται τη γλωσσική ετερότητα και αναγνωρίζει τη συμβολή της στην πολιτισμική ταυτότητα και στη δημοκρατική συνύπαρξη.

Σε αυτό το πλαίσιο, η εργασία οργανώνεται σε δέκα κεφάλαια. Το δεύτερο κεφάλαιο εισάγει τη θεωρητική συζήτηση γύρω από τη γλωσσική ποικιλότητα και τις μειονοτικές ή περιφερειακές γλωσσικές μορφές στην Ελλάδα. Το τρίτο κεφάλαιο εξετάζει τις θεωρίες των γλωσσικών στάσεων και τους κοινωνιογλωσσολογικούς μηχανισμούς που τις καθορίζουν. Στο τέταρτο και πέμπτο κεφάλαιο παρουσιάζονται αναλυτικά η ποντιακή διάλεκτος και η βλάχικη γλώσσα, αντίστοιχα, με έμφαση στα γλωσσολογικά χαρακτηριστικά και στη στάση των ομιλητών. Το έκτο κεφάλαιο περιγράφει τη μεθοδολογική προσέγγιση της έρευνας, ενώ στο έβδομο παρουσιάζονται τα εμπειρικά ευρήματα από τη συλλογή δεδομένων. Το όγδοο κεφάλαιο προχωρά στη θεωρητική και κοινωνική ερμηνεία των αποτελεσμάτων. Τέλος, στα κεφάλαια εννέα και δέκα εντοπίζονται οι περιορισμοί της έρευνας, διατυπώνονται προτάσεις

για μελλοντική μελέτη και συνοψίζονται τα κύρια συμπεράσματα, εστιάζοντας στον ρόλο των στάσεων στη γλωσσική διατήρηση ή υποχώρηση.

Κεφάλαιο 2 – Γλωσσική ποικιλότητα και μειονοτικές γλώσσες στην Ελλάδα

Η γλωσσική ποικιλομορφία συνιστά έναν από τους βασικότερους δείκτες πολιτισμικού πλούτου και κοινωνικής δυναμικής σε κάθε ανθρώπινη κοινότητα. Η συμβίωση διαφορετικών γλωσσικών μορφών σε έναν ενιαίο χώρο δημιουργεί ένα πολυδιάστατο πλαίσιο ταυτοτήτων, σχέσεων εξουσίας και πολιτισμικών ανταλλαγών. Αν και η Ελλάδα προβάλλεται ως χώρα με ισχυρή γλωσσική συνοχή, στο εσωτερικό της εντοπίζεται πλήθος τοπικών διαλέκτων, ιδιωμάτων και μειονοτικών γλωσσών που αντικατοπτρίζουν την ιστορική διαστρωμάτωση και πολυπλοκότητα του ελληνικού πολιτισμικού μωσαϊκού. Η ενότητα αυτή αναλύει τη θεωρητική θεμελίωση της γλωσσικής ποικιλομορφίας, ταξινομεί τις κυριότερες γλωσσικές μορφές που συναντώνται στον ελληνικό χώρο, εξετάζει το θεσμικό πλαίσιο αναγνώρισής τους και αναδεικνύει τις ιδεολογικές βάσεις που διαμορφώνουν τις κοινωνικές στάσεις απέναντί τους.

2.1 Θεωρητικό πλαίσιο γλωσσικής ποικιλομορφίας

Η γλωσσική ποικιλομορφία αποτελεί θεμελιώδη έννοια στη γλωσσολογία, την κοινωνιογλωσσολογία και την ανθρωπολογία. Ορίζεται ως η συνύπαρξη διαφορετικών γλωσσικών μορφών ή ποικιλιών εντός μιας κοινότητας. Οι ποικιλίες αυτές μπορεί να είναι διαλέκτοι, ιδιώματα, κοινωνιόλεκτοι, ή ακόμα και μειονοτικές γλώσσες. Το φαινόμενο είναι καθολικό και απαντάται σε όλες τις ανθρώπινες κοινωνίες, ανεξαρτήτως μεγέθους ή βαθμού εθνικής ομοιογένειας (Trudgill, 2000). Η αναγνώριση της ποικιλομορφίας έχει άμεση σχέση με την πολιτισμική ταυτότητα, την κοινωνική συνοχή και την πρόσβαση σε γλωσσικά και μορφωτικά δικαιώματα.

Η κοινωνιογλωσσολογική προσέγγιση προσεγγίζει τη γλώσσα όχι μόνο ως σύστημα κανόνων αλλά κυρίως ως κοινωνική πρακτική. Ο Labov (1972) υποστήριξε ότι οι γλωσσικές ποικιλίες συνδέονται με την κοινωνική τάξη, την ηλικία, το φύλο και τη γεωγραφία. Κάθε άνθρωπος διαθέτει ένα ρεπερτόριο μορφών που χρησιμοποιεί ανάλογα με το πλαίσιο. Η κοινωνιογλωσσολογία απορρίπτει την αντίληψη περί «σωστής» και «λάθος» γλώσσας και προωθεί την κατανόηση της γλωσσικής ποικιλίας ως κοινωνικά νοηματοδοτημένου φαινομένου.

Ένας από τους σημαντικότερους θεωρητικούς της γλωσσικής ποικιλομορφίας είναι ο Joshua Fishman (1972, 1991), ο οποίος ανέλυσε τη σχέση μεταξύ γλώσσας και κοινωνικής δομής. Εισήγαγε τον όρο diglossia (διγλωσσία) και μελέτησε τον ρόλο των μητρικών γλωσσών στην αναπαραγωγή της πολιτισμικής ταυτότητας. Σύμφωνα με τον Fishman, η γλωσσική ετερότητα είναι απαραίτητο στοιχείο για την πολιτισμική ανθεκτικότητα και η περιθωριοποίησή της οδηγεί στη γλωσσική υποχώρηση ή εξαφάνιση (language shift, language death).

Η γλωσσική ποικιλότητα δεν είναι μόνο επικοινωνιακή πραγματικότητα αλλά και πολιτικό ζήτημα. Ο Bourdieu (1991) περιγράφει τη «νόμιμη» γλώσσα ως το αποτέλεσμα συμβολικής βίας που ασκείται από τα θεσμικά όργανα του κράτους: εκπαίδευση, διοίκηση, ΜΜΕ. Η επικράτηση μιας μορφής λόγου ως καθολικής ή ανώτερης δημιουργεί άνισες συνθήκες

πρόσβασης για τους ομιλητές άλλων μορφών. Οι υπόλοιπες ποικιλίες, όπως οι διαλέκτοι ή οι μειονοτικές γλώσσες, θεωρούνται ακατάλληλες, αναχρονιστικές ή λαϊκές, παρόλο που εξυπηρετούν πλήρως τις επικοινωνιακές ανάγκες των ομιλητών τους.

Η διάκριση μεταξύ «γλώσσας» και «διαλέκτου» δεν είναι γλωσσολογικά σταθερή. Οι Chambers & Trudgill (1998) τονίζουν ότι πολλές φορές η γλώσσα αναγνωρίζεται ως τέτοια όχι λόγω δομικών χαρακτηριστικών αλλά λόγω πολιτικής ισχύος και θεσμικής αναγνώρισης. Το χαρακτηριστικό ρητό του Weinreich, «μία γλώσσα είναι μία διάλεκτος με στρατό και ναυτικό», αποτυπώνει γλαφυρά αυτή τη θεώρηση. Παρόμοια, ο Blommaert (2006) αναδεικνύει το πώς οι γλωσσικές ιεραρχίες αναπαράγουν κοινωνικές ανισότητες και διαμορφώνουν τις στάσεις των ομιλητών.

Η UNESCO (2003) έχει θέσει τη γλωσσική ποικιλότητα στο επίκεντρο της πολιτισμικής κληρονομιάς, υπογραμμίζοντας τον κίνδυνο εξαφάνισης χιλιάδων γλωσσών παγκοσμίως. Η απώλεια μιας γλώσσας δεν είναι ουδέτερο γεγονός: συνιστά απώλεια γνώσης, προφορικής ιστορίας και συλλογικής μνήμης. Σύμφωνα με την έκθεση Language Vitality and Endangerment, η διαγενεακή μετάδοση, η κοινωνική αποδοχή και η παρουσία της γλώσσας στην εκπαίδευση είναι βασικά κριτήρια για την επιβίωσή της.

Η έννοια των γλωσσικών ανθρωπίνων δικαιωμάτων (linguistic human rights), όπως προτάθηκε από τους Skutnabb-Kangas & Phillipson (1994), επισημαίνει ότι κάθε άνθρωπος έχει δικαίωμα να μορφώνεται και να εκφράζεται στη μητρική του γλώσσα. Η μη αναγνώριση της γλώσσας κάποιου σε θεσμικά πλαίσια – όπως το σχολείο ή η διοίκηση – συνιστά μορφή πολιτισμικού αποκλεισμού. Στις περιπτώσεις των διαλέκτων και των μειονοτικών γλωσσών στην Ελλάδα, η έλλειψη θεσμικής προστασίας οδηγεί σε γλωσσική αορατότητα.

Η αποδοχή ή η απόρριψη της γλωσσικής ποικιλομορφίας είναι συχνά συνυφασμένη με εθνικά, ιδεολογικά και πολιτισμικά πρότυπα. Η μονογλωσσία έχει συνδεθεί με την εθνική ενότητα και η πολυγλωσσία με τον εσωτερικό κατακερματισμό ή την απειλή. Ωστόσο, η διεθνής βιβλιογραφία αποδεικνύει ότι τα πολυγλωσσικά μοντέλα όχι μόνο δεν υπονομεύουν την ενότητα αλλά ενισχύουν τη συμμετοχικότητα και την πολιτισμική αυτονομία των κοινοτήτων (Baker, 2006).

Η εκπαιδευτική πολιτική διαδραματίζει καθοριστικό ρόλο στην αναπαραγωγή ή την εξάλειψη της γλωσσικής ποικιλίας. Όταν η εκπαίδευση στηρίζεται αποκλειστικά στην πρότυπη μορφή, οι μαθητές που χρησιμοποιούν άλλες μορφές βιώνουν αποκλεισμό, χαμηλή αυτοεκτίμηση και δυσκολίες μάθησης. Σε αντίθεση, η ενσωμάτωση τοπικών γλωσσών και διαλέκτων στην εκπαιδευτική διαδικασία μπορεί να ενισχύσει τη γλωσσική αυτοπεποίθηση, την πολιτισμική συνέχεια και την επίδοση (Tsokalidou, 2005).

Συνοψίζοντας, το θεωρητικό πλαίσιο της γλωσσικής ποικιλομορφίας εστιάζει στη σημασία της αναγνώρισης, της θεσμικής προστασίας και της ιδεολογικής αποδοχής των ποικιλιών. Η γλώσσα δεν είναι μόνο μέσο επικοινωνίας, αλλά κυρίως σύστημα νοηματοδότησης της κοινωνικής εμπειρίας. Η αποδοχή της γλωσσικής πολυμορφίας δεν συνιστά απειλή αλλά πηγή εμπλουτισμού, και προϋπόθεση για μια κοινωνία με σεβασμό στην πολιτισμική ετερότητα.

2.2 Κατηγορίες γλωσσικών ποικιλιών στην Ελλάδα

Η γλωσσική πραγματικότητα στην Ελλάδα χαρακτηρίζεται από σημαντική εσωτερική ποικιλομορφία, παρόλο που στο δημόσιο λόγο κυριαρχεί η εικόνα μιας ενιαίας, ομογενούς γλώσσας. Η Κοινή Νεοελληνική αποτελεί τη νόρμα επικοινωνίας και το μοναδικό αναγνωρισμένο γλωσσικό όργανο της εκπαίδευσης, της δημόσιας διοίκησης και των ΜΜΕ. Ωστόσο, στην πράξη, η γλωσσική επικράτεια της χώρας περιλαμβάνει πληθώρα διαλεκτικών, μειονοτικών και μεταναστευτικών ποικιλιών, οι οποίες, αν και ποικίλλουν ως προς το γλωσσολογικό τους υπόβαθρο, έχουν όλες κοινό χαρακτηριστικό την απουσία θεσμικής αναγνώρισης και ενίσχυσης (Χριστοδούλου, 2015). Η παρακάτω ταξινόμηση αποσκοπεί στην οριοθέτηση των κυριότερων γλωσσικών μορφών που απαντώνται στον ελληνικό χώρο.

1. Ελληνικές διαλέκτοι και τοπικά ιδιώματα

Οι ελληνικές διαλέκτοι, όπως η ποντιακή, η καππαδοκική, η κρητική, η κυπριακή, η δωδεκανησιακή και άλλες, αποτελούν φυσικές εξελίξεις της ελληνικής γλώσσας, με ρίζες στην αρχαία ελληνική και ισχυρές επιρροές από ξένες γλώσσες, όπως η τουρκική, η ιταλική, η σλαβική και η λατινική (Drettas, 1997· Μπαμπινιώτης, 2005). Ορισμένες από αυτές, όπως η ποντιακή και η καππαδοκική, διαφοροποιούνται σημαντικά σε φωνολογία, μορφολογία και σύνταξη από την Κοινή Νεοελληνική, σε βαθμό που δημιουργούνται προβλήματα αμοιβαίας κατανόησης. Ωστόσο, οι διάλεκτοι αυτές δεν τυγχάνουν επίσημης αναγνώρισης και αντιμετωπίζονται ως «επαρχιακές» ή «παρωχημένες» μορφές ομιλίας.

Παρά τη ζωηρή παρουσία τους στον ιδιωτικό και πολιτισμικό χώρο, οι διαλέκτοι δεν έχουν ενταχθεί στο εκπαιδευτικό σύστημα και σπανίως διδάσκονται ή προωθούνται μέσα από κρατικές πρωτοβουλίες. Επιπλέον, τα εγχειρήματα για την καταγραφή και την κωδικοποίησή τους είναι περιορισμένα και στηρίζονται κυρίως σε ιδιωτικές ή τοπικές πρωτοβουλίες (Σακκάς, 2011). Η απουσία θεσμικής στήριξης οδηγεί σταδιακά σε φθίνουσα χρήση, κυρίως στις νεότερες γενιές, και σε φαινόμενα γλωσσικής μετατόπισης (language shift) προς την Κοινή Νεοελληνική.

2. Μειονοτικές γλώσσες

Η Ελλάδα φιλοξενεί σημαντικές εθνογλωσσικές ομάδες που χρησιμοποιούν γλώσσες διαφορετικές από την ελληνική. Ανάμεσά τους συγκαταλέγονται οι Αρβανίτες (αρβανίτικα), οι Βλάχοι (αρμάνικα ή βλάχικα), οι Σλαβόφωνοι (μακεδονικά ή βουλγαρικά ιδιώματα), οι Μουσουλμάνοι της Θράκης (τουρκικά, πομακικά, ρομανί) και οι Ρομά (ρομανί). Οι γλώσσες αυτές διαθέτουν αυτοτελή ιστορία, δομή και πολιτισμική αξία. Ωστόσο, δεν αναγνωρίζονται επίσημα ως μειονοτικές, με εξαίρεση την τουρκική γλώσσα της Θράκης που προστατεύεται με βάση τη Συνθήκη της Λωζάννης (1923).

Η αρβανίτικη και η βλάχικη γλώσσα υπήρξαν για αιώνες ενεργές και λειτουργικές γλωσσικές κοινότητες στον ελληνικό χώρο. Παρότι δεν συνδέονται με εθνικά κινήματα, σταδιακά υπέστησαν έντονη γλωσσική αφομοίωση και σήμερα επιβιώνουν κυρίως σε μορφές πολιτισμικής αναπαράστασης (χορευτικά, συλλόγους, παραδοσιακές γιορτές). Η απουσία εκπαίδευσης στη μητρική γλώσσα, η ντροπή ή και η αδιαφορία των νεότερων ομιλητών, αλλά και η απαξιωτική στάση του κράτους, συνέβαλαν στην περιθωριοποίησή τους (Καραγιάννης, 2008).

Οι Ρομά της Ελλάδας, που αριθμούν δεκάδες χιλιάδες, μιλούν ποικιλίες της ρομανί, όμως η γλώσσα τους δεν έχει καμία απολύτως θεσμική στήριξη. Η γλωσσική τους κατάσταση είναι

χαρακτηριστικό παράδειγμα συμβολικής καταπίεσης και αποκλεισμού από τα εκπαιδευτικά και κοινωνικά δικαιώματα (Skutnabb-Kangas & Phillipson, 1994).

3. Μεταναστευτικές γλώσσες

Από τη δεκαετία του 1990, η Ελλάδα έγινε χώρα υποδοχής μεταναστών από τα Βαλκάνια, την Ανατολική Ευρώπη, την Ασία και την Αφρική. Μαζί τους έφεραν γλωσσικά συστήματα όπως τα αλβανικά, τα ρουμανικά, τα ρωσικά, τα γεωργιανά, τα πακιστανικά (ουρντού), τα αραβικά, μεταξύ άλλων. Παρότι αυτές οι γλώσσες χρησιμοποιούνται εντατικά στο οικογενειακό περιβάλλον και στις μεταναστευτικές κοινότητες, δεν έχουν καμία θέση στο ελληνικό δημόσιο εκπαιδευτικό σύστημα.

Η απουσία δομών διγλωσσης υποστήριξης οδηγεί στην ταχεία υποχώρηση των γλωσσών αυτών στη δεύτερη γενιά και στην ενίσχυση ενός μοντέλου αναγκαστικής μονογλωσσίας. Σύμφωνα με την Tsokalidou (2005), αυτό στερεί από τα παιδιά τη δυνατότητα γλωσσικής ενδυνάμωσης και αποτρέπει τη σχολική επιτυχία, ιδίως όταν η μητρική γλώσσα υποβαθμίζεται ή αγνοείται από το σχολικό περιβάλλον.

4. Κοινωνιολέκτοι και υφολογικές ποικιλίες

Πέρα από τις γεωγραφικά ορισμένες ποικιλίες, η γλωσσική πραγματικότητα εμπλουτίζεται από κοινωνιολέκτους, όπως η εφηβική αργκό, η τεχνολογική γλώσσα του διαδικτύου, τα «γκρίκλις» και οι κώδικες ένταξης σε επαγγελματικές ομάδες. Αυτές οι μορφές, αν και συχνά αμφισβητούνται ως «απλοϊκές» ή «επικίνδυνες» για την καθαρότητα της γλώσσας, αντικατοπτρίζουν πραγματικές γλωσσικές πρακτικές και κοινωνικές ταυτότητες (Woolard & Schieffelin, 1994).

2.3 Νομικό πλαίσιο και πολιτικές αναγνώρισης

Η στάση του ελληνικού κράτους απέναντι στη γλωσσική ποικιλότητα διαμορφώθηκε ιστορικά βάσει της ανάγκης εθνικής ενοποίησης και πολιτισμικής ομοιογένειας, όπως αυτή τέθηκε από τον 19ο αιώνα και εδραιώθηκε μέσα από το κράτος-έθνος. Αυτή η τάση εξηγεί την απουσία νομικών ρυθμίσεων για τις τοπικές διαλέκτους και μειονοτικές γλώσσες, καθώς και τη μονοδιάστατη γλωσσική πολιτική στην εκπαίδευση, στα μέσα και στη διοίκηση (Φραγκουδάκη & Δραγώνα, 1997).

Η Ελλάδα δεν έχει επικυρώσει τη «Χάρτα των Περιφερειακών ή Μειονοτικών Γλωσσών» του Συμβουλίου της Ευρώπης (1992), ούτε έχει ενσωματώσει σαφείς πολιτικές υποστήριξης για τις μη πρότυπες γλωσσικές μορφές. Στο ελληνικό Σύνταγμα δεν προβλέπεται αναγνώριση γλωσσικών μειονοτήτων, πέρα από την αναφορά στην προστασία της μουσουλμανικής μειονότητας στη Θράκη βάσει διεθνών συμφωνιών (Συνθήκη Λωζάννης).

Η εκπαιδευτική πολιτική επίσης δεν προβλέπει ενσωμάτωση των διαλέκτων ή της πολιτισμικής πολυγλωσσίας στο αναλυτικό πρόγραμμα. Αντιθέτως, κυριαρχεί η αντίληψη ότι η Κοινή Νεοελληνική είναι η μοναδική αποδεκτή μορφή δημόσιας έκφρασης. Η επιλογή αυτή υποβαθμίζει τους ομιλητές άλλων ποικιλιών και στερεί από τα παιδιά τη δυνατότητα γλωσσικής ενδυνάμωσης μέσω της μητρικής τους γλώσσας (Skutnabb-Kangas & Phillipson, 1994).

Ο αποκλεισμός από τη γλωσσική αναγνώριση συνεπάγεται και αποκλεισμό από τη συμμετοχή στον δημόσιο χώρο. Η απουσία πολιτικών ενίσχυσης δημιουργεί μια αόρατη

γλωσσική πραγματικότητα, ενισχύοντας τον γλωσσικό εθνοκεντρισμό και τη συμβολική μονοφωνία.

2.4 Γλωσσική ιδεολογία και μονογλωσσικός εθνικισμός

Η γλωσσική ιδεολογία περιγράφεται ως το σύνολο των αξιών, των στάσεων και των πρακτικών που σχετίζονται με τις γλωσσικές μορφές και τη χρήση τους. Σε κοινωνίες όπου η εθνική ταυτότητα δομείται γύρω από την έννοια της γλωσσικής ενότητας, η ιδεολογία αυτή αναπτύσσεται ως εργαλείο κοινωνικού ελέγχου (Woolard & Schieffelin, 1994).

Στην Ελλάδα, η συγκρότηση της εθνικής ταυτότητας συνοδεύτηκε από την ανάγκη καθιέρωσης μιας πρότυπης μορφής, ικανής να απορροφήσει τις τοπικές ετερογένειες. Η διαδικασία αυτή επιτεύχθηκε κυρίως με τη μετάβαση από την καθαρεύουσα στη δημοτική και με την επιβολή της Κοινής Νεοελληνικής, ως καθολικού κώδικα έκφρασης. Το τίμημα ήταν η περιθωριοποίηση των άλλων ποικιλιών, που πλέον θεωρούνται δείγμα τοπικισμού, λαϊκότητας ή ακόμα και υπανάπτυξης (Μπαμπινιώτης, 2004).

Ο μονογλωσσικός εθνικισμός, όπως τον ορίζει ο Blommaert (2006), κατασκευάζει τη γλώσσα ως πολιτικό σύμβολο ομοιογένειας και αποκλείει κάθε έκφανση γλωσσικής ετερότητας ως απειλή. Οι ομιλητές μειονοτικών ή διαλεκτικών ποικιλιών συχνά εσωτερικεύουν την ιδεολογική απαξίωση των γλωσσών τους, επιλέγοντας σιωπηρά την εγκατάλειψή τους, ακόμη και όταν συναισθηματικά συνδέονται με αυτές.

Η ιδεολογία αυτή διαμορφώνεται και αναπαράγεται μέσω των θεσμών: το σχολείο διδάσκει μια και μοναδική εκδοχή της ελληνικής, τα ΜΜΕ αγνοούν πλήρως τις τοπικές ποικιλίες και οι κρατικοί φορείς λειτουργούν αποκλειστικά με την πρότυπη γλώσσα. Η κοινωνική αποδοχή της ετερότητας θεωρείται ανατρεπτική και μη εναρμονισμένη με την εθνική ενότητα.

Η ανατροπή αυτής της ιδεολογίας απαιτεί επαναπροσδιορισμό των όρων της γλωσσικής ταυτότητας και της πολιτισμικής ισότητας. Η αποδοχή της ποικιλότητας δεν έρχεται σε αντίθεση με την εθνική συνοχή, αλλά μπορεί να λειτουργήσει συμπληρωματικά και ενισχυτικά της κοινωνικής συμμετοχής και της πολιτισμικής αυτάρκειας.

Ενότητα 3 – Στάσεις ομιλητών απέναντι στις γλωσσικές ποικιλίες

Οι στάσεις των ομιλητών απέναντι στη γλώσσα και τις ποικιλίες της συνιστούν θεμελιώδες πεδίο μελέτης στη σύγχρονη κοινωνιογλωσσολογία. Η στάση προς μια γλώσσα ή διάλεκτο αντανακλά βαθύτερες ιδεολογικές, πολιτισμικές και κοινωνικές τοποθετήσεις, και επηρεάζει άμεσα τη χρήση, τη μετάδοση, αλλά και τη διατήρηση ή εξαφάνιση της γλωσσικής μορφής. Ειδικά σε περιπτώσεις όπως η ποντιακή διάλεκτος και η βλάχικη γλώσσα, οι στάσεις των ίδιων των ομιλητών – θετικές ή αρνητικές – διαδραματίζουν καθοριστικό ρόλο για τη βιωσιμότητα και την κοινωνική αποδοχή αυτών των ποικιλιών.

Η ενότητα αυτή διερευνά θεωρητικά και εμπειρικά ζητήματα που σχετίζονται με τις γλωσσικές στάσεις: από τον τρόπο που διαμορφώνονται, μέχρι το πώς σχετίζονται με την ταυτότητα, το κύρος, την εκπαίδευση και την πολιτική. Η ανάλυση θα στηριχθεί τόσο στη διεθνή βιβλιογραφία όσο και σε δεδομένα που αφορούν το ελληνικό πλαίσιο.

3.1 Θεωρητική προσέγγιση των γλωσσικών στάσεων

Οι γλωσσικές στάσεις (language attitudes) αποτελούν ψυχοκοινωνικά φαινόμενα που εκφράζουν την αξιολογική τοποθέτηση ενός ατόμου ή μιας ομάδας απέναντι σε μια γλώσσα, ποικιλία, ύφος ή ακόμα και μεμονωμένα γλωσσικά χαρακτηριστικά. Όπως αναφέρει ο Baker (1992), οι στάσεις διαμορφώνονται μέσα από την αλληλεπίδραση κοινωνικών, πολιτισμικών και εκπαιδευτικών παραγόντων και επηρεάζουν άμεσα τόσο την αντίληψη όσο και τη χρήση της γλώσσας. Οι στάσεις δεν είναι έμφυτες αλλά καλλιεργούνται μέσα σε συγκεκριμένα ιδεολογικά και πολιτισμικά πλαίσια.

Στην κοινωνιογλωσσολογική προσέγγιση, οι γλωσσικές στάσεις μελετώνται μέσα από τρεις διαστάσεις: γνωστική (τι πιστεύει ο ομιλητής για μια γλωσσική μορφή), συναισθηματική (πώς αισθάνεται γι' αυτήν) και συμπεριφορική (πώς δρα σε σχέση με τη γλώσσα) (Garrett, 2010). Η ύπαρξη θετικών ή αρνητικών στάσεων σχετίζεται με ποικίλους παράγοντες: την κοινωνική τάξη, το φύλο, την ηλικία, τη μόρφωση, και κυρίως με το γόητρο (prestige) που αποδίδεται σε μια ποικιλία. Ποικιλίες που σχετίζονται με κύρος, εκπαίδευση ή κρατική ισχύ θεωρούνται «ανώτερες», ενώ άλλες χαρακτηρίζονται ως «υποδεέστερες» ή «ανεπαρκείς».

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει το φαινόμενο της διφορούμενης στάσης: οι ομιλητές δηλώνουν αγάπη και συναισθηματική σύνδεση με τη μητρική ή τοπική ποικιλία τους (όπως η ποντιακή ή η βλάχικη), αλλά ταυτόχρονα αποφεύγουν να την χρησιμοποιούν δημόσια λόγω φόβου κοινωνικής υποτίμησης. Η αντίφαση αυτή είναι ενδεικτική του πώς η γλωσσική στάση δεν είναι πάντα συνειδητή ή συνεπής, αλλά διαμορφώνεται εντός αντιφατικών κοινωνικών πλαισίων (Woolard, 1998).

Ένα κρίσιμο ζήτημα είναι η σχέση των στάσεων με την γλωσσική αναπαραγωγή. Όπως έχει δείξει ο Fishman (1991), η γλώσσα δεν μεταβιβάζεται μόνο ως εργαλείο επικοινωνίας, αλλά και ως φορέας ταυτότητας και κοινωνικού ανήκειν. Όταν οι στάσεις των ομιλητών είναι αρνητικές ή αδιάφορες, η γλώσσα χάνει το κοινωνικό της κύρος και δεν μεταδίδεται στις επόμενες γενιές. Αυτό ακριβώς συμβαίνει σε πολλές ελληνικές διαλέκτους και εθνογλωσσικές μορφές.

Παράλληλα, οι στάσεις δεν είναι στατικές: μπορεί να αλλάξουν μέσω της επαφής με εναλλακτικά εκπαιδευτικά προγράμματα, με πολιτιστικές πρωτοβουλίες ή με την ενίσχυση του τοπικού πολιτισμικού κεφαλαίου. Η θεσμική ενσωμάτωση, όπως προγράμματα ενίσχυσης της ποντιακής σε σχολικές δραστηριότητες ή τοπικά φεστιβάλ, μπορεί να ενδυναμώσει θετικές στάσεις και να δημιουργήσει αίσθημα υπερηφάνειας για την ποικιλία (Baker, 2006).

Εν κατακλείδι, η μελέτη των γλωσσικών στάσεων είναι απαραίτητη για την κατανόηση της γλωσσικής δυναμικής μιας κοινότητας. Αποτελεί βασική παράμετρο τόσο για τη γλωσσική πολιτική όσο και για την εκπαίδευση, ενώ ταυτόχρονα αποκαλύπτει βαθύτερες ιδεολογικές δομές που συνδέουν τη γλώσσα με την ταυτότητα, την εξουσία και την κοινωνική αποδοχή.

3.2 Κύρος, ταυτότητα και αποδοχή των μη πρότυπων ποικιλιών

Το γλωσσικό κύρος (language prestige) αποτελεί έναν από τους βασικότερους παράγοντες που επηρεάζουν τις στάσεις των ομιλητών απέναντι στις γλωσσικές ποικιλίες. Πρόκειται για το σύνολο των αξιολογικών χαρακτηρισμών που αποδίδονται σε μια γλώσσα ή διάλεκτο, και

το οποίο προκύπτει όχι από την εγγενή γλωσσολογική της αξία, αλλά από την κοινωνική θέση που κατέχει στην πολιτική, εκπαιδευτική ή πολιτισμική ιεραρχία (Milroy & Milroy, 1999).

Στην Ελλάδα, η Κοινή Νεοελληνική καθιερώθηκε ως η πρότυπη μορφή μέσα από πολύχρονη ιδεολογική και πολιτική διαδικασία. Η γλώσσα αυτή θεωρείται «σωστή», «καθαρή», «μορφωμένη» και συνδέεται με την κοινωνική ανέλιξη, την επιτυχία και την εθνική ενότητα. Οι μη πρότυπες ποικιλίες – όπως η ποντιακή, η βλάχικη ή άλλες διάλεκτοι – θεωρούνται παραδοσιακές, τοπικές ή λαϊκές, με περιορισμένο κύρος και χρήση. Η διαφοροποίηση αυτή οδηγεί συχνά σε ιδεολογική ιεράρχηση των γλωσσών και στη λανθάνουσα ή ανοιχτή περιθωριοποίηση των μη πρότυπων μορφών (Blommaert, 2006).

Το κύρος μιας ποικιλίας σχετίζεται άμεσα με την κοινωνική ταυτότητα των ομιλητών της. Όταν μια γλωσσική μορφή παρουσιάζεται ως πολιτισμικά κατώτερη ή γλωσσικά ανεπαρκής, οι ομιλητές της συχνά εσωτερικεύουν την υποτίμηση και είτε εγκαταλείπουν τη χρήση της, είτε την περιορίζουν στον ιδιωτικό χώρο. Σε πολλές περιπτώσεις, η χρήση της μητρικής διαλέκτου συνοδεύεται από ντροπή ή άρνηση, ειδικά από τις νεότερες γενιές, που έχουν εσωτερικεύσει τα κυρίαρχα πρότυπα γλωσσικής «κανονικότητας» (Dorian, 1981).

Η ποντιακή και η βλάχικη, αν και αποτελούν δομικά πλήρεις γλωσσικές μορφές με σημαντικό ιστορικό και πολιτισμικό βάθος, συχνά δεν αντιμετωπίζονται ως ισότιμες της πρότυπης ελληνικής. Η ποντιακή φέρει μεν υψηλό πολιτισμικό συμβολισμό λόγω της ιστορικής εμπειρίας της γενοκτονίας και του ξεριζωμού, όμως η χρήση της παραμένει περιορισμένη και στιγματισμένη εκτός κοινοτικών πλαισίων. Η βλάχικη, από την άλλη, είναι ακόμα πιο αφανής, λόγω της διαχρονικής απουσίας της από δημόσια ή εκπαιδευτικά συμφραζόμενα και της πολιτικής αποσύνδεσής της από εθνοτικές αξιώσεις (Καραγιάννης, 2008).

Επιπλέον, οι γλωσσικές στάσεις ενισχύονται και αναπαράγονται από την εκπαίδευση, τα ΜΜΕ και τις κρατικές πολιτικές. Η απουσία θεσμικής ενσωμάτωσης ενισχύει την αντίληψη ότι αυτές οι ποικιλίες δεν έχουν αξία, ενώ η μηδαμινή παρουσία τους στην εκπαιδευτική πράξη ή στα ΜΜΕ συμβάλλει στην εξαφάνισή τους από τον δημόσιο λόγο (Tsokalidou, 2005· Χριστοδούλου, 2015). Σε αυτό το πλαίσιο, το κύρος δεν είναι απλώς μια ατομική στάση, αλλά αποτέλεσμα δομημένων κοινωνικών σχέσεων.

Η κοινωνική αποδοχή των ποικιλιών εξαρτάται τελικά από το κατά πόσο οι ίδιοι οι ομιλητές τις προβάλλουν ως φορείς ταυτότητας, πολιτισμού και γνώσης. Πρωτοβουλίες όπως η εισαγωγή γλωσσικών μαθημάτων διαλέκτων σε πολιτιστικά κέντρα, η δημιουργία ψηφιακών λεξικών ή και η χρήση τοπικών ποικιλιών στην τέχνη και το θέατρο, μπορούν να ενισχύσουν την κοινωνική ορατότητα και το συμβολικό κύρος των γλωσσών αυτών. Οι θετικές στάσεις δεν είναι αυτονόητες, αλλά αποτέλεσμα μακρόχρονης ιδεολογικής εργασίας και πολιτισμικής ενδυνάμωσης.

3.3 Εκπαίδευση και στάσεις απέναντι στις διαλέκτους και στις μειονοτικές γλώσσες

Η εκπαίδευση αποτελεί καίριο πεδίο διαμόρφωσης και αναπαραγωγής στάσεων απέναντι στη γλώσσα. Ως θεσμός κοινωνικοποίησης, το σχολείο δεν μεταδίδει μόνο γλωσσική γνώση, αλλά ενισχύει συγκεκριμένες γλωσσικές μορφές, αποδίδοντάς τους κύρος, αποδοχή και κανονικότητα. Στην Ελλάδα, το εκπαιδευτικό σύστημα είναι προσανατολισμένο στην αποκλειστική χρήση της Κοινής Νεοελληνικής, αντιμετωπίζοντας τις υπόλοιπες γλωσσικές μορφές – διαλέκτους, ιδιώματα, μειονοτικές και μεταναστευτικές γλώσσες – ως ξένες προς τον εκπαιδευτικό λόγο (Χριστοδούλου, 2015).

Οι μαθητές που χρησιμοποιούν στο οικογενειακό ή κοινοτικό τους περιβάλλον γλωσσικές μορφές όπως η ποντιακή ή η βλάχικη, εκτίθενται από νωρίς στην ιδέα ότι η γλώσσα τους δεν είναι κατάλληλη για τη σχολική επιτυχία. Οι γλωσσικές ιδεολογίες που αναπαράγονται μέσω της σχολικής πράξης καλλιεργούν στάσεις υποτίμησης απέναντι στις μη πρότυπες ποικιλίες. Η διόρθωση από τους δασκάλους, η απουσία αναφορών στα σχολικά εγχειρίδια και η παντελής έλλειψη εκπαιδευτικού υλικού στις τοπικές ποικιλίες λειτουργούν αποτρεπτικά για τη διατήρησή τους (Baker, 1992). Οι μαθητές συχνά αποσιωπούν την ύπαρξή τους ή υιοθετούν την πρότυπη γλώσσα ως μοναδική έγκυρη εκδοχή λόγου.

Παράλληλα, και οι ίδιοι οι εκπαιδευτικοί σπάνια λαμβάνουν επιμόρφωση σχετική με τη γλωσσική ποικιλομορφία, με αποτέλεσμα να αναπαράγουν – ενσυνείδητα ή ασυνείδητα – μονογλωσσικές, εθνοκεντρικές στάσεις. Η χρήση διαλέκτων συχνά ερμηνεύεται ως έλλειψη γλωσσικού κύρους ή ως εμπόδιο στην πρόοδο, αντί να αναγνωρίζεται ως φορέας πολιτισμικής ταυτότητας. Στο πλαίσιο αυτό, η εκπαίδευση λειτουργεί ενίοτε ως μηχανισμός γλωσσικής αφομοίωσης (Skutnabb-Kangas & Phillipson, 1994).

Σε αντίθεση με το ελληνικό μοντέλο, διεθνείς προσεγγίσεις σε χώρες όπως ο Καναδάς, η Ισπανία ή η Φινλανδία έχουν ενσωματώσει δίγλωσσα προγράμματα που σέβονται και ενισχύουν τις μητρικές γλώσσες των μαθητών. Η έρευνα έχει δείξει ότι η συμπερίληψη αυτών των γλωσσών στην εκπαιδευτική πράξη αυξάνει τη σχολική επιτυχία, ενδυναμώνει την αυτοεκτίμηση και μειώνει τη σχολική διαρροή (Cummins, 2001).

Η αναγνώριση των διαλέκτων και μειονοτικών γλωσσών ως πολύτιμων πολιτισμικών πόρων δεν σημαίνει υποκατάσταση της πρότυπης γλώσσας, αλλά εμπλουτισμό της εκπαιδευτικής διαδικασίας. Ειδικά για την ποντιακή και τη βλάχικη, η ένταξή τους σε σχολικές δραστηριότητες πολιτισμού, η δημιουργία ψηφιακού υλικού και η επιμόρφωση των εκπαιδευτικών θα μπορούσαν να συμβάλουν σε μια περισσότερο πλουραλιστική και συμπεριληπτική παιδαγωγική πρακτική (Tsokalidou, 2005).

3.4 Πόντιοι και Βλάχοι ομιλητές: στάσεις και εμπειρικά δεδομένα

Η μελέτη των στάσεων των ομιλητών προς τις ποικιλίες που τους αφορούν είναι θεμελιώδης για την κατανόηση της γλωσσικής διατήρησης ή υποχώρησης. Η ποντιακή διάλεκτος και η βλάχικη γλώσσα συνιστούν δύο από τις παλαιότερες και σημαντικότερες ποικιλίες του ελλαδικού χώρου. Ωστόσο, οι στάσεις των ίδιων των ομιλητών προς αυτές κυμαίνονται από την υπερηφάνεια έως την απαξίωση, επηρεάζοντας άμεσα την επιβίωσή τους (Καραγιάννης, 2008· Χριστοδούλου, 2015).

Η ποντιακή, με έντονο συμβολικό φορτίο λόγω της γενοκτονίας και της προσφυγικής ιστορίας, συνδέεται συχνά με την έννοια της πολιτισμικής συνέχειας και της συλλογικής μνήμης. Ομιλητές μεγαλύτερων ηλικιών διατηρούν σταθερές θετικές στάσεις, ενώ στους νεότερους παρατηρείται ενδιαφέρον κυρίως σε πολιτισμικό επίπεδο (χοροί, τραγούδια, θέατρο) και όχι σε καθημερινή χρήση (Drettas, 1997). Αντίστοιχα, η βλάχικη γλώσσα φέρει βαλκανική ταυτότητα και είναι άρρηκτα δεμένη με τη νομαδική και αγροτική ζωή. Ωστόσο, έχει αποσυνδεθεί πλήρως από τον δημόσιο και θεσμικό λόγο, με αποτέλεσμα να επιβιώνει μόνο σε στενές οικογενειακές ή εθιμικές περιστάσεις (Καραγιάννης, 2008).

Εμπειρικά δεδομένα (Σακκάς, 2011· Παπαστάθης, 2021) δείχνουν ότι οι θετικές στάσεις των ομιλητών προς τις ποικιλίες τους δεν συνοδεύονται απαραίτητα από ενεργή χρήση.

Παρατηρείται το φαινόμενο της «παθητικής γνώσης» (passive competence), όπου οι ομιλητές κατανοούν με ευχέρεια τη γλώσσα αλλά διστάζουν να τη χρησιμοποιήσουν λόγω φόβου κοινωνικής απαξίωσης ή επειδή θεωρούν ότι δεν είναι «πλήρης» γλώσσα. Επιπλέον, η έλλειψη θεσμικής υποστήριξης δημιουργεί την εντύπωση ότι οι ποικιλίες αυτές δεν έχουν πρακτική χρησιμότητα.

Η γλωσσική μετάδοση εμφανίζεται ιδιαίτερα προβληματική: οι περισσότεροι νεότεροι δεν μαθαίνουν την ποικιλία ως ενεργό κώδικα επικοινωνίας. Ο Fishman (1991) έχει τονίσει ότι όταν διακόπτεται η διαγενεακή μετάδοση, ακόμη και ισχυρές ταυτότητες δεν επαρκούν για να διατηρήσουν τη γλώσσα. Η ποντιακή και η βλάχικη είναι χαρακτηριστικά παραδείγματα αυτού του φαινομένου στην ελληνική πραγματικότητα.

Ωστόσο, υπάρχουν και αντισταθμιστικά παραδείγματα: σε τοπικές κοινότητες, πολιτιστικοί σύλλογοι και νεανικές ομάδες αναβιώνουν τις ποικιλίες μέσα από μουσικά σχήματα, θεατρικές παραστάσεις και ψηφιακές δράσεις. Αυτές οι πρακτικές, παρότι περιορισμένες, δείχνουν τη δυνατότητα αντιστροφής της γλωσσικής υποχώρησης, υπό την προϋπόθεση ότι θα ενισχυθούν από θεσμικές πολιτικές, εκπαιδευτικές πρωτοβουλίες και επιστημονική τεκμηρίωση.

3.5 Παράγοντες που επηρεάζουν τη διαμόρφωση στάσεων

Οι γλωσσικές στάσεις δεν είναι στατικές ούτε ουδέτερες διαμορφώνονται δυναμικά υπό την επίδραση πολιτισμικών, πολιτικών και κοινωνικών παραμέτρων. Η οικογένεια, το σχολείο, τα ΜΜΕ, η εθνική ιδεολογία και οι προσωπικές εμπειρίες του ομιλητή αποτελούν καθοριστικούς παράγοντες. Η θετική ή αρνητική στάση απέναντι σε μια γλωσσική ποικιλία καθορίζει εάν ο ομιλητής θα επιδιώξει να τη διατηρήσει ή να την απορρίψει (Garrett, 2010). Ένας κρίσιμος παράγοντας είναι το κύρος που αποδίδεται στην ποικιλία. Αν μια διάλεκτος συνδέεται με χαμηλό μορφωτικό ή κοινωνικό επίπεδο, είναι πιθανό οι ομιλητές να τη θεωρήσουν εμπόδιο και να υιοθετήσουν την πρότυπη γλώσσα. Αντίθετα, όταν υπάρχει θετική κοινωνική αποδοχή – μέσω πολιτιστικών δράσεων, θεσμικής αναγνώρισης ή και εκπαιδευτικής ένταξης – τότε η στάση μεταστρέφεται υπέρ της διατήρησης.

Η εκπαίδευση παίζει καθοριστικό ρόλο, καθώς μεταφέρει όχι μόνο γλωσσικές δεξιότητες αλλά και γλωσσικές ιδεολογίες. Οι στάσεις των εκπαιδευτικών, η παρουσία ή απουσία των ποικιλιών στο πρόγραμμα σπουδών, καθώς και η εκπαιδευτική πολιτική γενικότερα, ενισχύουν ή αποδυναμώνουν την κοινωνική αξία των μη πρότυπων μορφών (Tsokalidou, 2005).

Τέλος, το κοινωνικοπολιτικό πλαίσιο, ιδίως οι εθνικές πολιτικές για τις μειονότητες και τις διαλέκτους, επηρεάζει βαθιά τη διαμόρφωση στάσεων. Σε πλαίσια με μονογλωσσικές ιδεολογίες, οι στάσεις είναι συχνά αρνητικές. Σε πολυγλωσσικές κοινωνίες με αναγνώριση της γλωσσικής ετερότητας, οι στάσεις είναι πιο ανεκτικές και θετικές (Baker, 2006). Στην Ελλάδα, η ενίσχυση της πολυγλωσσίας παραμένει ζητούμενο, γεγονός που καθιστά αναγκαία την ενίσχυση της θετικής στάσης προς την ποντιακή και τη βλάχικη.

Η προσωπική εμπειρία, όπως η έκθεση στη γλώσσα μέσω της οικογένειας ή πολιτισμικών δραστηριοτήτων, παίζει επίσης σημαντικό ρόλο. Μαθητές που συμμετέχουν σε συλλόγους, παρακολουθούν δράσεις ή έχουν πρότυπα που μιλούν τη διάλεκτο, αναπτύσσουν θετικότερη στάση. Οι στάσεις, επομένως, δεν είναι ανεξάρτητες αλλά κοινωνικά δομημένες, και

μπορούν να τροποποιηθούν όταν ενισχύονται από εμπειρικές ή θεσμικές παρεμβάσεις. Η κατανόηση αυτών των μηχανισμών είναι αναγκαία για τον σχεδιασμό πολιτικών που θα ανατρέψουν τον γλωσσικό μαρασμό.

Ενότητα 4 – Η Ποντιακή διάλεκτος

Η ποντιακή διάλεκτος αποτελεί μία από τις σημαντικότερες παραδοσιακές ποικιλίες της ελληνικής γλώσσας, με διακριτή ιστορική πορεία, γλωσσολογική αυτοτέλεια και ισχυρό συμβολικό φορτίο για τους ομιλητές της. Διαμορφωμένη μέσα από αιώνες γεωγραφικής απομόνωσης, γλωσσικής αλληλεπίδρασης και πολιτισμικής συνέχειας, η ποντιακή επιβίωσε ιστορικά ως μέσο καθημερινής επικοινωνίας, αλλά και ως φορέας ταυτότητας. Μετά την προσφυγική μετακίνηση του ποντιακού ελληνισμού στις αρχές του 20ού αιώνα, η διάλεκτος περιθωριοποιήθηκε στο πλαίσιο της ελληνικής εθνικής γλωσσικής πολιτικής.

Η παρούσα ενότητα επιχειρεί μια συστηματική προσέγγιση της ποντιακής ως ζωντανής και εξελισσόμενης γλωσσικής ποικιλίας. Μέσα από την ανάλυση της ιστορικής της πορείας και των βασικών γλωσσολογικών επιπέδων (φωνολογία, μορφολογία, σύνταξη, λεξιλόγιο), αναδεικνύεται ο γλωσσικός πλούτος της ποντιακής και τεκμηριώνεται η σημασία της στο πλαίσιο της γλωσσικής ποικιλομορφίας στην Ελλάδα.

4.1 Ιστορική καταγωγή και εξέλιξη της Ποντιακής διαλέκτου

Η ποντιακή διάλεκτος αποτελεί μια από τις πλέον ιδιότυπες και διακεκριμένες μορφές της ελληνικής γλωσσικής οικογένειας. Η ιστορική της πορεία ανάγεται στην αρχαιότητα, ενώ η γλωσσολογική της εξέλιξη συνδέεται στενά με τη γεωγραφική απομόνωση, τις ιστορικές ανακατατάξεις και τη διαχρονική επαφή με άλλες γλωσσικές ομάδες. Η ποντιακή δεν είναι ένα απλό ιδίωμα, αλλά μια σύνθετη, καλά δομημένη διάλεκτος με δικό της φωνολογικό, μορφολογικό και λεξιλογικό σύστημα, που αξιώνει πλήρη αναγνώριση ως ξεχωριστή ελληνική γλωσσική ποικιλία (Drettas, 1997· Παπαδοπούλου, 2020).

Η ιστορική καταγωγή της ποντιακής εντοπίζεται στον αρχαίο ελληνικό αποικισμό των ακτών του Εύξεινου Πόντου, αρχής γενομένης από τον 8ο αιώνα π.Χ. Οι αρχαίες ελληνικές αποικίες, όπως η Σινώπη, η Τραπεζούντα και η Αμισός, αποτέλεσαν κέντρα ελληνόγλωσσου πληθυσμού, στους οποίους με την πάροδο των αιώνων κυριάρχησαν μορφές της ιωνικής και αττικής διαλέκτου. Ωστόσο, ήδη από τα βυζαντινά χρόνια, η γλώσσα των Ελλήνων του Πόντου άρχισε να αποκτά ξεχωριστή δυναμική, επηρεαζόμενη από τη γεωγραφική απομόνωση, τη διοικητική αυτοτέλεια της περιοχής και την πολιτισμική αλληλεπίδραση με λαούς όπως οι Πέρσες, οι Αρμένιοι, οι Γεωργιανοί και κυρίως οι Τούρκοι (Τσαπαρλή, 2011). Κατά τη διάρκεια της βυζαντινής περιόδου, ιδίως μετά την ίδρυση της Αυτοκρατορίας της Τραπεζούντας (1204–1461), η ποντιακή διάλεκτος παγιώνεται ως γλωσσική ταυτότητα του ελληνόφωνου πληθυσμού της περιοχής. Η διατήρηση της ελληνικής γλώσσας, παρά την πολιτική και πολιτισμική απομόνωση, επιβεβαιώνει τη σταθερότητα της διαλεκτικής ταυτότητας και την ισχυρή πολιτισμική συνοχή της ποντιακής κοινότητας. Κατά την οθωμανική περίοδο, η ποντιακή διατηρείται ως βασικό μέσο επικοινωνίας, ιδίως σε ορεινές και αγροτικές περιοχές, ενώ σταδιακά επηρεάζεται από την τουρκική, κυρίως στο λεξιλόγιο και τη φωνολογία (Drettas, 1997).

Η πιο βίαιη καμπή στην ιστορία της ποντιακής υπήρξε η γενοκτονία των Ποντίων (1914–1923) και η ανταλλαγή πληθυσμών βάσει της Συνθήκης της Λωζάννης (1923), οπότε ο ποντιακός πληθυσμός μετακινήθηκε μαζικά προς την Ελλάδα. Εκεί, η ποντιακή ήρθε αντιμέτωπη με το γλωσσικό και ιδεολογικό καθεστώς του ελληνικού εθνικού κράτους, που προέβαλλε την Κοινή Νεοελληνική ως μοναδική αποδεκτή μορφή γλώσσας και εθνικής έκφρασης. Η ποντιακή περιθωριοποιήθηκε ως «επαρχιακό ιδίωμα», με αποτέλεσμα σταδιακά να περιοριστεί στην προφορική οικιακή χρήση (Χριστοδούλου, 2015· Σακκάς, 2011).

Η πορεία της ποντιακής στον ελλαδικό χώρο υπήρξε εξαιρετικά δύσκολη: πολλοί από τους πρόσφυγες προσπάθησαν να αποκρύψουν ή να περιορίσουν τη χρήση της, θεωρώντας την δείγμα καθυστέρησης ή πολιτισμικής απόκλισης. Παρά ταύτα, η ποντιακή παρέμεινε ισχυρή σε κοινότητες με έντονη πολιτισμική δραστηριότητα, ιδίως μέσω των συλλόγων, της μουσικής, του θεάτρου και της προφορικής παράδοσης. Τα τελευταία χρόνια, παρατηρείται αναβίωση του ενδιαφέροντος για τη διάλεκτο, κυρίως από νέους ανθρώπους, μέσω ψηφιακών μέσων, κοινωνικών δικτύων και πολιτισμικών δράσεων, γεγονός που αποδεικνύει τη δυναμική της ως φορέα ταυτότητας και πολιτισμικής επιβίωσης.

Η ποντιακή σήμερα δεν αποτελεί μια «νεκρή» γλώσσα, αλλά μια ποικιλία που βρίσκεται στο μεταίχμιο μεταξύ διατήρησης και απώλειας. Η καταγραφή, μελέτη και ενίσχυση της χρήσης της αποτελεί επιτακτική ανάγκη τόσο για τη γλωσσολογική επιστήμη όσο και για την πολιτισμική πολιτική. Η αναγνώρισή της ως μέρος της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς και η ένταξή της σε μορφές άτυπης εκπαίδευσης θα μπορούσαν να συμβάλουν ουσιαστικά στη βιωσιμότητά της.

4.2 Φωνολογία της ποντιακής διαλέκτου

Η φωνολογική δομή της ποντιακής διαλέκτου παρουσιάζει ποικίλες ιδιομορφίες που την καθιστούν σαφώς διακριτή από την Κοινή Νεοελληνική και άλλες ελληνικές διαλέκτους. Οι φωνολογικές ιδιαιτερότητες της ποντιακής οφείλονται τόσο στην αρχαία ελληνική της καταγωγή όσο και στις επαφές με γειτονικές γλώσσες (τουρκικά, αρμενικά, γεωργιανά), που άφησαν τα ίχνη τους στο φωνητικό της σύστημα (Drettas, 1997· Τσαπαρλή, 2011).

Στο επίπεδο των φωνηέντων, η ποντιακή διατηρεί το πενταφωνηεντικό σύστημα της Νέας Ελληνικής ([a], [e], [i], [o], [u]), με μικρές διαφοροποιήσεις σε επιμέρους ιδιώματα. Εντούτοις, διατηρεί παλαιότερες προφορές που έχουν υποχωρήσει στην Κοινή Νεοελληνική. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η διατήρηση του αρχαίου η (eta) ως [e], σε λέξεις όπως πέν (ημέρα) αντί του Νεοελληνικού μέρα. Επίσης, παρατηρείται ανομοίωση φωνηέντων σε συνθήκες εσωτερικής προσέγγισης, όπως στο *κιορί* (κορίτσι) αντί του κορίτσι.

Στο επίπεδο των συμφώνων, η ποντιακή εμφανίζει συντηρητικά και καινοτομικά στοιχεία. Διατηρεί τα αρχαία χειλοϋπερωικά όπως [kʰ], [gʰ] σε λέξεις όπως *ῥαιρός* (καιρός), φαινόμενο που απαντάται σε ελάχιστες άλλες διαλέκτους. Επιπλέον, η πλήρης φωνητική έκταση των άηχων κλειστών ([p], [t], [k]) σε μεσοφωνηεντικές θέσεις είναι εντονότερη απ' ό,τι στη Νεοελληνική, όπου συχνά παρατηρείται ηχηροποίηση (π.χ. *πατέρα* → *μπατέρα*). Στην ποντιακή ηχηροποίηση είναι περιορισμένη ή απύουσα.

Άλλη χαρακτηριστική φωνολογική ιδιαιτερότητα της ποντιακής είναι η προσθήκη προθετικών συμφώνων για λόγους ευφωνίας, όπως στο επιγά αντί *πήγα* ή *εθέλω* αντί *θέλω*. Αυτή η πρακτική, γνωστή ως αναπληρωματική προσθήκη, διατηρείται εν μέρει και σε άλλες ελληνικές διαλέκτους, αλλά στην ποντιακή είναι συστηματικότερη. Η απλοποίηση

συμφωνικών συμπλεγμάτων επίσης είναι συχνή: λόγου χάρη, *στράτα* γίνεται *σάτα* ή *φτωχός* γίνεται *φτοχός*.

Αξιοσημείωτο είναι το φαινόμενο της αντικατάστασης των διφθόγγων με μονοφώνους, κυρίως στα μεσαία και ανατολικά ιδιώματα του Πόντου. Παραδείγματα αυτού του φαινομένου περιλαμβάνουν τη χρήση του [o] αντί για [au] ή [ou] σε λέξεις όπως *πουλί* → *πολί*. Επίσης, εμφανίζονται και ειδικές φωνολογικές εξελίξεις στο τελικό -ν, το οποίο προφέρεται συχνά υποτονικά ή παραλείπεται, ενώ σε άλλες περιπτώσεις προστίθεται υπερβολικά, όπως στο *λέγων*, όπου η κατάληξη -ων δηλώνει έγκλιση ή χρόνος που έχει εκλείψει από τη Νεοελληνική.

Η μελωδική προφορά (intonation) της ποντιακής αποτελεί άλλο ένα στοιχείο φωνολογικής διάκρισης. Ο επιτονισμός είναι πιο έντονος και ρυθμικός, με ιδιαίτερη έμφαση στο τελικό τμήμα των λέξεων. Αυτός ο επιτονισμός συμβάλλει στη μουσικότητα της διαλέκτου και είναι εμφανής στην ποντιακή μουσική και απαγγελία.

Τέλος, σημαντική είναι η επιρροή της τουρκικής φωνολογίας, κυρίως στο λεξιλόγιο του 19ου και 20ού αιώνα. Δανεισμένες λέξεις διατηρούν τουρκικά φωνήματα όπως το [ʒ] (όπως στο *μπεχλιθάνζη*), τα οποία είναι ξένα προς το ελληνικό φωνολογικό σύστημα. Εντούτοις, η ποντιακή τα ενσωματώνει λειτουργικά, αποδεικνύοντας προσαρμοστικότητα και ανθεκτικότητα.

Η φωνολογία της ποντιακής, συνοψίζοντας, αποκαλύπτει ένα σύστημα που διατηρεί συντηρητικά στοιχεία της αρχαίας ελληνικής, ενσωματώνει καινοτομίες, και αντανακλά τη διαχρονική της πορεία. Η μελέτη της είναι σημαντική όχι μόνο για γλωσσικούς αλλά και για ιστορικοκοινωνικούς λόγους, καθώς επιτρέπει τη χαρτογράφηση της γλωσσικής ταυτότητας ενός πληθυσμού με έντονη διασπορά και πολιτισμική ιδιοτυπία.

4.3 Μορφολογία της ποντιακής διαλέκτου

Η μορφολογία της ποντιακής διαλέκτου παρουσιάζει σημαντικά χαρακτηριστικά διαφοροποίησης σε σύγκριση με την Κοινή Νεοελληνική, διατηρώντας αρχαϊκά στοιχεία, αλλά και αναπτύσσοντας νέες μορφολογικές δομές. Ο πλούτος της μορφολογικής της σύνθεσης επιβεβαιώνει την αυτοτέλειά της ως γλωσσικής ποικιλίας με ιδιαίτερη εξέλιξη και όχι απλώς ως ιδιώματος ή παραλλαγής της Νεοελληνικής (Drettas, 1997· Παπαδοπούλου, 2020).

Στην κλίση των ουσιαστικών, η ποντιακή διατηρεί το τριγενές σύστημα (αρσενικό, θηλυκό, ουδέτερο) και τα τέσσερα πτώσεις (ονομαστική, γενική, αιτιατική, κλητική), με φανερή ωστόσο τάση προς αναλογική απλοποίηση. Πολλές καταλήξεις διαφέρουν από τις αντίστοιχες της Κοινής. Για παράδειγμα, το αρσενικό σε -ον (π.χ. *τ' παιδίν, το παιδί*) και η διατήρηση της καταληκτικής -ν στη γενική (π.χ. *τ' αδελφού μ'*), μαρτυρούν επιβιώσεις παλαιότερων τύπων.

Η γενική πτώση είναι ενεργή τόσο στη σύνταξη όσο και στην κατοχή, σε αντίθεση με την τείνουσα αποδυνάμωση της χρήσης της στη Νεοελληνική. Επιπλέον, τα ουδέτερα σε -ιν (π.χ. *το χαρίν, το γράμμα*) εμφανίζουν μεγαλύτερη αντοχή μορφολογικά από τα αντίστοιχα ουδέτερα της πρότυπης μορφής.

Στα ρήματα, η ποντιακή εμφανίζει ιδιαίτερα χαρακτηριστικά κλίσης, τόσο στη φωνολογία όσο και στη μορφολογική ποικιλία των χρόνων και εγκλίσεων. Η διατήρηση του αορίστου σε

ενδότερες και συχνά αρχαϊκές μορφές (π.χ. *εγράψα, επήκα*) με προσθήκη προθημάτων είναι διαδεδομένη. Στον ενεστώτα, οι καταλήξεις -ω, -εις, -ει κ.λπ. είναι μεν αναγνωρίσιμες, αλλά εμφανίζονται επίσης διαφοροποιήσεις ανάλογα με την περιοχή: *ελέγω, λέγω, λεώ*.

Η ενεργητική και μέση φωνή παρουσιάζουν επίσης αξιοσημείωτες παραλλαγές. Για παράδειγμα, ρήματα που στη Νεοελληνική είναι παθητικά, στην ποντιακή διατηρούν την ενεργητική τους μορφή: *εφοβούμαι αντί φοβάμαι*. Παράλληλα, εμφανίζεται χρήση του παρακειμένου με βοηθητικό το "έχω" και μερικές φορές με προσθήκη καταλήξεων όπως *έχω γράφτα ή έχω λέειν*, που συνιστούν παραδειγματική καινοτομία σε σχέση με την πρότυπη γλώσσα.

Στη μορφολογία των αντωνυμιών και των επιθέτων παρατηρείται επίσης διατήρηση αρχαϊσμών. Ενδεικτικά, η κτητική αντωνυμία συχνά ενσωματώνεται στο ουσιαστικό: *το σπίτ' μ' αντί το σπίτι μου*. Στα επίθετα, απαντώνται τύποι όπως *καλόν, μεγάλον, με επιθηματικό -ν* ακόμα και σε θέσεις όπου δεν το απαιτεί η πρότυπη μορφή. Αυτή η τάση υποδηλώνει φωνολογική ευφωνία αλλά και μορφολογική σταθερότητα.

Ιδιαίτερη σημασία έχει και η παρουσία αναδιπλασιασμών και ενισχυτικών μορφών, όπως *παρπατώ-παρπατώ* (περπατώ συνεχώς) ή *λεεύω-λεεύω* (βλέπω επανειλημμένα). Αυτές οι μορφές έχουν επικοινωνιακή λειτουργία έμφασης και χρονικής διάρκειας, φαινόμενο που εμφανίζεται και σε άλλες διαλέκτους αλλά εδώ έχει συστηματοποιηθεί.

Συνολικά, η μορφολογική δομή της ποντιακής συνιστά ένα πλήρες, ανθεκτικό και λειτουργικό σύστημα, το οποίο διατηρεί την πλούσια παράδοση της ελληνικής μορφολογίας ενώ παράλληλα παρουσιάζει έντονα διαλεκτικά και νεωτεριστικά στοιχεία. Η κατανόησή της είναι κρίσιμη για τη χαρτογράφηση των εξελικτικών σταδίων της ελληνικής γλώσσας, αλλά και για την αναγνώριση της ποντιακής ως ζωντανής, αυτόνομης γλωσσικής μορφής που αξίζει γλωσσική και πολιτισμική ενίσχυση.

4.4 Συντακτικά χαρακτηριστικά της Ποντιακής διαλέκτου

Η σύνταξη της ποντιακής διαλέκτου παρουσιάζει τόσο συντηρητικά όσο και καινοτόμα χαρακτηριστικά, τα οποία αποκαλύπτουν τις βαθιές ρίζες της στη μεσαιωνική ελληνική αλλά και τη δυναμική της εξέλιξη ως προφορική γλώσσα σε επαφή με άλλες γλωσσικές ομάδες. Οι συντακτικές δομές της διαλέκτου διαφοροποιούνται αισθητά από εκείνες της Κοινής Νεοελληνικής, γεγονός που την καθιστά ιδιαίτερο ερευνητικό πεδίο στην ελληνική συντακτική τυπολογία (Drettas, 1997· Παπαδοπούλου, 2020).

Η βασική δομή πρότασης στην ποντιακή ακολουθεί την τυπική ελληνική σειρά Υποκείμενο–Ρήμα–Αντικείμενο (SVO), αλλά είναι συχνή και η αντιστροφή των όρων, κυρίως για λόγους έμφασης. Εξαιρετικά συχνό είναι το φαινόμενο της προτακτικής τοποθέτησης του ρήματος, ιδιαίτερα σε προστακτικές και ερωτηματικές προτάσεις: *Έρθες συ;* (Ηρθες εσύ;), φαινόμενο που αντανάκλα τη ρηματική εστίαση στην προφορική ροή.

Ένα βασικό συντακτικό χαρακτηριστικό είναι η χρήση διπλών αντωνυμιών, είτε για λόγους έμφασης είτε για αποφυγή ασάφειας: *Εμέ μ' είπε εμένα* (Εμένα μου το είπε). Το φαινόμενο αυτό ονομάζεται πλεοναστική αντωνυμία και λειτουργεί ενισχυτικά της πληροφορίας, προσδίδοντας σαφήνεια και έμφαση στην πρόταση.

Η χρήση της γενικής απόλυτης είναι πιο εκτεταμένη απ' ό,τι στη Νεοελληνική. Προτάσεις όπως *τού το κάνω, 'κι εόντας εγώ* (το κάνω, χωρίς να είμαι εκεί) είναι ενδεικτικές της

επιβίωσης παλαιότερων συντακτικών δομών που δεν είναι πια παραγωγικές στην πρότυπη γλώσσα. Η απόλυτη μετοχή είναι επίσης ενεργή σε περιοχές όπου διατηρείται υψηλή γλωσσική επάρκεια.

Αξιοπρόσεκτη είναι και η χρήση αναφορικών προτάσεων με παρατακτικό τρόπο και χωρίς χρήση αναφορικών αντωνυμιών, π.χ. ο άνθρωπος είδα τον χθες αντί ο άνθρωπος που είδα χθες. Αυτή η κατασκευή, μολονότι θεωρείται «λαϊκή» ή μη πρότυπη στη σχολική εκδοχή της γλώσσας, είναι απολύτως παραγωγική και συστηματική στην ποντιακή.

Η άρνηση στην ποντιακή εκφράζεται με δύο μορφές: τη μονολεκτική 'κι (δεν) και τη δίλεκτη *ουκ έπα* (δεν πήγα). Το 'κι λειτουργεί ως γενικός αρνητικός μόριος, αλλά σε προτάσεις με ρηματικό συμπλήρωμα συχνά ενισχύεται με παραθετικές δομές. Επίσης, στην ερωτηματική σύνταξη, απουσιάζουν εισαγωγικά ερωτήματα τύπου μήπως και προτιμώνται σύντομες μορφές, π.χ. *Έρθες;*

Από πλευράς συντακτικής συμφωνίας, η ποντιακή διατηρεί σε μεγάλο βαθμό την ομοφωνία και ομογένεια μεταξύ ρήματος και υποκειμένου, αλλά σε προφορική χρήση επιτρέπεται η ελλειπτικότητα, ιδιαίτερα όταν τα συμφραζόμενα είναι σαφή. Παράλληλα, το ελλειπτικό υποκείμενο είναι συχνό σε αφηγηματικές ακολουθίες, γεγονός που ενισχύει τον αφηγηματικό ρυθμό και μειώνει τον λόγο σε βασικά λειτουργικά στοιχεία.

Τέλος, η ποντιακή επιτρέπει την παράταξη χωρίς σύνδεσμο (ασυνδεσία), στοιχείο που ενισχύει την προφορική δυναμική της: *Πήεν, εγύρεν, εκαλάσεν* (Πήγε, γύρισε, φώναξε). Αυτή η ρυθμική ακολουθία συμβάλλει στην αφηγηματική ζωντάνια της διαλέκτου και είναι χαρακτηριστικό και άλλων διαλέκτων με έντονη προφορικότητα.

Η σύνταξη της ποντιακής αποκαλύπτει ένα ζωντανό και ευέλικτο γλωσσικό σύστημα, το οποίο συνδυάζει τυπολογική συντήρηση και δημιουργική ανανέωση. Η μελέτη της συμβάλλει στη βαθύτερη κατανόηση της διαλεκτικής εξέλιξης του ελληνισμού και στη γλωσσολογική αναγνώριση της ποντιακής ως πολύτιμου πολιτισμικού φορέα.

4.5 Λεξιλόγιο – δάνεια, αρχαϊσμοί, χαρακτηριστικά

Το λεξιλόγιο της ποντιακής διαλέκτου αποτελεί ένα πολυεπίπεδο γλωσσικό σύστημα που συνδυάζει λέξεις αρχαιοελληνικής καταγωγής, μεταγενέστερους σχηματισμούς και σημαντικό αριθμό δανείων από γειτονικές γλώσσες. Η πλούσια και διαφοροποιημένη λεξιλογική της βάση αντανακλά τόσο την ιστορική διαχρονία της όσο και τη γεωπολιτική και πολιτισμική συνύπαρξη του ποντιακού ελληνισμού με μη ελληνόφωνους πληθυσμούς (Drettas, 1997· Παπαδοπούλου, 2020).

Καταρχάς, το στοιχείο που καθιστά την ποντιακή ξεχωριστή είναι η έντονη παρουσία αρχαϊσμών. Η διάλεκτος διατηρεί λέξεις με ρίζες που εντοπίζονται ήδη στην αρχαία ελληνική, είτε σε ίδιες μορφές είτε με φωνολογικές και σημασιολογικές μεταβολές. Για παράδειγμα, λέξεις όπως *χαμαί* (κάτω), *λελεύω* (βλέπω) και *ίμερα* (ημέρα) απαντώνται ήδη από την αρχαιότητα, και επιβιώνουν αυτούσιες ή με ελάχιστες διαφοροποιήσεις στην ποντιακή. Αυτή η διατήρηση προσδίδει στη διάλεκτο ιστορικό βάθος και αναδεικνύει τη συνέχεια της ελληνικής γλωσσικής κληρονομιάς (Τσαπαρλή, 2011).

Παράλληλα, το λεξιλόγιο της ποντιακής είναι βαθύτατα επηρεασμένο από δάνεια, κυρίως τουρκικά, αλλά και αρμενικά, περσικά και ρωσικά. Η παρατεταμένη οθωμανική διοίκηση και η καθημερινή επαφή με τουρκόφωνους πληθυσμούς οδήγησαν στην ενσωμάτωση

εκατοντάδων δανείων, ειδικά σε θεματικά πεδία όπως η διοίκηση, η ένδυση, η τροφή και η οικιακή ζωή. Λέξεις όπως *μπεχλιβάνης* (παλαιστής), *σαρβάρι* (παντελόνι), *πιλάφ'* (ρύζι) δείχνουν την πολιτισμική συνύπαρξη και την ευελιξία της διαλέκτου να ενσωματώνει εξωγενή στοιχεία χωρίς να απειλείται η εσωτερική της συνοχή (Καλαντζίδου, 2018).

Εκτός των τουρκικών, απαντώνται και λατινικά ή ιταλικά δάνεια, κυρίως μέσω εμπορικών επαφών με τη Γένοβα και τη Βενετία. Όροι όπως *πορτέλα* (πόρτα) και *μπουκάλι* (φιάλη) αποδίδονται σε αυτή την επαφή. Τα δάνεια αυτά εμπλουτίζουν τη θεματική γκάμα του λεξιλογίου, ιδίως σε τεχνικούς ή ναυτικούς όρους.

Αξιοσημείωτη είναι και η συναισθηματική και μεταφορική δύναμη του ποντιακού λεξιλογίου. Εκφράσεις όπως *η καρδιά μ' σπαράσ'* (η καρδιά μου σπαράζει) ή *εγένεν ο κόσμος σκοτεινός* (ο κόσμος σκοτεινίασε) δείχνουν τη βαθιά βιωματική διάσταση της γλώσσας. Η ποντιακή αντλεί δύναμη από την καθημερινότητα και τη συλλογική εμπειρία, χρησιμοποιώντας λέξεις με αισθητική, ποιητική και συμβολική φόρτιση.

Το λεξιλόγιο καλύπτει με πληρότητα βασικούς τομείς της ζωής: τη φύση, την οικογένεια, την αγροτική παραγωγή, τη θρησκεία. Πολλές λέξεις ανήκουν αποκλειστικά σε αυτούς τους τομείς και δεν έχουν αντίστοιχα στην Κοινή Νεοελληνική. Ενδεικτικά, *λαγκαδάρ'* (φαράγγι), *σπαρταρώ* (παθαίνω σπασμούς), *πολόπα* (σκέπασμα) δείχνουν την ιδιαίτερη πολιτισμική γεωγραφία της διαλέκτου.

Συνοψίζοντας, το λεξιλόγιο της ποντιακής αποτελεί ανεκτίμητο πολιτισμικό και γλωσσικό αποτύπωμα. Συνδυάζει βάθος ιστορικής συνέχειας, πλούτο εξωτερικών επιδράσεων και ισχυρή συναισθηματική φόρτιση. Η μελέτη του δεν αφορά μόνο τη γλωσσολογική επιστήμη, αλλά και την πολιτισμική αυτογνωσία των ποντιακών κοινοτήτων.

4.6 Πολιτισμική λειτουργία και συλλογική μνήμη της Ποντιακής διαλέκτου

Η ποντιακή διάλεκτος δεν αποτελεί απλώς ένα γλωσσικό σύστημα, αλλά έναν θεμελιώδη φορέα πολιτισμικής ταυτότητας και συλλογικής μνήμης για τον ποντιακό ελληνισμό. Μέσα από τη γλώσσα, διατηρούνται και μεταβιβάζονται οι ιστορικές εμπειρίες, τα ήθη, τα έθιμα, οι αξίες και οι τραυματικές μνήμες των κοινοτήτων του Πόντου. Η γλωσσική έκφραση διαμορφώνει την πολιτισμική συνέχεια, λειτουργώντας ως μέσο βιωματικής σύνδεσης με το παρελθόν (Fishman, 1991· Χριστοδούλου, 2015).

Η Ποντιακή έχει ενσωματωθεί σε πολυάριθμες μορφές πολιτισμικής δημιουργίας, όπως η μουσική, ο χορός, το θέατρο και το παραμύθι. Ιδιαίτερα τα ποντιακά τραγούδια, με τα βαθιά ποιητικά τους κείμενα και τον έντονα επιτονισμένο λόγο, συνδέονται με τη συλλογική εμπειρία της προσφυγιάς, της γενοκτονίας και της εγκατάστασης στην Ελλάδα. Η γλώσσα γίνεται, σε αυτό το πλαίσιο, φορέας πένθους αλλά και αξιοπρέπειας, ενσωματώνοντας τα τραύματα και τις ελπίδες της κοινότητας (Παπαδοπούλου, 2020).

Παράλληλα, η Ποντιακή λειτουργεί ως σύμβολο ενότητας για την κοινότητα, ιδίως σε εορταστικά ή συλλογικά συμφραζόμενα. Οι πολιτιστικοί σύλλογοι, οι ποντιακές θεατρικές ομάδες, οι λυράρηδες και οι αφηγητές διατηρούν τη γλώσσα ζωντανή μέσω καλλιτεχνικών και κοινωνικών εκφάνσεων. Σε πολλές περιπτώσεις, η χρήση της Ποντιακής γίνεται ακόμη και από ομιλητές που δεν τη χρησιμοποιούν καθημερινά, ως μορφή συμβολικής συμμετοχής στην πολιτισμική ταυτότητα (Tsokalidou, 2005).

Επιπλέον, η διάλεκτος προσφέρει στους νεότερους Πόντιους έναν τρόπο να συνδεθούν με τις ρίζες τους, να συμμετέχουν σε τελετουργικές πρακτικές και να αποκτήσουν πολιτισμική

αυτογνωσία. Η αναπαραγωγή της γλώσσας σε παραδοσιακές εκδηλώσεις, σε ψηφιακά μέσα και στη λογοτεχνία αποτελεί τεκμήριο της ανθεκτικότητας και της πολιτισμικής λειτουργικότητας της Ποντιακής.

Συμπερασματικά, η Ποντιακή δεν είναι μόνο ένα μέσο επικοινωνίας, αλλά ένα σύστημα σημασιών, ταυτοτήτων και μνήμης. Η ενίσχυση και η θεσμική αναγνώρισή της συνδέεται άμεσα με τη διατήρηση της πολιτισμικής συνέχειας και της ιστορικής συνείδησης του ποντιακού ελληνισμού.

4.7 Σύγχρονη χρήση και στάσεις ομιλητών της Ποντιακής διαλέκτου

Η σημερινή κατάσταση της ποντιακής διαλέκτου είναι το αποτέλεσμα ιστορικών, κοινωνικών και ιδεολογικών παραγόντων που διαμόρφωσαν τις χρήσεις και τις στάσεις των ομιλητών απέναντι σε αυτή. Παρότι δεν αποτελεί πλέον τη βασική μορφή καθημερινής επικοινωνίας, η ποντιακή συνεχίζει να επιβιώνει ως πολιτισμικό σύμβολο και να αναπαράγεται σε συγκεκριμένα συμφραζόμενα. Η χρήση της είναι συχνότερη μεταξύ ηλικιωμένων ομιλητών, σε οικογενειακά ή κοινοτικά περιβάλλοντα, ενώ στους νεότερους η γλώσσα εμφανίζεται περισσότερο ως στοιχείο ταυτότητας παρά ως λειτουργικό εργαλείο επικοινωνίας (Σακκάς, 2011· Παπαδοπούλου, 2020).

Η διάλεκτος εμφανίζεται κατά κύριο λόγο σε πολιτισμικές εκδηλώσεις, σε ποντιακούς συλλόγους, σε μουσικά και θεατρικά δρώμενα, καθώς και στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης. Ο ψηφιακός χώρος έχει δώσει νέα δυναμική στην παρουσία της ποντιακής, επιτρέποντας σε νεότερους χρήστες να την προσεγγίσουν μέσω βίντεο, memes, podcasts και άλλες μορφές εναλλακτικής έκφρασης. Παράλληλα, παρατηρείται αυξανόμενο ενδιαφέρον για την καταγραφή, την εκμάθηση και τη διδακτική αξιοποίησή της, κυρίως από συλλόγους και ερευνητές.

Ωστόσο, η χρήση της ποντιακής παραμένει περιορισμένη και συνήθως συμπτωματική ή τελετουργική. Δεν αποτελεί ζωντανό κώδικα επικοινωνίας στις περισσότερες κοινότητες, ενώ έχει σε μεγάλο βαθμό υποχωρήσει από το προφορικό καθημερινό ρεπερτόριο των νέων. Η διαγενεακή μετάδοση είναι αποδυναμωμένη, γεγονός που θέτει σε κίνδυνο τη μακροπρόθεσμη βιωσιμότητά της (Fishman, 1991).

Οι στάσεις των ομιλητών ποικίλλουν: πολλοί ηλικιωμένοι διατηρούν θετικές και συναισθηματικά φορτισμένες στάσεις απέναντι στη διάλεκτο, την οποία συνδέουν με τις ρίζες τους, την ιστορία και τις αξίες της κοινότητας. Νεότεροι ομιλητές εκφράζουν είτε θετικό ενδιαφέρον, κυρίως στο επίπεδο της πολιτισμικής ταύτισης, είτε αδιαφορία, εφόσον η διάλεκτος δεν έχει άμεση λειτουργική αξία στη ζωή τους. Ορισμένοι τη βλέπουν με δισταγμό ή ντροπή, ειδικά σε εκπαιδευτικά ή δημόσια συμφραζόμενα, λόγω της κοινωνικής ηγεμονίας της πρότυπης γλώσσας (Garrett, 2010).

Παρά τις δυσκολίες, η ποντιακή εξακολουθεί να προκαλεί πολιτισμικό ενδιαφέρον και να επανεμφανίζεται σε νέα συμφραζόμενα. Η χρήση της σε καλλιτεχνικές παραγωγές, η εθελοντική της εκμάθηση σε κοινότητες, καθώς και η ανάδειξή της από ερευνητικά προγράμματα και πολιτισμικές πρωτοβουλίες δείχνουν τη δυναμική της ανθεκτικότητας. Η δημιουργία ποντιακών λεξικών, η καταγραφή ομιλητών και η ανάπτυξη εκπαιδευτικού υλικού ενισχύουν τη δυνατότητα επαναφοράς της σε λειτουργική χρήση, εφόσον συνδυαστούν με θεσμική αναγνώριση.

Η μελλοντική πορεία της ποντιακής εξαρτάται από την αναγνώρισή της όχι μόνο ως γλωσσικό απολίθωμα του παρελθόντος αλλά ως δυναμικό πολιτισμικό κεφάλαιο. Οι στάσεις των ομιλητών και η κοινωνική πολιτική απέναντι στη γλωσσική ποικιλομορφία θα κρίνουν αν η ποντιακή θα παραμείνει ενεργό κομμάτι της ελληνικής γλωσσικής και πολιτισμικής ταυτότητας ή αν θα υποχωρήσει οριστικά.

Ενότητα 5 - Η Βλάχικη Γλώσσα

Η βλάχικη, γνωστή και ως αρμάνικη ή κουτσοβλαχική, αποτελεί μια ανατολική λατινογενή γλώσσα που ομιλείται από βλαχόφωνους πληθυσμούς στην Ελλάδα, τα Βαλκάνια και τη διασπορά. Αν και κατά κανόνα δεν αναγνωρίζεται επίσημα ως γλωσσική μειονότητα στην Ελλάδα, η βλάχικη παραμένει ένα από τα χαρακτηριστικότερα παραδείγματα γλωσσικής ποικιλομορφίας στον ελληνικό χώρο. Η γλώσσα φέρει στοιχεία τόσο ρωμαϊκής γλωσσικής κληρονομιάς όσο και επιδράσεις από τις κατά καιρούς γεωγλωσσικές επαφές με τα ελληνικά, τα σλαβικά και τα αλβανικά.

Η παρούσα ενότητα επιδιώκει να παρουσιάσει τη βλάχικη γλώσσα όχι ως εθνοτική διαφοροποίηση, αλλά ως γλωσσική κληρονομιά με ιστορικό, πολιτισμικό και κοινωνιογλωσσολογικό βάθος. Μέσα από τη συστηματική ανάλυση των βασικών γλωσσολογικών επιπέδων και των στάσεων των ομιλητών της, αναδεικνύεται ο πλούτος και η πολυπλοκότητα αυτής της λιγότερο μελετημένης γλώσσας.

5.1 Ιστορική καταγωγή και εξέλιξη της βλάχικης γλώσσας

Η βλάχικη γλώσσα αποτελεί παρακλάδι των ανατολικών ρωμανικών γλωσσών και συγγενεύει στενά με τα ρουμανικά, με τα οποία σχηματίζει ένα ευρύτερο βαλκανικό ρωμανικό συνεχές. Οι απαρχές της τοποθετούνται χρονικά στην ύστερη αρχαιότητα, μετά την επέκταση της ρωμαϊκής κυριαρχίας στη Βαλκανική Χερσόνησο και την εκλατίνιση των τοπικών πληθυσμών (Kahl, 2002). Η βλάχικη σχηματίστηκε σταδιακά από τη λαϊκή λατινική και επηρεάστηκε από τις τοπικές μη λατινικές γλώσσες, όπως η ελληνική, η αλβανική και οι σλαβικές, ιδίως κατά τη μεσαιωνική περίοδο.

Η διατήρηση της βλάχικης στη νοτιοβαλκανική περιοχή έγινε εφικτή χάρη στη νομαδική και ημινομαδική ζωή των Βλάχων, οι οποίοι διακινούνταν κυρίως σε ορεινές περιοχές, εκτός των μεγάλων διοικητικών κέντρων, διατηρώντας έτσι ένα σχετικό βαθμό γλωσσικής αυτονομίας. Αν και δεν υπήρξε ποτέ επίσημη γλώσσα κρατών, η βλάχικη διασώθηκε προφορικά και εξελίχθηκε μέσα από τη διαγενεακή μετάδοση, κυρίως μέσω οικογένειας και κοινότητας (Trifonas & Aravossitas, 2020).

Η σχέση της με την ελληνική είναι ιστορικά πολυεπίπεδη: από τη μία η ελληνική αποτέλεσε το κύριο πολιτισμικό και διοικητικό υπόβαθρο, ενώ από την άλλη η βλάχικη διατηρήθηκε ως γλώσσα καθημερινής επικοινωνίας. Ο γλωσσικός διφυσισμός που χαρακτήριζε τους βλαχόφωνους οδήγησε σε σημαντικό δανεισμό και αλληλεπίδραση. Παρόλα αυτά, η γλωσσική ανεξαρτησία της βλάχικης αναγνωρίζεται από τη διεθνή γλωσσολογική κοινότητα ως πλήρως αυτόνομη και όχι απλώς ιδίωμα ή παραλλαγή της ελληνικής (Winnifrith, 1995). Κατά την οθωμανική περίοδο, η βλάχικη επιβίωσε σε μικρές κοινότητες που διατηρούσαν την οικονομική τους αυτονομία, κυρίως σε αστικά ή εμπορικά κέντρα (π.χ. Μέτσοβο, Σαμαρίνα, Γράμμος). Ωστόσο, με την εδραίωση του ελληνικού κράτους και την κυριαρχία της

Κοινής Νεοελληνικής, η χρήση της βλάχικης άρχισε να υποχωρεί ραγδαία, καθώς τα ελληνικά συνδέθηκαν με την εκπαίδευση, την κοινωνική κινητικότητα και την εθνική ταυτότητα.

Σήμερα, η βλάχικη αντιμετωπίζεται από πολλούς ομιλητές της ως «διάλεκτος» ή «οικογενειακή γλώσσα», γεγονός που ενισχύει τη γλωσσική υποτίμηση. Η μη ένταξή της στην επίσημη εκπαίδευση και η απουσία κρατικής ή θεσμικής αναγνώρισης την καθιστούν ευάλωτη στη γλωσσική φθορά και την απώλεια (Χριστοδούλου, 2015). Εντούτοις, σε κοινοτικό επίπεδο, υπάρχουν προσπάθειες αναβίωσης μέσω πολιτιστικών δράσεων και συμμετοχής σε ευρωπαϊκά προγράμματα για τις απειλούμενες γλώσσες.

Η μελέτη της βλάχικης ως συστήματος με δική του ιστορία και εξέλιξη είναι ουσιώδης όχι μόνο για την καταγραφή της γλωσσικής πολυμορφίας της Ελλάδας, αλλά και για την αναγνώριση των μη κυρίαρχων φωνών στον γλωσσικό και πολιτισμικό χάρτη της χώρας.

5.2 Φωνολογία της βλάχικης γλώσσας

Η φωνολογική δομή της βλάχικης (αρμάνικης) γλώσσας καταδεικνύει τον λατινογενή της χαρακτήρα, εμπλουτισμένο από στοιχεία που προέκυψαν μέσα από μακρά περίοδο επαφής με τις γύρω βαλκανικές γλώσσες – ελληνικά, αλβανικά και σλαβικά. Η φωνολογία της διαφέρει αισθητά τόσο από την Κοινή Νεοελληνική όσο και από τις άλλες ανατολικές ρωμανικές γλώσσες, όπως η ρουμανική, και παρουσιάζει εσωτερική ποικιλία μεταξύ των βλάχικων ιδιωμάτων (Dinas, 2005· Καραγιάννης, 2008).

Το φωνηεντικό σύστημα της βλάχικης περιλαμβάνει πέντε βασικά φωνήεντα: [a], [e], [i], [o], [u], που διατηρούνται σταθερά, όπως και στη ρουμανική. Ωστόσο, διακρίνεται από την τελευταία στο ότι δεν περιλαμβάνει κεντρικά φωνήεντα όπως το [ə] (schwa), που είναι χαρακτηριστικό της ρουμανικής. Αντιθέτως, η βλάχικη ευνοεί πιο ανοιχτές και σαφείς φωνητικές υλοποιήσεις, διατηρώντας μια μεγαλύτερη φωνολογική καθαρότητα.

Ένα από τα πιο χαρακτηριστικά φωνολογικά φαινόμενα της βλάχικης είναι η διατήρηση του διπλού συμφώνου [ʎ] (παλαιοελληνικό «λι») σε λέξεις όπως *fili* (φύλλο), καθώς και του [ɲ] (παλαιοελληνικό «νι»), φθόγγοι που έχουν χαθεί στη Νεοελληνική αλλά επιβιώνουν στα βλάχικα ιδιώματα, κυρίως της Πίνδου. Η ύπαρξη αυτών των ηχητικών στοιχείων φέρνει τη βλάχικη πιο κοντά σε άλλες λατινογενείς γλώσσες όπως τα ιταλικά και τα ιβηρικά ιδιώματα. Στο επίπεδο των συμφώνων, η βλάχικη παρουσιάζει συστηματική ηχηροποίηση σε περιβάλλοντα ανάμεσα σε φωνήεντα. Για παράδειγμα, το [p] μετατρέπεται συχνά σε [b], και το [t] σε [d], όπως στο *apa* → *aba* (νερό). Αυτή η μεταβολή προσεγγίζει τον φωνολογικό ρυθμό των νότιων βαλκανικών γλωσσών, όπως των ιδιωμάτων της αλβανικής. Επιπλέον, η απλοποίηση συμπλεγμάτων (π.χ. [ps], [ks]) είναι φαινόμενο συχνό, κυρίως σε ταχύ ρυθμό ομιλίας.

Η τονική δομή της βλάχικης βασίζεται σε κινητό, δυναμικό τόνο (stress accent), που συνήθως τοποθετείται στην παραλήγουσα, αλλά μπορεί να μεταβληθεί σε συνθήκες εγκλιτικής προσθήκης ή επιρρηματικής έμφασης. Ο τόνος διαδραματίζει διακριτικό ρόλο σημασιολογικά, π.χ. *múntu* (ο άνθρωπος) έναντι *muntú* (στρατός), ενισχύοντας τη φωνολογική λειτουργικότητα.

Η επίδραση της ελληνικής είναι επίσης εμφανής, ιδιαίτερα στο λεξιλόγιο, όπου οι δάνειες λέξεις υιοθετούνται φωνολογικά. Για παράδειγμα, η ελληνική λέξη καντήλι αποδίδεται ως *candil* ή *candíli*, ανάλογα με τη φωνολογική ερμηνεία του ομιλητή. Το φαινόμενο της

φωνολογικής προσαρμογής καταδεικνύει την ευελιξία του φωνολογικού συστήματος της βλάχικης.

Ένα ακόμα χαρακτηριστικό στοιχείο είναι η παρατεταμένη διάρκεια των φωνηέντων σε έμφαση ή ενθουσιασμό, συχνά σε αφηγηματικό λόγο: *viiiine* (έρχεται) ή *eera* (ήταν). Η προφορά αυτή αποδίδει ρητορικότητα και συμβολικό βάθος στην ομιλία και χρησιμοποιείται συστηματικά σε παραδοσιακές αφηγήσεις και τραγούδια (Trifonas & Aravossitas, 2020).

Η φωνολογία της βλάχικης συνιστά έναν σύνθετο μηχανισμό ιστορικών επιβιώσεων και συγχρονικών επιρροών. Ο συνδυασμός λατινογενούς βάσης και βαλκανικών προσαρμογών την καθιστούν ένα φωνολογικά διακριτό και γλωσσολογικά πολύτιμο σύστημα. Η περαιτέρω μελέτη και καταγραφή της αποτελεί σημαντική συμβολή στη χαρτογράφηση της ευρύτερης βαλκανικής γλωσσικής περιοχής.

5.3 Μορφολογία της βλάχικης γλώσσας

Η μορφολογία της βλάχικης γλώσσας φανερώνει τόσο την καταγωγή της από τη λατινική όσο και τη μακρόχρονη αλληλεπίδρασή της με άλλες βαλκανικές γλώσσες, κυρίως την ελληνική. Το γραμματικό της σύστημα διατηρεί θεμελιώδη στοιχεία της λατινικής μορφολογίας, όπως η πτώση, η εγκλιτική ποικιλία και η ρηματική σύνθεση, ενώ ταυτόχρονα ενσωματώνει χαρακτηριστικά που απαντώνται σε γλώσσες του βαλκανικού γλωσσικού συνδέσμου (Balkan Sprachbund) (Dinas, 2005· Καραγιάννης, 2008).

Τα ουσιαστικά στη βλάχικη κλίνονται κατά γένος (αρσενικό, θηλυκό, ουδέτερο), αριθμό (ενικός, πληθυντικός) και πτώση. Οι πτώσεις που διατηρούνται ενεργές είναι κυρίως η ονομαστική, η γενική και η αιτιατική, ενώ η δοτική εμφανίζεται σε κάποιες στερεοτυπικές εκφράσεις ή μέσω προθέσεων. Ενδεικτικά, το αρσενικό *frate* (αδελφός) δίνει στον πληθυντικό *fratî*, ενώ η γενική διαμορφώνεται ως *a fratelui* (του αδελφού), παρουσιάζοντας επιρροή της ρουμανικής.

Τα άρθρα στη βλάχικη, όπως και στη ρουμανική, είναι μεταθετικά (postpositive), δηλαδή τοποθετούνται μετά το ουσιαστικό: *omlu* (ο άνθρωπος), *fata* (η κόρη). Αυτή η δομή είναι από τις πιο χαρακτηριστικές ρωμανικές εξελίξεις στη Βαλκανική, απουσιάζει όμως εντελώς από την ελληνική, γεγονός που τονίζει τη γλωσσολογική αυτονομία της βλάχικης.

Η μορφολογία των επιθέτων ακολουθεί τα ουσιαστικά σε γένος, αριθμό και πτώση. Ωστόσο, σε πολλές περιπτώσεις, τα επίθετα παραμένουν άκλιτα ή έχουν απλοποιηθεί μορφολογικά. Τα επίθετα τοποθετούνται συχνά μετά το ουσιαστικό, π.χ. *fată bună* (καλό κορίτσι), όπως και στη ρουμανική. Η συμφωνία μεταξύ επιθέτου και ουσιαστικού διατηρείται σε μεγάλο βαθμό, παρόλο που η τάση προς αναλυτικές δομές είναι έντονη.

Η αντωνυμιακή μορφολογία περιλαμβάνει πληθώρα τύπων, με διαφοροποιήσεις ανάλογα με το ιδίωμα. Χαρακτηριστικά παραδείγματα είναι οι προσωπικές αντωνυμίες *eu* (εγώ), *tu* (εσύ), *el* (αυτός), *ea* (αυτή), καθώς και οι κτητικές *al meu* (δικός μου), *a mea* (δική μου). Οι αναφορικές και δεικτικές αντωνυμίες εμφανίζουν κοινά στοιχεία με τη ρουμανική, αλλά επηρεάζονται και από την ελληνική στις περιοχές εντονότερης επαφής.

Η ρηματική μορφολογία είναι ιδιαίτερα ανεπτυγμένη. Τα ρήματα κλίνονται ως προς το πρόσωπο, τον αριθμό, το χρόνο (παρόν, παρελθόν, μέλλον), τη φωνή και την έγκλιση. Οι κύριες εγκλίσεις είναι η οριστική, η υποτακτική και η προστακτική. Ενδεικτικά, το ρήμα *a lucra* (εργάζομαι) έχει τύπους όπως *lucrez* (εργάζομαι), *lucrai* (εργαζόσουν), *am lucrat* (εργάστηκα),

voi lucra (θα εργαστώ). Η υποτακτική σχηματίζεται με μόριο *să*, όπως στη ρουμανική: *să fac* (να κάνω).

Επιπλέον, η βλάχικη χρησιμοποιεί αναλυτικούς χρόνους με βοηθητικά ρήματα, π.χ. *am văzut* (έχω δει), ενώ σε ορισμένα ιδιώματα διατηρείται η μετοχή με λειτουργική αξία. Η ενεργητική και παθητική φωνή αποδίδονται κυρίως μέσω περιφραστικών σχημάτων, με τα παθητικά να είναι περιορισμένα ή να καλύπτονται από απρόσωπες κατασκευές.

Συνολικά, η μορφολογία της βλάχικης γλώσσας αποτελεί ένα σύνθετο σύστημα που φέρει την κληρονομιά της λατινικής, προσαρμοσμένη σε βαλκανικό πλαίσιο. Η μορφολογική της δομή επιβεβαιώνει τη γλωσσολογική της αυτονομία και υποστηρίζει τη θέση της ως πλήρους και φυσικής γλώσσας, ικανής να εκφράσει ποικίλα νοήματα και πολιτισμικές πραγματικότητες.

5.4 Συντακτικά χαρακτηριστικά της βλάχικης γλώσσας

Η σύνταξη της βλάχικης γλώσσας διαμορφώθηκε ιστορικά υπό την επίδραση τόσο της λατινικής βάσης όσο και των βαλκανικών γλωσσών, με αποτέλεσμα τη δημιουργία μιας μικτής συντακτικής δομής που χαρακτηρίζεται από αναλυτικότητα, ελαστικότητα στη σειρά των όρων της πρότασης και την εκτεταμένη χρήση περιφραστικών σχημάτων. Η βλάχικη εντάσσεται πλήρως στο γλωσσικό φαινόμενο του Balkan Sprachbund, εμφανίζοντας κοινά συντακτικά χαρακτηριστικά με τη ρουμανική, την ελληνική, την αλβανική και τις νότιες σλαβικές γλώσσες (Friedman, 2006· Καραγιάννης, 2008).

Η βασική δομή πρότασης είναι Υποκείμενο–Ρήμα–Αντικείμενο (SVO), όπως στις περισσότερες ινδοευρωπαϊκές γλώσσες. Ωστόσο, η βλάχικη επιτρέπει μεγάλη ελευθερία στην τοποθέτηση των όρων, ιδιαίτερα για λόγους έμφασης, πληροφορικής εστίασης ή στιλιστικής διαφοροποίησης. Για παράδειγμα, η πρόταση *Fata vide băiatul* (Το κορίτσι βλέπει το αγόρι) μπορεί να μετατραπεί σε *Băiatul vide fata* χωρίς αλλαγή στη σημασία, αν και η έμφαση μετατοπίζεται.

Η χρήση των αντωνυμιών είναι ιδιαίτερα σημαντική για τη σύνταξη της βλάχικης, καθώς λειτουργούν όχι μόνο ως υποκείμενα ή αντικείμενα αλλά και ως δεικτικά και έμμεσα συμπληρώματα. Συχνά εμφανίζεται το φαινόμενο του αντωνυμικού διπλασιασμού, όπως και στην ελληνική, π.χ. *îl văz pe el* (τον βλέπω αυτόν), όπου το αντικείμενο εμφανίζεται τόσο ως αντωνυμία όσο και ως όνομα.

Η αρνητική πρόταση σχηματίζεται με το αρνητικό μόριο *nu*, το οποίο προηγείται του ρήματος, όπως και στη ρουμανική. Π.χ. *Nu vreau* (δεν θέλω). Σε προτάσεις με επιρρηματικά συμπληρώματα, η θέση της άρνησης παραμένει σταθερή, ανεξαρτήτως εστίασης. Ορισμένα ιδιώματα εμφανίζουν διπλή άρνηση, π.χ. *Nu vide nimic* (δεν βλέπει τίποτα), φαινόμενο που παρατηρείται και σε άλλες βαλκανικές γλώσσες.

Η υποτακτική είναι μία από τις πιο χαρακτηριστικές εγκλίσεις της βλάχικης και σχηματίζεται με το μόριο *să* και το ρήμα σε υποτακτική μορφή: *să fie* (να είναι), *să mergem* (να πάμε). Αυτή η περιφραστική υποτακτική είναι κοινή σε όλες τις βαλκανικές ρωμανικές γλώσσες και λειτουργεί για να αποδώσει επιθυμία, πιθανότητα, προσταγή ή αναγκαιότητα.

Οι προσδιορισμοί και οι επιρρηματικές φράσεις τοποθετούνται συνήθως μετά το κύριο ρήμα, χωρίς απαραίτητη σύνδεση με επιρρηματικούς συνδέσμους. Το φαινόμενο αυτό προσδίδει στη βλάχικη ένα πιο «ρηματικό» στυλ, με κύρια έμφαση στην ενέργεια και την κίνηση: *El merge acasă repede* (Αυτός πάει στο σπίτι γρήγορα).

Η παρατακτική και υποτακτική σύνταξη βασίζεται κυρίως στη χρήση συνδέσμων όπως *și* (και), *dar* (αλλά), *că* (ότι), *pentru că* (επειδή), οι οποίοι λειτουργούν όπως και στις άλλες ρωμανικές γλώσσες. Ωστόσο, σε πολλές περιπτώσεις, εμφανίζεται μια αποσύνδεση, κυρίως στην προφορική αφήγηση: *Am venit, am văzut, am plecat*.

Επιπλέον, οι δομές εστίασης (focus constructions) είναι κοινές, με χρήση λέξεων όπως *doar* (μόνο), *chiar* (ακριβώς), *mai* (πιο). Η χρήση τους εξυπηρετεί ρητορικούς και σημασιολογικούς σκοπούς, κυρίως στην έκφραση γνώμης, επιφύλαξης ή έμφασης.

Η βλάχικη σύνταξη φανερώνει ένα ιδιαίτερα λειτουργικό και ευέλικτο σύστημα, το οποίο αποδεικνύει την αυτονομία της γλώσσας ως προς τη δομή και τη χρήση. Η επικοινωνιακή της επάρκεια δεν περιορίζεται από την απουσία επίσημης διδασκαλίας ή τυποποίησης, γεγονός που επιβεβαιώνει τη φυσική της εξέλιξη και την κοινωνιογλωσσική της αξία.

5.5 Λεξιλόγιο – δάνεια, αρχαϊσμοί, χαρακτηριστικά της βλάχικης γλώσσας

Το λεξιλόγιο της βλάχικης γλώσσας αποτελεί χαρακτηριστικό αποτύπωμα της ιστορικής της πορείας, της γεωγλωσσικής απομόνωσης και των επαφών της με γειτονικές γλώσσες. Ως γλώσσα λατινογενούς καταγωγής, η βλάχικη διατηρεί έναν σημαντικό πυρήνα λέξεων με ρίζες στη λαϊκή λατινική, τις οποίες εξελίσσει φωνολογικά και σημασιολογικά, παράλληλα με εκτεταμένο δανεισμό από τα ελληνικά, τα αλβανικά, τα σλαβικά και, σε μικρότερο βαθμό, τα τουρκικά (Καραγιάννης, 2008· Dinas, 2005).

Ένα από τα βασικά χαρακτηριστικά του λεξιλογίου είναι η διατήρηση αρχαϊσμών λατινικής προέλευσης, που αποκαλύπτουν τη συγγένεια με άλλες ανατολικές ρωμανικές γλώσσες. Ενδεικτικά, λέξεις όπως *apa* (νερό, από το aqua), *luna* (φεγγάρι), *frate* (αδελφός), *sora* (αδελφή) ή *vinit* (ήρθε, από το venit) παραπέμπουν άμεσα στη λατινική. Αυτή η αρχαιότητα είναι ιδιαίτερα σημαντική για τη γλωσσολογική τεκμηρίωση της βλάχικης ως ρωμανικής γλώσσας και όχι ως απλής παραλλαγής ή ιδιώματος (Winnifrith, 1995).

Ταυτόχρονα, η βλάχικη εμφανίζει πλούσιο ελληνικό λεξιλογικό δανεισμό, ειδικά σε τομείς όπως η θρησκεία, η διοίκηση, το εμπόριο και η καθημερινή ζωή. Η μακροχρόνια γλωσσική συνύπαρξη με τους ελληνόφωνους πληθυσμούς, αλλά και η υιοθέτηση της ελληνικής ως γλώσσας της εκπαίδευσης και της εκκλησίας, ενίσχυσαν τη λεξιλογική επιρροή. Λέξεις όπως *candil* (καντήλι), *ghenunchi* (γόνατο), *părinți* (γονείς), *vreari* (ιερέας) μαρτυρούν αυτή την πολιτισμική και γλωσσική επικάλυψη (Dinas, 2005· Trifonas & Aravossitas, 2020).

Ιδιαίτερης σημασίας είναι και η παρουσία σλαβικών και αλβανικών δανείων, κυρίως σε ορεινά ιδιώματα ή περιοχές με μακρά συνύπαρξη πληθυσμών. Π.χ. η λέξη *zradu* (προδοσία) έχει σλαβική ρίζα, ενώ η *barraca* (καλύβα) πιθανώς αποδίδει αλβανική επιρροή. Τα τουρκικά δάνεια περιορίζονται κυρίως σε λεξιλόγιο σχετικό με τη διοίκηση ή την οικιακή ζωή (*carî*, αφέντης· *kebar*, κεμπάπ), χωρίς όμως να αποκτούν κυρίαρχο ρόλο.

Η βλάχικη διαθέτει πλούσια ορολογία σε τομείς όπως η φύση, η κτηνοτροφία, η ορεινή ζωή, η οικογένεια και τα τελετουργικά. Αυτό οφείλεται στην προφορική της παράδοση και στη χρήση της ως βασικού επικοινωνιακού εργαλείου σε αγροτοκτηνοτροφικές κοινότητες. Ενδεικτικά, λέξεις όπως *oaie* (πρόβατο), *stână* (στάνη), *urs* (αρκούδα), *muncă* (δουλειά) δείχνουν τον ριζωμένο χαρακτήρα της στη λαϊκή ζωή.

Η ποιητικότητα και η εκφραστικότητα του βλάχικου λεξιλογίου διαφαίνονται ιδιαίτερα σε παροιμίες, ιδιωματοισμούς και τραγούδια. Εκφράσεις όπως *îmi arde sufletul* (καίγεται η ψυχή

μου) ή *cântă inima mea* (τραγουδά η καρδιά μου) αποδίδουν συναισθήματα με πλούσιο μεταφορικό φορτίο, ενώ επιβεβαιώνουν τη βιωματική χρήση της γλώσσας.

Τέλος, η λεξιλογική ποικιλία ανάμεσα στα τοπικά ιδιώματα της βλάχικης (π.χ. *Μοσχοπολίτικο, Γραμμουσιάνικο, Μουργκανιώτικο*) αποτελεί ένδειξη της διαχρονικής της εξέλιξης και της προσαρμοστικότητας σε διαφορετικά πολιτισμικά συμφραζόμενα.

Συνολικά, το λεξιλόγιο της βλάχικης αποτελεί ζωντανό γλωσσικό αρχείο ιστορικών επιβιώσεων, πολιτισμικών επιρροών και συλλογικής εμπειρίας. Η μελέτη και διατήρησή του είναι κρίσιμη για την κατανόηση της ιστορικής ποικιλομορφίας της νοτιοανατολικής Ευρώπης και τη διεύρυνση της γλωσσικής αυτογνωσίας στην Ελλάδα.

5.6 Πολιτισμική λειτουργία και συλλογική μνήμη της βλάχικης γλώσσας

Η βλάχικη γλώσσα συνδέεται βαθιά με την πολιτισμική ταυτότητα και τη συλλογική μνήμη των ομιλητών της. Παρότι έχει υποχωρήσει σε μεγάλο βαθμό ως εργαλείο καθημερινής επικοινωνίας, παραμένει ένας ισχυρός συμβολικός κώδικας που μεταφέρει αξίες, παραδόσεις και ιστορικές εμπειρίες. Η σημασία της υπερβαίνει τη λειτουργία της ως μέσο συνεννόησης και εδραιώνεται ως φορέας πολιτισμικής συνέχειας και κοινοτικής συνοχής (Trifonas & Aravossitas, 2020· Καραγιάννης, 2008).

Η βλάχικη ενσωματώνεται οργανικά σε μορφές προφορικής παράδοσης όπως τα παραμύθια, οι παροιμίες, τα τραγούδια και οι προσευχές. Η χρήση της σε τελετουργικά συμφραζόμενα (γάμοι, θρησκευτικές εορτές, αφηγήσεις προγόνων) ενισχύει τη θέση της ως γλώσσας της μνήμης και της ιερότητας. Οι ηλικιωμένοι ομιλητές, κυρίως σε χωριά της Πίνδου και της βόρειας Ελλάδας, συνεχίζουν να χρησιμοποιούν τη βλάχικη σε στιγμές που φέρουν συναισθηματική και ταυτοτική φόρτιση (Dinas, 2005).

Η πολιτισμική λειτουργία της γλώσσας εκφράζεται και μέσω της δράσης των βλάχικών πολιτιστικών συλλόγων, οι οποίοι οργανώνουν εκδηλώσεις, μουσικές βραδιές, θεατρικές παραστάσεις και χορούς με στόχο τη διατήρηση της βλάχικης παράδοσης. Η γλώσσα, ακόμη και αν δεν είναι πλήρως κατανοητή από τους νεότερους, λειτουργεί ως εμβληματικό σύμβολο καταγωγής και πολιτισμικής υπερηφάνειας.

Η συλλογική μνήμη των Βλάχων διατηρείται εν μέρει μέσω της γλώσσας, η οποία καταγράφει βιώματα όπως η μετανάστευση, η εγκατάλειψη των ορεινών περιοχών και η γλωσσική υποχώρηση. Σε πολλές περιπτώσεις, η χρήση της βλάχικης προκαλεί συγκίνηση, ενεργοποιώντας μνήμες οικογένειας, κοινοτικής ζωής και κοινωνικής αλληλεγγύης (Χριστοδούλου, 2015).

Παρά την έλλειψη επίσημης αναγνώρισης, η βλάχικη επιβιώνει στο επίπεδο της πολιτισμικής σημειολογίας. Η επιλεκτική χρήση της γλώσσας — ακόμη και με περιορισμένο λεξιλόγιο — αποκαλύπτει την ανάγκη των ομιλητών να συνδεθούν με το παρελθόν τους και να δηλώσουν τη μοναδικότητα της ταυτότητάς τους σε έναν ολοένα ομοιογενοποιημένο κοινωνικό και γλωσσικό κόσμο.

5.7 Σύγχρονη χρήση και στάσεις ομιλητών της βλάχικης γλώσσας

Η βλάχικη γλώσσα, παρά τη μακραίωνη παρουσία της στον ελλαδικό και βαλκανικό χώρο, σήμερα βρίσκεται σε έντονα υποχωρητική πορεία. Η σύγχρονη χρήση της είναι

περιορισμένη, κυρίως στον οικογενειακό ή πολιτιστικό τομέα, και εμφανίζεται με φθίνοντα ρυθμό ανάμεσα στις νεότερες γενιές. Οι λόγοι για αυτή την υποχώρηση σχετίζονται με την έλλειψη θεσμικής αναγνώρισης, τη γλωσσική πολιτική του ελληνικού κράτους, καθώς και με τις ευρύτερες κοινωνικοοικονομικές μεταβολές του 20ού αιώνα (Χριστοδούλου, 2015· Trifonas & Aravossitas, 2020).

Η γλώσσα επιβιώνει κυρίως σε ηλικιωμένους ομιλητές, σε ορεινές περιοχές της Ηπείρου, της Θεσσαλίας, της Δυτικής Μακεδονίας και της Πίνδου, καθώς και σε απογόνους βλάχικων οικογενειών στη διασπορά. Χρησιμοποιείται συχνά σε οικιακές περιστάσεις ή σε πολιτιστικά γεγονότα (χοροί, πανηγύρια, βλάχικα αντάμωμα). Η μετάδοση στις νεότερες γενιές είναι μη συστηματική και σε πολλές περιπτώσεις περιορίζεται σε λέξεις ή φράσεις συμβολικής αξίας. Παράλληλα, η βλάχικη διατηρείται ως στοιχείο πολιτισμικής ταυτότητας, ακόμη και από άτομα που δεν είναι πλήρως γλωσσικά επαρκείς. Πολλοί νεότεροι απόγονοι βλάχικων οικογενειών εκφράζουν θετική στάση απέναντι στη γλώσσα, την οποία θεωρούν φορέα παράδοσης και καταγωγής, χωρίς όμως να επιδιώκουν την ενεργή χρήση της (Καραγιάννης, 2008). Αντίθετα, για άλλους ομιλητές, η βλάχικη συνδέεται με λαϊκότητα, χαμηλή κοινωνική θέση ή αγραμματοσύνη, στάσεις που ενισχύθηκαν κατά τον 20ό αιώνα από την εκπαιδευτική πολιτική και την κυρίαρχη ιδεολογία περί ενιαίας εθνικής γλώσσας (Σακκάς, 2011).

Η γλώσσα δεν διδάσκεται στο δημόσιο εκπαιδευτικό σύστημα, δεν έχει επίσημη αναγνώριση ως γλωσσική μειονότητα, και δεν προστατεύεται από νομοθεσία, παρά την ύπαρξη της Ευρωπαϊκής Χάρτας για τις Περιφερειακές ή Μειονοτικές Γλώσσες, την οποία η Ελλάδα έχει υπογράψει αλλά δεν έχει κυρώσει (Kahl, 2002). Αυτή η απουσία θεσμικής στήριξης καθιστά τη χρήση της βλάχικης εξαιρετικά ευάλωτη στις πιέσεις της γλωσσικής ομογενοποίησης.

Ωστόσο, υπάρχουν πρωτοβουλίες αναβίωσης μέσω πολιτιστικών συλλόγων, εθελοντικών μαθημάτων και χρήσης των μέσων κοινωνικής δικτύωσης. Βιντεοσκοπημένες αφηγήσεις, θεατρικά σκετς, τραγούδια και αναρτήσεις στα κοινωνικά δίκτυα λειτουργούν ως μορφές διατήρησης της γλώσσας. Επιπλέον, αναπτύσσονται ερευνητικά προγράμματα που αποσκοπούν στη καταγραφή του γλωσσικού υλικού και την τεκμηρίωση της γλωσσικής ποικιλότητας, γεγονός που προσφέρει ελπίδες για μελλοντική επιστημονική και πολιτισμική αξιοποίηση (Trifonas & Aravossitas, 2020).

Η στάση απέναντι στη βλάχικη διαμορφώνεται επομένως σε ένα φάσμα: από την ταυτόχρονη υπερηφάνεια και συναισθηματική σύνδεση, έως την αποστασιοποίηση και απαξίωση. Η αντίληψη της γλώσσας ως «υπολειμματικής» ή «παλιομοδίτικης» αντιπαρατίθεται με προσπάθειες ανάδειξής της ως πολύτιμου μέρους της πολιτισμικής κληρονομιάς. Η διατήρησή της εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από το αν οι ομιλητές της — ενεργοί ή συμβολικοί — θα τη δουν όχι ως βάρος του παρελθόντος αλλά ως γλωσσικό κεφάλαιο για το μέλλον.

Ενότητα 6 Ερευνητική μεθοδολογία

Η επιλογή της μεθοδολογικής προσέγγισης αποτελεί κρίσιμο στάδιο σε κάθε επιστημονική μελέτη, καθώς προσδιορίζει το πώς θα διερευνηθούν τα ερευνητικά ερωτήματα, με ποια εργαλεία και ποιας μορφής δεδομένα θα παραχθούν. Στην παρούσα εργασία, που στοχεύει στην ανάλυση των στάσεων των ομιλητών απέναντι στην ποντιακή διάλεκτο και τη βλάχικη γλώσσα, η μεθοδολογία επικεντρώνεται σε ποσοτική προσέγγιση, μέσω της χρήσης ερωτηματολογίου. Η επιλογή αυτή βασίζεται σε θεωρητικά και εμπειρικά κριτήρια που σχετίζονται με τη φύση του φαινομένου και την ανάγκη γενίκευσης των αποτελεσμάτων. Η

ενότητα αυτή αναλύει την προσέγγιση της έρευνας, τη θεωρητική θεμελίωση του εργαλείου, τα κριτήρια δειγματοληψίας, τη διαδικασία διανομής, τις μεθόδους ανάλυσης και τα ηθικά ζητήματα, σε πλήρη συμφωνία με τις αρχές της σύγχρονης κοινωνικής έρευνας.

6.1 Ερευνητική προσέγγιση: ποσοτική μέθοδος

Η παρούσα έρευνα υιοθετεί ποσοτική ερευνητική προσέγγιση, η οποία θεωρείται κατάλληλη όταν ο ερευνητής επιδιώκει να αναδείξει τάσεις, να εξετάσει υποθέσεις και να προβεί σε γενικεύσεις βάσει αριθμητικών δεδομένων (Creswell, 2009). Η μελέτη των γλωσσικών στάσεων, ιδίως όταν επιδιώκεται η καταγραφή απόψεων μεγάλου αριθμού ατόμων, ευνοεί τη χρήση δομημένων εργαλείων που μπορούν να παραγάγουν μετρήσιμα αποτελέσματα (Cohen, Manion & Morrison, 2011).

Η ποσοτική προσέγγιση βασίζεται σε θετικιστικές παραδοχές, σύμφωνα με τις οποίες η κοινωνική πραγματικότητα είναι μετρήσιμη και μπορεί να αναλυθεί με αντικειμενικό τρόπο. Στο πλαίσιο αυτό, οι στάσεις απέναντι στη γλώσσα αντιμετωπίζονται ως συνειδητές ή ασυνειδητές αξιολογήσεις, οι οποίες μπορούν να εντοπιστούν και να κατηγοριοποιηθούν μέσα από κατάλληλα σχεδιασμένες κλίμακες ερωτήσεων (Garrett, 2010).

Το κύριο εργαλείο της έρευνας είναι το δομημένο ερωτηματολόγιο, το οποίο διαμορφώθηκε με βάση τα πρότυπα της ποσοτικής μεθοδολογίας. Η επιλογή του ερωτηματολογίου επιτρέπει την ομοιομορφία των δεδομένων, τη σύγκριση ανάμεσα σε υπο-ομάδες του δείγματος και την αξιοπιστία στην καταγραφή των απαντήσεων. Το εργαλείο επιλέχθηκε, επίσης, για λόγους πρακτικούς: επιτρέπει τη μαζική συλλογή δεδομένων, είναι εύχρηστο και μπορεί να διανεμηθεί εξ αποστάσεως μέσω διαδικτύου.

Η ποσοτική προσέγγιση υποστηρίζεται και από την επιδιωκόμενη δυνατότητα στατιστικής ανάλυσης. Η στατιστική επεξεργασία των απαντήσεων διευκολύνει την εξαγωγή συσχετίσεων ανάμεσα στις στάσεις και τα κοινωνικοδημογραφικά χαρακτηριστικά των συμμετεχόντων (ηλικία, φύλο, τόπος διαμονής, οικογενειακή ιστορία). Όπως σημειώνουν οι Robson (2011) και Creswell (2009), η δυνατότητα γενίκευσης σε παρόμοιους πληθυσμούς είναι ένα βασικό πλεονέκτημα της ποσοτικής μεθόδου, αρκεί να τηρούνται τα μεθοδολογικά και δεοντολογικά της όρια.

Η παρούσα μελέτη, εστιάζοντας σε δύο μειονοτικές γλωσσικές ποικιλίες που δεν έχουν ευρεία θεσμική κάλυψη, χρησιμοποιεί την ποσοτική μέθοδο ώστε να αναδείξει αντιλήψεις, συναισθήματα και στάσεις που δύσκολα εκφράζονται μέσω παρατήρησης. Η δομημένη προσέγγιση επιτρέπει τη μέτρηση συγκλίσεων και αποκλίσεων στις γλωσσικές στάσεις και τη σύνδεσή τους με παράγοντες όπως η ηλικία, το φύλο, η εκπαίδευση ή η συχνότητα χρήσης της γλώσσας.

Συνολικά, η ποσοτική μεθοδολογία προσφέρει ένα σταθερό, αναλυτικά ελεγχόμενο και επαναλήψιμο πλαίσιο μελέτης, που επιτρέπει τη συγκριτική αποτίμηση των στάσεων απέναντι σε γλωσσικές ποικιλίες που έχουν κοινωνική και πολιτισμική βαρύτητα. Η χρησιμότητά της δεν έγκειται μόνο στη μέτρηση, αλλά και στη δυνατότητα ερμηνείας των γλωσσικών φαινομένων μέσα από το πρίσμα της κοινωνικής πραγματικότητας.

6.2 Σχεδιασμός ερωτηματολογίου – θεωρητική θεμελίωση

Το κύριο εργαλείο συλλογής δεδομένων στην παρούσα μελέτη είναι ένα δομημένο ερωτηματολόγιο, σχεδιασμένο ειδικά για τη διερεύνηση των στάσεων των ομιλητών απέναντι στην ποντιακή διάλεκτο και τη βλάχικη γλώσσα. Το ερωτηματολόγιο βασίστηκε σε θεωρητικά πρότυπα της κοινωνιογλωσσολογίας και ειδικότερα στις κλασικές προσεγγίσεις για τις γλωσσικές στάσεις (Baker, 1992· Garrett, 2010), ενώ στηρίχθηκε και σε σύγχρονες ερευνητικές πρακτικές ποσοτικής μελέτης (Cohen et al., 2011· Creswell, 2009).

Το εργαλείο διαρθρώθηκε σε δύο ισότιμες εκδοχές, μία για την ποντιακή και μία για τη βλάχικη, με πανομοιότυπες θεματικές ενότητες και διατύπωση ερωτήσεων, προσαρμοσμένες αντίστοιχα ως προς τη γλωσσική αναφορά. Ο σκοπός αυτής της διπλής διατύπωσης ήταν να διευκολυνθεί η παράλληλη σύγκριση στάσεων ανάμεσα σε δύο γλωσσικές ομάδες που μοιράζονται κοινά χαρακτηριστικά ως μη πρότυπες, αλλά πολιτισμικά ισχυρές ποικιλίες.

Η διάρθρωση του ερωτηματολογίου περιλαμβάνει τρεις βασικές ενότητες:

Δημογραφικά στοιχεία (ηλικία, φύλο, καταγωγή, τόπος διαμονής, μορφωτικό επίπεδο),

Έκθεση και χρήση της γλώσσας (π.χ. «Μιλάτε την ποντιακή/βλάχικη σήμερα;», «Ακούγατε τη γλώσσα στην παιδική σας ηλικία;»),

Στάσεις και αντιλήψεις όπως «Η ποντιακή/βλάχικη πρέπει να διδάσκεται» ή «Η γλώσσα είναι σημαντικό στοιχείο πολιτισμικής ταυτότητας».

Η θεωρητική βάση του εργαλείου ακολουθεί το μοντέλο της τριμερούς διάστασης των στάσεων: γνωστική (αντίληψη για τη γλώσσα), συναισθηματική (προσωπική στάση) και συμπεριφορική (πρόθεση για χρήση). Κάθε διάσταση εκπροσωπείται από ειδικές ομάδες ερωτήσεων, διατυπωμένων σε ουδέτερο και κατανοητό ύφος, ώστε να είναι κατάλληλες για διαφορετικά μορφωτικά επίπεδα και ηλικιακές ομάδες.

Η χρήση προτεινόμενων απαντήσεων, ενισχύει τη δυνατότητα διαφοροποιημένης απάντησης, αποτυπώνοντας αποχρώσεις στις στάσεις και διευκολύνοντας παράλληλα τη στατιστική ανάλυση. Οι διατυπώσεις των δηλώσεων απέφυγαν κάθε στοιχείο καθοδήγησης ή ιδεολογικής φόρτισης, ενώ επεξηγηματικά παραδείγματα εισήχθησαν όπου κρίθηκε απαραίτητο.

Η πιλοτική εφαρμογή του ερωτηματολογίου πραγματοποιήθηκε σε 10 άτομα (5 από κάθε ομάδα), με σκοπό να διαπιστωθεί η σαφήνεια, η ροή και η χρονική διάρκεια. Τα αποτελέσματα έδειξαν πως η μέση διάρκεια συμπλήρωσης ήταν περίπου 10–12 λεπτά. Ορισμένες μικρές αλλαγές πραγματοποιήθηκαν μετά την πιλοτική φάση, κυρίως σε επίπεδο συντακτικής διατύπωσης και οπτικής οργάνωσης.

Η ψηφιακή μορφή του εργαλείου μέσω Google Forms επέτρεψε τη μαζική του διανομή σε σύντομο χρονικό διάστημα, εξασφαλίζοντας εύκολη πρόσβαση από χρήστες στην Ελλάδα και στο εξωτερικό. Παράλληλα, η μορφή αυτή διασφάλισε την ανωνυμία των συμμετεχόντων και διευκόλυνε την αυτοματοποιημένη εξαγωγή των δεδομένων για στατιστική ανάλυση. Η επιλογή ψηφιακής πλατφόρμας κρίνεται ιδανική για έρευνες αυτού του τύπου, καθώς διευρύνει το δειγματοληπτικό φάσμα χωρίς γεωγραφικούς ή οργανωτικούς περιορισμούς (Robson, 2011· Cohen et al., 2011).

Το ερωτηματολόγιο κατασκευάστηκε με γνώμονα τόσο τη θεωρητική ακρίβεια όσο και τη γλωσσική και πολιτισμική καταλληλότητα για το ελληνικό περιβάλλον, όπου οι στάσεις απέναντι στις διαλέκτους επηρεάζονται από έντονες γλωσσικές ιδεολογίες (π.χ. η ιδέα της

γλωσσικής ενότητας ή της «ορθότητας»). Έτσι, το εργαλείο επιδιώκει όχι μόνο να μετρήσει αλλά και να αναδείξει τις ποικίλες στάσεις που συνδιαμορφώνουν τη δημόσια εικόνα των δύο γλωσσικών μορφών.

Συνολικά, το εργαλείο απαντά στις απαιτήσεις εγκυρότητας και αξιοπιστίας για ποσοτική κοινωνιογλωσσική έρευνα, ενώ ταυτόχρονα προσφέρει τη δυνατότητα σύγκρισης δύο διαφορετικών γλωσσικών ταυτοτήτων, εντός του ίδιου κοινωνικοπολιτισμικού πλαισίου.

6.3 Δειγματοληψία – Πληθυσμός, αριθμός, κριτήρια

Η δειγματοληψία της παρούσας έρευνας ακολούθησε τη μέθοδο της σκοπούμενης μη πιθανολογικής επιλογής (purposive non-probability sampling), προκειμένου να προσεγγιστεί πληθυσμός με άμεση ή έμμεση σύνδεση με την ποντιακή διάλεκτο ή τη βλάχικη γλώσσα. Η εστίαση ήταν σε άτομα με προσωπική, οικογενειακή ή πολιτισμική σχέση με τις δύο ποικιλίες. Η επιλογή αυτή ενδείκνυται σε κοινωνιογλωσσικές έρευνες με ειδικό πληθυσμό-στόχο (Creswell, 2009· Cohen et al., 2011).

Το ερωτηματολόγιο υλοποιήθηκε ηλεκτρονικά μέσω Google Forms, με δύο διακριτές αλλά ισοδύναμες εκδοχές: μία για την ποντιακή και μία για τη βλάχικη. Οι συμμετέχοντες, κατά την είσοδο, επέλεξαν τη γλωσσική κατηγορία με την οποία σχετίζονταν και κατευθύνονταν στη σχετική ενότητα. Η μορφή αυτή επέτρεψε τη συλλογή ισομεγέθων δειγμάτων και τη δυνατότητα παράλληλης συγκριτικής ανάλυσης.

Στην έρευνα έλαβαν μέρος 181 άτομα. Η πλειοψηφία των συμμετεχόντων είναι ηλικίας 18–34 και φοιτούν ή έχουν αποφοιτήσει από ανώτατες σχολές. Η ισόρροπη κατανομή φύλου και η γεωγραφική διασπορά από αστικά και ημιαστικά κέντρα προσδίδουν στο δείγμα εσωτερική ποικιλομορφία.

Η στρατηγική της επιλογής βασίστηκε κυρίως σε διαδικτυακή διανομή: σε πολιτιστικούς συλλόγους, γλωσσικές κοινότητες, θεματικές ομάδες κοινωνικών μέσων και προσωπικά δίκτυα. Επιπλέον, εφαρμόστηκε η μέθοδος χιονοστιβάδας (snowball sampling), κατά την οποία οι πρώτοι συμμετέχοντες προωθούσαν το εργαλείο σε άλλους με συναφές προφίλ. Η στρατηγική αυτή εξυπηρέτησε την πρόσβαση σε πολιτισμικά προσανατολισμένες κοινότητες, που είναι δύσκολο να ανιχνευθούν μέσω τυχαίας δειγματοληψίας.

Αν και η δειγματοληψία δεν είναι στατιστικά αντιπροσωπευτική, είναι μεθοδολογικά εύλογη και επιστημονικά έγκυρη για ποιοτικές ερμηνείες και ποσοτική χαρτογράφηση στάσεων στο πλαίσιο συγκεκριμένων γλωσσικών πληθυσμών. Η ερευνητική στόχευση δεν αποσκοπεί σε γενίκευση αλλά στη διατύπωση ερμηνειών και συγκρίσεων που αφορούν ταυτότητες, εμπειρίες και γλωσσικά βιώματα.

Η συγκεκριμένη μεθοδολογική προσέγγιση αναγνωρίζει τον ρόλο του ερευνητή ως ενεργού διαμεσολαβητή, που επιλέγει και νοηματοδοτεί τους συμμετέχοντες όχι ως ανώνυμες μονάδες αλλά ως φορείς πολιτισμικού νοήματος. Έτσι, η δειγματοληψία δεν αποτελεί τεχνικό μόνο στάδιο, αλλά εντάσσεται σε μια πολιτισμικά ευαίσθητη και κοινωνικά προσανατολισμένη ερευνητική πρακτική.

6.4 Διαδικασία διανομής και ηθικά ζητήματα

Η διαδικασία διανομής ενός ερωτηματολογίου δεν αποτελεί απλώς τεχνικό στάδιο αλλά συνιστά κρίσιμη ερευνητική επιλογή, η οποία επηρεάζει τη φύση του δείγματος, την ποιότητα των δεδομένων και την εσωτερική εγκυρότητα της μελέτης. Στην παρούσα εργασία, η επιλογή ηλεκτρονικής διανομής μέσω Google Forms ανταποκρίθηκε τόσο σε πρακτικά όσο και σε επιστημονικά κριτήρια, σύμφωνα με τις αρχές της ποσοτικής κοινωνικής έρευνας (Cohen et al., 2011· Creswell, 2009).

Η ηλεκτρονική συμπλήρωση θεωρείται πλέον αποδεκτή μεθοδολογική πρακτική, ιδίως σε έρευνες που αποσκοπούν σε προσβασιμότητα, ταχύτητα συλλογής και ευρεία γεωγραφική κάλυψη. Σύμφωνα με τον Robson (2011), η χρήση online ερωτηματολογίων ενισχύει τη δημογραφική ετερογένεια του δείγματος, επιτρέπει την ανώνυμη καταγραφή απαντήσεων και μειώνει την επίδραση του ερευνητή κατά τη συμπλήρωση.

Αναφορικά με την ερευνητική δεοντολογία, η διαδικασία διανομής σχεδιάστηκε με βάση τις κατευθύνσεις του Γενικού Κανονισμού Προστασίας Δεδομένων της Ευρωπαϊκής Ένωσης (GDPR – Κανονισμός ΕΕ 2016/679). Το ερωτηματολόγιο περιλάμβανε ρητή δήλωση συναίνεσης στην αρχή, όπου ο συμμετέχων ενημερωνόταν για:

τον σκοπό της έρευνας στο πλαίσιο διπλωματικής εργασίας,

τη μη συλλογή προσωπικών δεδομένων,

τη δυνατότητα αποχώρησης χωρίς συνέπειες,

την αποκλειστική χρήση των δεδομένων για ακαδημαϊκούς σκοπούς.

Η ενημερωμένη συναίνεση (informed consent) αποτελεί δεσμευτικό ηθικό και νομικό στοιχείο της ερευνητικής διαδικασίας, εξασφαλίζοντας την ελευθερία και αυτονομία του συμμετέχοντα (Bryman, 2016). Η διατύπωση της συναίνεσης στηρίχθηκε στη λογική της πλήρους διαφάνειας και αποφυγής παραπλανητικής πληροφόρησης, όπως ορίζεται στις αρχές της επιστημονικής δεοντολογίας.

Από ηθική άποψη, δόθηκε ιδιαίτερη έμφαση στον σεβασμό της πολιτισμικής και γλωσσικής ταυτότητας των συμμετεχόντων. Η γλώσσα του ερωτηματολογίου αποφεύγει φορτισμένες διατυπώσεις και παρουσιάζει τις διαλέκτους ως ισότιμα αντικείμενα πολιτισμικής μελέτης, σύμφωνα με τις αρχές της μη-κατευθυντικής έρευνας (Garrett, 2010). Παράλληλα, δεν ζητήθηκαν δεδομένα που θα μπορούσαν να οδηγήσουν σε έμμεση ταυτοποίηση των συμμετεχόντων (όπως επώνυμο, σχολείο ή πολιτιστικός σύλλογος).

Από μεθοδολογική σκοπιά, η επιλογή της ηλεκτρονικής φόρμας υποστηρίζεται από τη διεθνή βιβλιογραφία, καθώς σε κοινωνιογλωσσικές μελέτες με διασκορπισμένο πληθυσμό, η online διανομή εξασφαλίζει ευρεία και δημογραφικά πλουραλιστική κάλυψη (Creswell, 2009). Η ελαχιστοποίηση της αλληλεπίδρασης με τον ερευνητή συμβάλλει επίσης στον αυθορμητισμό των απαντήσεων και μειώνει το ενδεχόμενο κοινωνικά επιθυμητών απαντήσεων.

Η διαχείριση των απαντήσεων έγινε με σεβασμό στα πρότυπα ασφαλούς αποθήκευσης, ενώ η ερευνητική ηθική τηρήθηκε όχι ως τυπική διαδικασία, αλλά ως πυρήνας της ερευνητικής αξιοπιστίας και του σεβασμού προς τους συμμετέχοντες. Η όλη προσέγγιση της διανομής δεν περιορίστηκε σε τεχνική πρακτική, αλλά αποτέλεσε βασική επιλογή με μεθοδολογικές και ιδεολογικές συνέπειες, ιδίως όταν το ερευνητικό αντικείμενο αγγίζει ευαίσθητες πολιτισμικές ταυτότητες.

6.5 Μέθοδοι ανάλυσης δεδομένων

Η ανάλυση των δεδομένων της παρούσας έρευνας βασίστηκε στην εφαρμογή περιγραφικής στατιστικής (descriptive statistics), η οποία αποτελεί κατάλληλη μέθοδο για την επεξεργασία ερωτηματολογίων που αποσκοπούν στην καταγραφή στάσεων, τάσεων και γενικών αντιλήψεων ενός πληθυσμού. Δεδομένου ότι το ερωτηματολόγιο περιλάμβανε κυρίως κλειστού τύπου ερωτήσεις με επιλογές απαντήσεων (πολλαπλής επιλογής, δίτιμες επιλογές, ιεράρχηση προτιμήσεων κ.ά.), η ανάλυση επικεντρώθηκε σε συχνότητες, ποσοστά και κατανομές ανά μεταβλητή.

Η συλλογή των απαντήσεων πραγματοποιήθηκε με χρήση της πλατφόρμας Google Forms, η οποία επιτρέπει την αυτόματη εξαγωγή των δεδομένων σε μορφή υπολογιστικού φύλλου (Excel). Η επεξεργασία των απαντήσεων έγινε μέσω Microsoft Excel, εργαλείο που προσφέρει τη δυνατότητα ομαδοποίησης των δεδομένων, υπολογισμού ποσοστών, δημιουργίας γραφημάτων και εντοπισμού βασικών τάσεων στις μεταβλητές.

Η παρουσίαση των ευρημάτων πραγματοποιείται με τη χρήση συνοπτικών πινάκων και διαγραμμάτων κατανομής, ώστε να καταστεί ευδιάκριτη η συγκριτική εικόνα των στάσεων απέναντι στην ποντιακή και βλάχικη. Η οργάνωση των δεδομένων έγινε θεματικά ανά ερευνητική ερώτηση (π.χ. χρήση, ταυτότητα, επιθυμία διατήρησης), ενώ δίδεται ιδιαίτερη έμφαση σε συγκρίσεις μεταξύ των δύο γλωσσικών κοινοτήτων.

Δεν πραγματοποιήθηκαν στατιστικές δοκιμές σημαντικότητας (όπως t-test ή Pearson correlation), καθώς σκοπός της έρευνας ήταν η καταγραφή των στάσεων σε επίπεδο περιγραφής και όχι η στατιστική εξαγωγή γενικεύσιμων συσχετίσεων ή αιτιακών σχέσεων. Επιπλέον, δεν εφαρμόστηκαν ψυχομετρικοί δείκτες αξιοπιστίας (π.χ. Cronbach's alpha), καθώς το ερωτηματολόγιο δεν βασίστηκε σε προκαθορισμένες ερευνητικές κλίμακες ή εργαλεία στάθμισης.

Η ερμηνεία των αποτελεσμάτων βασίστηκε στην επιστημονική κατηγοριοποίηση των θεμάτων, στην σύγκριση τάσεων ανά κοινότητα και στη συσχέτιση με το θεωρητικό πλαίσιο της εργασίας. Η επιλογή της περιγραφικής ανάλυσης κρίθηκε επαρκής και κατάλληλη για τον σκοπό της παρούσας μελέτης, που δεν αποσκοπούσε σε ποσοτική αποδεικτικότητα αλλά στη συνολική αποτύπωση και ερμηνεία των στάσεων των ομιλητών των δύο ποικιλιών.

Ενότητα 7: Παρουσίαση και ανάλυση αποτελεσμάτων

Η παρούσα ενότητα αποτυπώνει τα βασικά ευρήματα της ποσοτικής έρευνας που πραγματοποιήθηκε με τη χρήση ερωτηματολογίου, το οποίο διανεμήθηκε σε Έλληνες πολίτες και μέλη της διασποράς με σκοπό τη διερεύνηση των στάσεων απέναντι στην ποντιακή διάλεκτο και τη βλάχικη γλώσσα. Η ανάλυση επικεντρώνεται στις θεματικές που καλύπτουν την καταγωγή, την επαφή και τη χρήση, τις συναισθηματικές και ιδεολογικές στάσεις καθώς και την αντίληψη για τη μελλοντική διατήρηση αυτών των ποικιλιών.

Η παρουσίαση οργανώνεται σε υποενότητες, ώστε να διακριθούν τα ευρήματα ανά κοινωνικοδημογραφικά χαρακτηριστικά και ως προς τη γλωσσική ομάδα (ποντιακή / βλάχικη). Τα αποτελέσματα ερμηνεύονται με βάση θεωρητικά σχήματα γλωσσικών στάσεων και κοινωνιογλωσσολογικών μεταβλητών, χωρίς να παρουσιάζονται αμιγώς στατιστικοί πίνακες, αλλά με περιγραφική ανάλυση προσανατολισμένη στην ουσία των ευρημάτων.

7.1 Περιγραφή δείγματος

Το δείγμα της παρούσας έρευνας συγκροτήθηκε μέσω σκοπούμενης μη πιθανολογικής δειγματοληψίας (purposive non-probability sampling), με στόχο τη συλλογή δεδομένων από άτομα που διαθέτουν γλωσσική ή πολιτισμική σχέση με την ποντιακή διάλεκτο ή τη βλάχικη γλώσσα. Η επιλογή αυτής της μεθόδου επιτρέπει την προσέγγιση πληθυσμών που δεν είναι στατιστικά οριοθετημένοι και απαιτούν ειδική προσέγγιση με βάση κριτήρια περιεχομένου και εμπειρίας (Cohen et al., 2011· Creswell, 2009).

Το τελικό δείγμα αποτελούν 181 άτομα: 152 άτομα απάντησαν στην ενότητα της ποντιακής διαλέκτου και 91 στην ενότητα της βλάχικης γλώσσας. Η άνιση κατανομή οφείλεται στη διαφοροποιημένη απήχηση των δύο ποικιλιών και στις πολιτισμικές και δημογραφικές συνθήκες που διευκολύνουν ή περιορίζουν την πρόσβαση σε σχετικές κοινότητες. Παρόλα αυτά, οι δύο ομάδες παρουσιάζουν στατιστικά επαρκές μέγεθος ώστε να επιτρέπουν τη συγκριτική ερμηνεία των στάσεων τους.

Ως προς το φύλο, το δείγμα εμφανίζει σχετική ισορροπία, με μικρή υπεροχή των γυναικών, που αντιστοιχούν περίπου στο 55% του συνόλου. Το στοιχείο αυτό είναι συχνό φαινόμενο στις κοινωνικές έρευνες, καθώς οι γυναίκες συμμετέχουν συχνότερα σε ερωτηματολόγια που σχετίζονται με πολιτισμική ή γλωσσική ταυτότητα (Bryman, 2016). Η εκπροσώπηση των ανδρών παραμένει σημαντική και συμβάλλει στη δυνατότητα ανάλυσης με βάση το φύλο.

Η ηλικιακή κατανομή δείχνει ότι η πλειονότητα των συμμετεχόντων ανήκει στις ηλικιακές ομάδες 18–34 και 35–54. Συγκεκριμένα, περίπου 60% είναι έως 34 ετών, ενώ το υπόλοιπο καλύπτουν άτομα μέσης ηλικίας και ένα μικρό ποσοστό άνω των 55 ετών. Η εικόνα αυτή επιβεβαιώνει ότι οι νεότερες γενιές διατηρούν επαφή με τις γλωσσικές ποικιλίες κυρίως ως πολιτισμική αναφορά, ενώ οι μεγαλύτερες ηλικίες διατηρούν συχνότερα λειτουργική γνώση της γλώσσας.

Η γεωγραφική κατανομή παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον, καθώς καλύπτει ένα ευρύ φάσμα περιοχών της Ελλάδας. Η Μακεδονία και η Θεσσαλία εμφανίζονται με ιδιαίτερα υψηλή συμμετοχή, κυρίως λόγω της γεωγραφικής καταγωγής των υπό μελέτη γλωσσών. Επιπλέον, σημαντικός αριθμός συμμετεχόντων προέρχεται από την Ήπειρο, την Αττική και περιοχές της διασποράς, όπως η Γερμανία, η Σουηδία και το Ηνωμένο Βασίλειο. Η γεωγραφική ποικιλομορφία επιτρέπει την ανάλυση στάσεων σε πλαίσιο πέρα από τις τοπικές κοιτίδες, συμβάλλοντας στην κατανόηση της διατήρησης των γλωσσικών ταυτοτήτων εντός και εκτός Ελλάδας.

Σημαντικό εύρημα αποτελεί η δήλωση καταγωγής ή πολιτισμικής ταύτισης με τις γλώσσες. Η συντριπτική πλειονότητα των συμμετεχόντων αυτοπροσδιορίζεται ως κατάγεται από Ποντίους ή Βλάχους, ακόμη και αν δεν έχει ενεργή γλωσσική επάρκεια. Η συγκεκριμένη δήλωση καταδεικνύει τη σημασία της πολιτισμικής μνήμης και της συλλογικής ταυτότητας, ιδιαίτερα στην περίπτωση των μη κυρίαρχων ποικιλιών.

Η απουσία καταγραφής του μορφωτικού επιπέδου περιορίζει εν μέρει τη δυνατότητα συσχέτισης των στάσεων με τον βαθμό εκπαίδευσης. Παρά ταύτα, η γενική εικόνα του δείγματος, όπως αποτυπώνεται από τη δομή και τη συνέπεια των απαντήσεων, υποδηλώνει ότι οι συμμετέχοντες είναι εξοικειωμένοι με έννοιες που σχετίζονται με γλώσσα, πολιτισμό και ταυτότητα. Η εθελοντική και ενσυνείδητη συμμετοχή στην έρευνα, όπως καταγράφεται μέσω της ποιοτικής πληρότητας των απαντήσεων, αποτελεί στοιχείο ενισχυτικής εγκυρότητας.

Συνοψίζοντας, το δείγμα της έρευνας παρουσιάζει επαρκές εύρος ηλικιών, γεωγραφικών καταβολών και γλωσσικών εμπειριών, γεγονός που ενισχύει τη μεθοδολογική ισορροπία και την ερμηνευτική πληρότητα των συμπερασμάτων που θα ακολουθήσουν στην ανάλυση των γλωσσικών στάσεων.

7.2 Πλαίσια χρήσης της διαλέκτου/ γλώσσας στην καθημερινή επικοινωνία

Η μεταβλητή του φύλου παρουσιάζει πιο ήπιες διαφοροποιήσεις. Στην πλειοψηφία των ερευνών, οι γυναίκες έχουν συχνά θετικότερες στάσεις απέναντι σε μειονοτικές γλώσσες, ιδιαίτερα σε περιβάλλοντα που προωθούν πολιτισμικές αξίες και οικογενειακή συνέχεια (Labov, 2001· Romaine, 2000). Στην παρούσα έρευνα, οι γυναίκες εκφράζουν εντονότερη συναισθηματική σύνδεση με τις γλώσσες, συμμετοχή σε πολιτιστικά δρώμενα και υποστήριξη της διδασκαλίας. Οι άνδρες, χωρίς να διαφοροποιούνται αρνητικά, τείνουν να αξιολογούν τη γλώσσα περισσότερο ως στοιχείο καταγωγής και λιγότερο ως εργαλείο πολιτισμικής ενεργοποίησης. Η παρατήρηση αυτή συμφωνεί με τα ευρήματα της κοινωνιογλωσσολογίας, σύμφωνα με τα οποία οι γυναίκες παίζουν πιο ενεργό ρόλο στη διατήρηση των γλωσσικών πρακτικών στο πλαίσιο της οικογένειας, ενώ οι άνδρες απομακρύνονται ταχύτερα από μειονοτικές ή μη πρότυπες ποικιλίες όταν κυριαρχεί το πρότυπο της γλωσσικής ομοιομορφίας.

Η ηλικία είναι η μεταβλητή που παρουσιάζει τις πιο έντονες διαφοροποιήσεις. Οι νεότεροι συμμετέχοντες (18–34 ετών) τείνουν να έχουν περιορισμένη λειτουργική επαφή με την ποντιακή και τη βλάχικη, γεγονός που αντανakλά τη φθίνουσα διαγενεακή μετάδοση. Παρά την απουσία συστηματικής χρήσης, οι στάσεις τους είναι κατά κύριο λόγο θετικές: πολλοί εκφράζουν ενδιαφέρον για τη γλώσσα, αποδοχή της ως μέρος της πολιτισμικής τους ταυτότητας και στήριξη πρωτοβουλιών διατήρησής της (Coulmas, 2005). Αντίθετα, οι μεγαλύτερες ηλικίες (άνω των 55) δηλώνουν συχνότερη χρήση της γλώσσας κατά το παρελθόν και μεγαλύτερη εμβάθυνση στη γλωσσική επάρκεια. Ωστόσο, ταυτόχρονα εκφράζουν περισσότερη απογοήτευση και ανησυχία για την απουσία μετάδοσης της γλώσσας στις νεότερες γενιές. Η στάση αυτή καταγράφει μια «γενεαλογική μετατόπιση» από τη χρήση στην ανάμνηση, και από τη λειτουργία στην ταυτότητα.

Η γεωγραφική προέλευση είναι ένας καθοριστικός παράγοντας για την ερμηνεία των στάσεων. Οι συμμετέχοντες από περιοχές με ιστορική παρουσία των ποικιλιών, όπως η Μακεδονία για την ποντιακή και η Ήπειρος για τη βλάχικη, παρουσιάζουν αυξημένα επίπεδα γλωσσικής συνείδησης και θετικότερες στάσεις απέναντι στην αξία και τη χρήση των διαλέκτων. Πολλοί αναφέρουν εμπειρίες συμμετοχής σε τοπικές γιορτές, ακούσματα στην παιδική ηλικία και ενεργό ρόλο κοινοτήτων. Αντίθετα, οι συμμετέχοντες που ζουν σε αστικά κέντρα, κυρίως στην Αθήνα, ή στο εξωτερικό, τείνουν να εκλαμβάνουν τη γλώσσα περισσότερο ως συμβολικό στοιχείο πολιτισμικής ταυτότητας και λιγότερο ως εργαλείο καθημερινής επικοινωνίας. Παρόλα αυτά, η στάση τους παραμένει θετική, και σε αρκετές περιπτώσεις εκφράζουν έντονη επιθυμία ενίσχυσης της παρουσίας των ποικιλιών σε θεσμικά πλαίσια, όπως τα σχολεία και τα μέσα μαζικής ενημέρωσης. Η ανάλυση των κοινωνικοδημογραφικών μεταβλητών επιβεβαιώνει ότι οι στάσεις απέναντι στην ποντιακή και τη βλάχικη δεν είναι μονοδιάστατες, αλλά επηρεάζονται έντονα από την ηλικία, το φύλο και την τοπικότητα. Ενώ η ενεργή χρήση μειώνεται στις νεότερες γενιές και στα αστικά

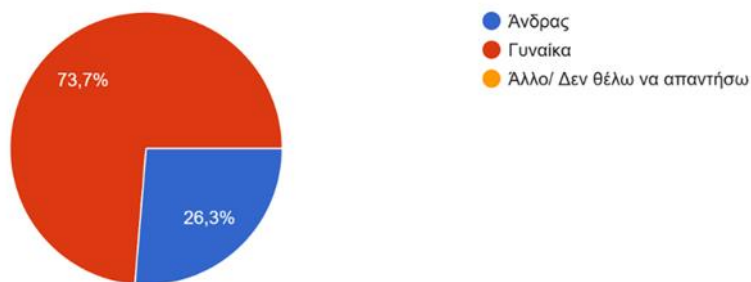
περιβάλλοντα, η πολιτισμική ταύτιση παραμένει ισχυρή. Αυτό υποδηλώνει ότι η διατήρηση της γλωσσικής μνήμης δεν συνδέεται μόνο με τη γλωσσική επάρκεια, αλλά και με τη συλλογική αφήγηση και τη συναισθηματική επένδυση.

Η κατανόηση των διαφοροποιήσεων αυτών προσφέρει χρήσιμα εργαλεία για τη σχεδίαση στοχευμένων γλωσσικών πολιτικών και πολιτισμικών παρεμβάσεων, οι οποίες θα λαμβάνουν υπόψη το ηλικιακό προφίλ των ομιλητών, τις ανάγκες ανά γεωγραφική περιοχή και τη διαφορετική προσέγγιση των φύλων απέναντι στη διατήρηση των γλωσσικών ποικιλιών.

Συνολικά, τα δημογραφικά δεδομένα προσφέρουν πολύτιμο πλαίσιο ερμηνείας για τις στάσεις που καταγράφονται στις επόμενες ενότητες. Επιβεβαιώνεται ότι η γλώσσα – όπως και η διάλεκτος – δεν υφίσταται ανεξάρτητα από την κοινωνική της βάση, αλλά τροφοδοτείται από τη συλλογική ταυτότητα και τις τοπικές μνήμες κάθε ομάδας (Edwards, 2009).

1. Ποιο είναι το φύλο σας;

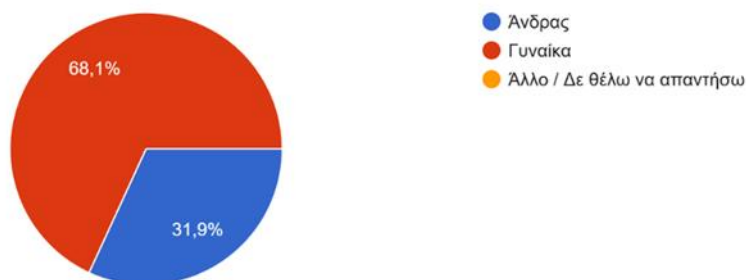
152 απαντήσεις

Γράφημα 1α: Κατανομή των συμμετεχόντων ανά φύλο (ποντιακή διάλεκτος)

1. Ποιο είναι το φύλο σας;

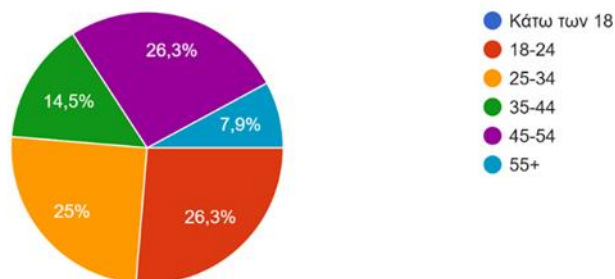
91 απαντήσεις

Γράφημα 1β: Κατανομή των συμμετεχόντων ανά φύλο (βλάχικη γλώσσα)

2. Ποια είναι η ηλικιακή σας ομάδα;

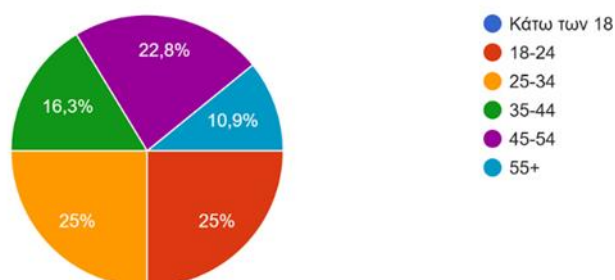
152 απαντήσεις

Γράφημα 2α: Κατανομή συμμετεχόντων ανά ηλικιακή ομάδα (ποντιακή διάλεκτος)

2. Ποια είναι η ηλικιακή σας ομάδα;

92 απαντήσεις

Γράφημα 2β: Κατανομή συμμετεχόντων ανά ηλικιακή ομάδα (βλάχικη γλώσσα)

3. Σε ποια περιοχή της Ελλάδας ή του εξωτερικού μεγαλώσατε;

151 απαντήσεις

Βέροια

Βεροια

Θεσσαλονίκη

Ημαθία

ΒΕΡΟΙΑ

Μακεδονία

Μακεδονία

ΒΕΡΟΙΑ

Βέροια Ημαθίας

3. Σε ποια περιοχή της Ελλάδας ή του εξωτερικού μεγαλώσατε;

151 απαντήσεις

Κεντρική Μακεδονία

Κέρκυρα

Νομός Ημαθίας

Βέροια Ημαθίας

Γερμανία

ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ

Αθήνα

Θεσσαλονίκη

Αθήνα

Θεσσαλία

ΑΘΗΝΑ

Θρακη

Ελλαδα

Ελασσόνα

Καβάλα

Λάρισα

Ημαθια

Πύργο Ηλείας

Γράφημα 3α: Περιοχή ανατροφής (ποντιακή διάλεκτος)

3. Σε ποια περιοχή της Ελλάδας ή του εξωτερικού μεγαλώσατε;

87 απαντήσεις

Βέροια

Βεροια

ΒΕΡΟΙΑ

Μακεδονία

Ημαθία

Θεσσαλονίκη

Μακεδονια

Βέροια Ημαθίας

ΒΕΡΟΙΑ

Λιβαδειά

ΑΡΚΑΔΙΑ

Βέροια Ημαθία

Κρήτη

ΒΕΡΟΙΑ ΗΜΑΘΙΑ

ΚΟΖΑΝΗ

Αγρίνιο

Αρχάγγελος Ν. Πέλλας

ΔΥΤΙΚΗ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ

Γράφημα 3β: Περιοχή ανατροφής (βλάχικη γλώσσα)

7.3 Στάσεις απέναντι στη διαγενεακή μετάδοση της διαλέκτου/ γλώσσας

Η ενότητα αυτή εξετάζει τη σχέση των ομιλητών τόσο με την ποντιακή όσο και με τη βλάχικη, υπό το πρίσμα της καταγωγής, της ενεργού γλωσσικής γνώσης και της μεταδοτικότητας προς τις επόμενες γενιές. Η συγκριτική προσέγγιση αναδεικνύει ουσιώδεις διαφορές στη βιωσιμότητα και λειτουργική ένταξη των δύο ποικιλιών.

Ξεκινώντας από την καταγωγή (Ερ. 4), τα Γραφήματα 4α και 4β δείχνουν ότι το 75,5% των συμμετεχόντων που σχετίζονται με την ποντιακή διάλεκτο δηλώνει ποντιακή καταγωγή, έναντι 52,2% στη βλάχικη. Η διαφορά υποδεικνύει ισχυρότερο αυτοπροσδιορισμό στην ποντιακή κοινότητα, πιθανόν λόγω της συλλογικής ιστορικής μνήμης που σχετίζεται με τη γενοκτονία και τον ξεριζωμό των Ποντίων. Όπως σημειώνει ο Hirschon (2003), η βίαιη μετατόπιση του ποντιακού πληθυσμού οδήγησε σε ισχυρή πολιτισμική συσπείρωση και διατήρηση της ταυτότητας, κάτι που δεν παρατηρείται εξίσου έντονα στις λιγότερο «τραυματικά» ιστορικά διαμορφωμένες βλάχικες κοινότητες.

Η γνώση ή χρήση της διαλέκτου (Ερ. 5) ακολουθεί το ίδιο μοτίβο: το Γράφημα 5α δείχνει ότι περίπου το 60,5% των Ποντίων δηλώνει πως γνωρίζει ή μιλά έστω μερικώς την ποντιακή διάλεκτο, ενώ το αντίστοιχο ποσοστό για τη βλάχικη (Γράφημα 5β) περιορίζεται στο 33%. Το εύρημα αυτό είναι κρίσιμο: παρότι και οι δύο ποικιλίες χαρακτηρίζονται ως απειλούμενες (UNESCO, 2003), η ποντιακή φαίνεται να παρουσιάζει υψηλότερο ποσοστό παθητικής ή μερικής γνώσης, στοιχείο το οποίο αποτελεί σημαντικό δείκτη γλωσσικής βιωσιμότητας (Fishman, 1991). Η διαφορά αυτή μπορεί να ερμηνευθεί ως αποτέλεσμα της πολιτισμικής δραστηριότητας των ποντιακών συλλόγων και της γενικότερης πολιτικοποίησης της ποντιακής ταυτότητας στη δημόσια σφαίρα (Καραγιάννης, 2015).

Στο ερώτημα για τη συχνότητα χρήσης (Ερ. 6), διαφαίνεται η κρίσιμη απόσταση μεταξύ πολιτισμικής ταύτισης και καθημερινής πρακτικής. Σύμφωνα με τα Γραφήματα 6α και 6β, τόσο οι Ποντιακοί όσο και οι Βλάχοι χρησιμοποιούν τη διάλεκτο κυρίως καθόλου και έπειτα περιστασιακά ή σπάνια. Παρότι τα ποσοστά καθημερινής χρήσης είναι πολύ χαμηλά (<10%), παρατηρείται και πάλι μια ελαφρά υπεροχή της ποντιακής. Αυτό επιβεβαιώνει το φαινόμενο της «συμβολικής χρήσης» (Edwards, 2009): η διάλεκτος δε λειτουργεί πια ως λειτουργικό μέσο επικοινωνίας, αλλά διατηρείται για ειδικές περιστάσεις ή για την ενίσχυση της πολιτισμικής ταυτότητας.

Η ανάλυση των πλαισίων χρήσης (Ερ. 7 – Γραφήματα 7α και 7β) ενισχύει αυτό το εύρημα. Οι περισσότεροι ερωτηθέντες δηλώνουν πως δε χρησιμοποιούν τη διάλεκτο/ γλώσσα, κι όποιοι κάνουν χρήση αυτών είναι εντός της οικογένειας ή σε πολιτιστικές εκδηλώσεις. Η χρήση «με φίλους που τη γνωρίζουν» και «σε εκδηλώσεις» επιβεβαιώνει ότι η γλωσσική πρακτική έχει αποσπαστεί από την καθημερινότητα και εντάσσεται κυρίως στο επίπεδο της αναπαράστασης. Η ποντιακή παρουσιάζει μεγαλύτερη παρουσία σε πολιτιστικούς χώρους, ενώ η βλάχικη φαίνεται πιο αποσπασματικά ενταγμένη. Η λειτουργία της γλώσσας ως συμβόλου και όχι ως εργαλείου επικοινωνίας απαντάται σε πολλές περιπτώσεις απειλούμενων γλωσσών (Crystal, 2000).

Το σημαντικότερο ίσως εύρημα είναι η μετάδοση της διαλέκτου στις νεότερες γενιές (Ερ. 8). Τα Γραφήματα 8α και 8β δείχνουν ότι η πλειονότητα δεν μιλά συστηματικά τη διάλεκτο στα παιδιά, αν και ένα μεγάλο ποσοστό (ειδικά στους Ποντίους) δηλώνει πως θα ήθελε να το κάνει. Η δήλωση προθέσεων («όχι, αλλά θα ήθελα») ενισχύει την έννοια της συμβολικής επιθυμίας διατήρησης χωρίς όμως γλωσσική συνέπεια, όπως περιγράφεται και στον «ενδογενή γλωσσικό μηχανισμό διάσωσης» του Hornberger & King (2001).

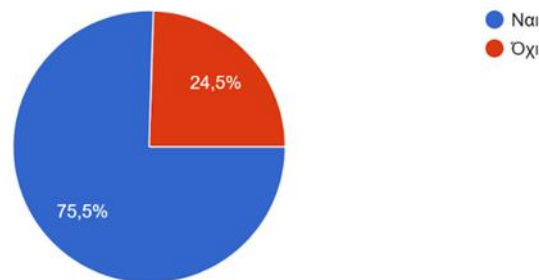
Συγκρίνοντας τις δύο γλωσσικές κοινότητες, προκύπτει ένα ενδιαφέρον παράδοξο: παρότι και οι δύο ομάδες αναγνωρίζουν τη γλωσσική τους ιδιαιτερότητα και επιθυμούν την επιβίωση της ποικιλίας τους, μόνο η ποντιακή φαίνεται να έχει εν μέρει πετύχει έναν βαθμό ενεργητικής ή έστω τελετουργικής χρήσης. Αντιθέτως, η βλάχικη παρουσιάζει περισσότερα σημάδια υποχώρησης ως προς τη χρήση και την κληρονομικότητα.

Αυτό αποδίδεται, αφενός, στην οργανωμένη πολιτιστική δραστηριότητα των Ποντίων, αφετέρου, στο ότι η βλάχικη είναι ιστορικά συνδεδεμένη με την αορατότητα και την ιδιωτικότητα (Trudgill, 2003). Ενώ η ποντιακή έχει ενταχθεί στον δημόσιο λόγο και την πολιτική περί ταυτότητας, η βλάχικη παραμένει εν πολλοίς ενδοκοινοτική, γεγονός που δυσχεραίνει τη μαζική της μετάδοση.

Συμπερασματικά, τα αποτελέσματα αυτών των ερωτήσεων καταδεικνύουν πως η ποντιακή διάλεκτος τείνει να είναι περισσότερο βιώσιμη, έστω και υπό συμβολική ή τελετουργική μορφή, σε σχέση με τη βλάχικη, η οποία δείχνει εντονότερα σημάδια αποσύνδεσης από τη ζωντανή χρήση. Αυτό δεν σημαίνει πως η ποντιακή δεν είναι απειλούμενη· σημαίνει όμως πως διαθέτει περισσότερο «πολιτισμικό έδαφος» για ενίσχυση, εφόσον υπάρξει γλωσσική πολιτική και κοινή βούληση.

4. Έχετε καταγωγή από Πόντιους;

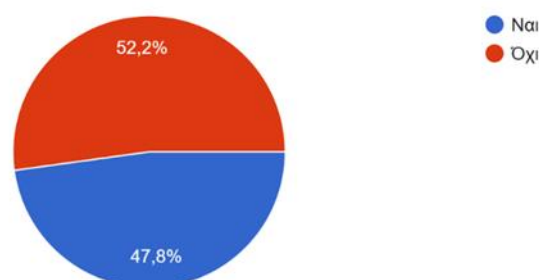
151 απαντήσεις

Γράφημα 4α: Αναγνώριση καταγωγής από Πόντιους

4. Έχετε καταγωγή από Βλάχους;

92 απαντήσεις

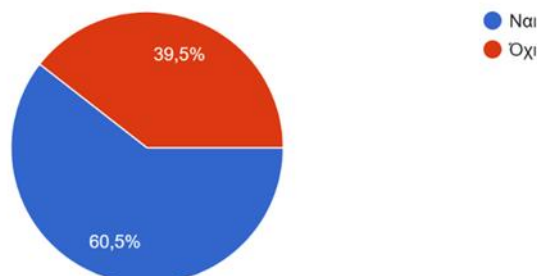

Γράφημα 4β: Αναγνώριση καταγωγής από Βλάχους

<<Αντιπαραβολικές στάσεις των ομιλητών/-τριών της ποντιακής
διαλέκτου και βλάχικης γλώσσας >>

5. Γνωρίζετε ή μιλάτε την ποντιακή διάλεκτο;

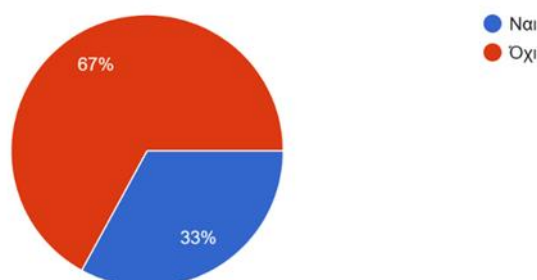
152 απαντήσεις

Γράφημα 5α: Αυτοαναφερόμενη γνώση ή χρήση της ποντιακής

5. Γνωρίζετε ή μιλάτε την βλάχικη γλώσσα;

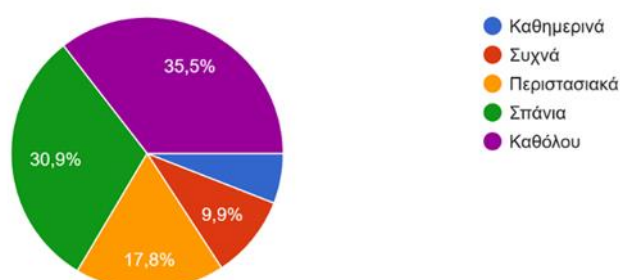
91 απαντήσεις

Γράφημα 5β: Αυτοαναφερόμενη γνώση ή χρήση της βλάχικης

6. Πόσο συχνά χρησιμοποιείτε την ποντιακή διάλεκτο;

152 απαντήσεις

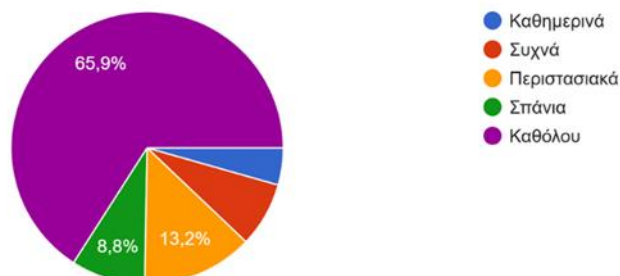

Γράφημα 6α: Συχνότητα χρήσης της διαλέκτου στην καθημερινότητα

<<Αντιπααραβολικές στάσεις των ομιλητών/-τριών της ποντιακής διαλέκτου και βλάχικης γλώσσας >>

6. Πόσο συχνά χρησιμοποιείτε την βλάχικη γλώσσα;

91 απαντήσεις

Γράφημα 6β: Συχνότητα χρήσης της γλώσσας στην καθημερινότητα

7. Σε ποιες περιστάσεις χρησιμοποιείτε την ποντιακή διάλεκτο;

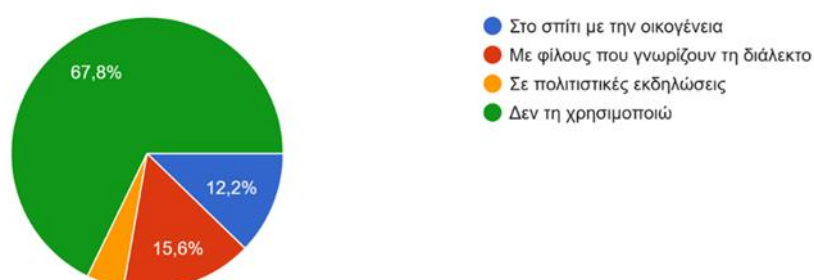
151 απαντήσεις

Γράφημα 7α: Πλαίσια επικοινωνίας όπου χρησιμοποιείται η διάλεκτος

7. Σε ποιες περιστάσεις χρησιμοποιείτε την βλάχικη γλώσσα;

90 απαντήσεις

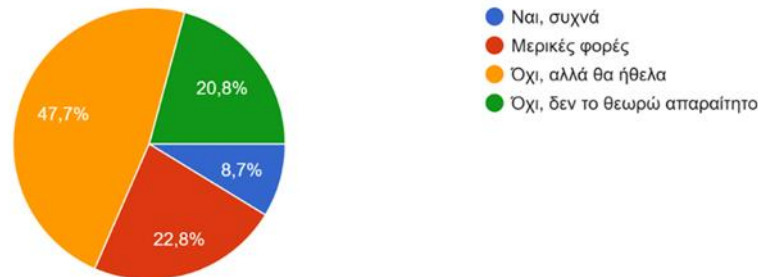

Γράφημα 7β: Πλαίσια επικοινωνίας όπου χρησιμοποιείται η γλώσσα

<<Αντιπαραβολικές στάσεις των ομιλητών/-τριών της ποντιακής διαλέκτου και βλάχικης γλώσσας >>

8. Μιλάτε την ποντιακή στα παιδιά σας ή σε νεότερες γενιές;

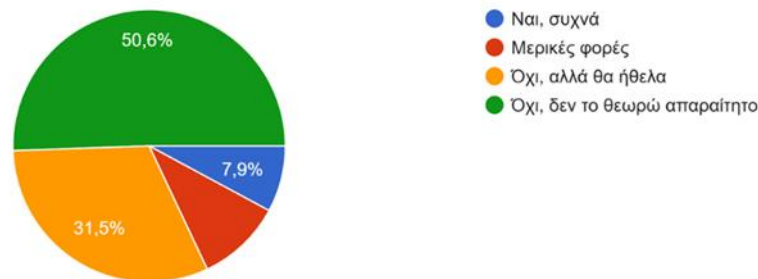
149 απαντήσεις

Γράφημα 8α: Στάσεις απέναντι στη μετάδοση της διαλέκτου

8. Μιλάτε την βλάχικη στα παιδιά σας ή σε νεότερες γενιές;

89 απαντήσεις

Γράφημα 8β: Στάσεις απέναντι στη μετάδοση της γλώσσας

7.4 Αντιλήψεις για τον κίνδυνο εξαφάνισης της διαλέκτου/ γλώσσας

Η ενότητα αυτή εξετάζει πώς οι δύο γλωσσικές κοινότητες – Ποντιακή και Βλάχικη – αντιλαμβάνονται την απειλή εξαφάνισης, τη συναισθηματική σύνδεση, την ανάγκη για εκπαίδευση, καθώς και τον ρόλο της δημόσιας προβολής στη διατήρηση της γλώσσας. Τα δεδομένα αναλύονται συγκριτικά βάσει των αντίστοιχων γραφημάτων.

Στην Ερώτηση 9 (Γράφημα 9α–9β), η πλειοψηφία των ερωτηθέντων και στις δύο ομάδες αναγνωρίζει τον κίνδυνο εξαφάνισης. Συγκεκριμένα, το 29,1% των Ποντίων θεωρεί ότι η διάλεκτος απειλείται «σε μεγάλο βαθμό», και 43% δηλώνει ότι «απειλείται, αλλά μπορεί να διασωθεί». Στους Βλάχους, τα αντίστοιχα ποσοστά είναι 28,9% και 25,6%. Το μεγαλύτερο ποσοστό ανησυχίας στη βλάχικη κοινότητα μπορεί να εξηγηθεί από τη μικρότερη χρήση και τη χαμηλότερη ορατότητα της γλώσσας (UNESCO, 2003). Αυτό συνδέεται και με το γεγονός ότι η βλάχικη δεν εμφανίζεται σχεδόν καθόλου στο δημόσιο λόγο – ούτε σε πολιτισμικά πλαίσια, ούτε στα ΜΜΕ – ενώ η ποντιακή έχει επιβιώσει μέσω τραγουδιών, χορού και θεσμικής μνήμης (Καραγιάννης, 2015).

Η συναισθηματική σύνδεση (Ερ. 10 – Γραφήματα 10α–10β) είναι εντυπωσιακά ισχυρή και για τις δύο κοινότητες. Για την ποντιακή, το 23,2% δηλώνει ότι νιώθει «νοσταλγία / σύνδεση με

την παράδοση» και 31,1% δηλώνει «περηφάνια». Αντίστοιχα, στους Βλάχους, 18% νιώθουν «νοσταλγία» και 9% «περηφάνια». Αυτό αποδεικνύει τη διατήρηση της συμβολικής γλωσσικής ταυτότητας (Edwards, 2009), ακόμη και σε περιπτώσεις χαμηλής χρήσης. Σημαντική παρατήρηση είναι το χαμηλό ποσοστό ντροπής ή αμηχανίας (μόλις 5–7%), γεγονός που δείχνει ότι η κοινωνική αποδοχή των διαλέκτων είναι υψηλότερη από ό,τι στο παρελθόν (Holmes, 2013).

Ακόμη πιο ενδιαφέρουσα είναι η στάση απέναντι στην εκπαίδευση (Ερ. 11 – Γραφήματα 11α–11β). Για την ποντιακή, το 27,2% των συμμετεχόντων επιθυμεί τη διδασκαλία της ως προαιρετικό μάθημα και το 24,5% τη θεωρεί κατάλληλη ως μέρος της γλωσσικής εκπαίδευσης. Για τη βλάχικη, τα ποσοστά είναι 12,2% και 12,2% αντίστοιχα, με υψηλότερο ποσοστό αδιαφορίας (περίπου 51,1% δηλώνουν «δεν είναι απαραίτητο»). Η διαφορά αυτή αναδεικνύει μια ισχυρότερη εκπαιδευτική συνείδηση στη ποντιακή κοινότητα, η οποία έχει ήδη οργανωθεί σε πολιτιστικούς συλλόγους που πιέζουν για ένταξη της διαλέκτου σε σχολικές δράσεις (Fishman, 1991· Χαραλαμπίδης, 2018).

Στην Ερώτηση 12 σχετικά με τη συμμετοχή σε μαθήματα ή εκδηλώσεις (Γραφήματα 12α–12β), τα αποτελέσματα είναι ενδεικτικά της πολιτισμικής δυναμικής. Το 11,3% των Ποντίων έχει συμμετάσχει «συχνά» και 21,9% περιστασιακά (και 47% όχι αλλά θα ήθελαν). Στη βλάχικη ομάδα, μόνο 8,9% απαντά «συχνά» και 13,3% «περιστασιακά». Αντίθετα, 44,4% των Βλάχων δηλώνουν ότι δεν έχουν συμμετάσχει ποτέ ούτε σκοπεύουν, σε σχέση με 19,9% στους Ποντίους. Η διαφορά αντανάκλα τη βαθύτερη πολιτισμική ενεργοποίηση της ποντιακής κοινότητας, που έχει αναπτύξει δίκτυα συλλόγων, φεστιβάλ, θεατρικών ομάδων κ.λπ., με στόχο όχι μόνο τη διατήρηση της γλώσσας, αλλά και την επιτέλεση της ταυτότητας (Trudgill, 2003).

Η παρουσία στα ΜΜΕ (Ερ. 13 – Γραφήματα 13α–13β) επιβεβαιώνει το προηγούμενο μοτίβο. Το 44,3% των Ποντίων δηλώνει ότι θα ήθελε «περισσότερες παραγωγές στα ΜΜΕ», ενώ το 23,5% προτιμά «περιορισμένη εκπροσώπηση». Αντίθετα, στους Βλάχους, μόλις 22,2% ζητούν μεγαλύτερη προβολή και 31,1% δηλώνουν ότι «δεν τους ενδιαφέρει». Αυτή η αδιαφορία αντανάκλα χαμηλότερη κοινωνική ορατότητα και χαμηλότερη επιθυμία για θεσμική επιβεβαίωση, που συνδέεται με τη βλάχικη ιστορική στρατηγική «σιωπής» και αποφυγής δημόσιας έκθεσης της γλωσσικής διαφορετικότητας (Κατσούδας, 2009).

Τέλος, στην Ερώτηση 14 για τη χρήση των ΜΜΕ ως εργαλείο διατήρησης (Γραφήματα 14α–14β), η πλειοψηφία και στις δύο ομάδες συμφωνεί ότι «θα βοηθούσε» ή «πιθανόν να βοηθούσε» (Ποντιακή: 829,8% συνολικά· Βλάχικη: 16,9%). Όμως, οι Πόντιοι εμφανίζουν σαφέστερη πεποίθηση: 46,4% απαντούν κατηγορηματικά «ναι, θα αύξανε τη χρήση», ενώ το αντίστοιχο ποσοστό στους Βλάχους είναι μόλις 29,2%. Το χάσμα αυτό δείχνει ότι οι Πόντιοι διατηρούν ενεργότερη πίστη στη δυνατότητα αναβίωσης μέσω θεσμών, κάτι που επιβεβαιώνεται και από την εμπειρία τους με δημόσιες παρεμβάσεις (π.χ. ντοκιμαντέρ, θεσμοθετημένες ημέρες μνήμης).

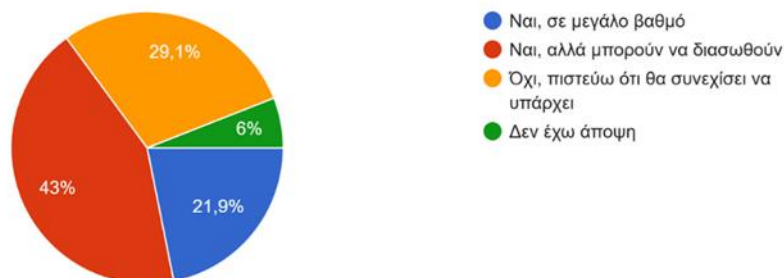
Συνολικά, η ανάλυση των Ερωτήσεων 9–14 αποκαλύπτει ότι η ποντιακή διάλεκτος, αν και εξίσου απειλούμενη με τη βλάχικη, διατηρεί ισχυρότερη ψυχοκοινωνική βάση στήριξης: περισσότερη εμπλοκή σε πολιτιστικά σχήματα, υψηλότερη εκπαιδευτική συνείδηση και αυξημένη ελπίδα επανενεργοποίησης μέσω ΜΜΕ. Αντίθετα, η βλάχικη δείχνει περισσότερο συναισθηματική και λιγότερο λειτουργική σύνδεση με τους ομιλητές της, γεγονός που τη φέρνει πιο κοντά στο φαινόμενο της «σιωπηρής εξαφάνισης» (Crystal, 2000). Επομένως,

<<Αντιπαραβολικές στάσεις των ομιλητών/-τριών της ποντιακής διαλέκτου και βλάχικης γλώσσας >>

όπως διαφαίνεται και στα επόμενα κεφάλαια, η ποντιακή διάλεκτος διαθέτει περισσότερες κοινωνικές και πολιτισμικές προϋποθέσεις βιωσιμότητας, υπό την προϋπόθεση ότι θα συνεχιστούν οι συλλογικές προσπάθειες διατήρησής της.

9. Πιστεύετε ότι η ποντιακή απειλείται με εξαφάνιση;

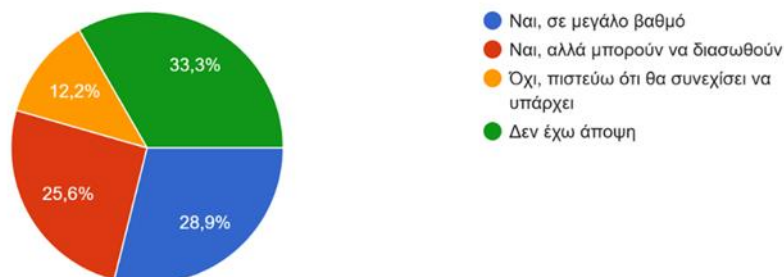
151 απαντήσεις

Γράφημα 9α: Αντιλήψεις για τον κίνδυνο εξαφάνισης της διαλέκτου

9. Πιστεύετε ότι η βλάχικη απειλείται με εξαφάνιση;

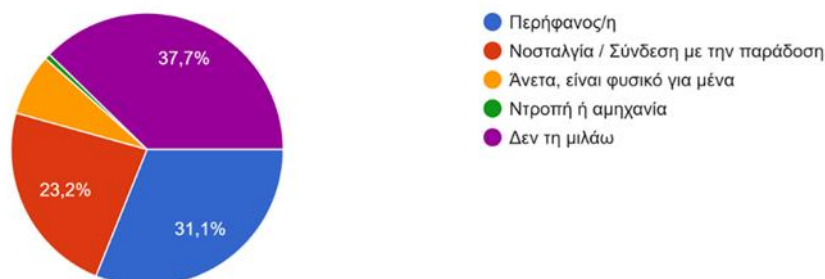
90 απαντήσεις

Γράφημα 9β: Αντιλήψεις για τον κίνδυνο εξαφάνισης της γλώσσας

10. Πώς νιώθετε όταν μιλάτε την ποντιακή;

151 απαντήσεις

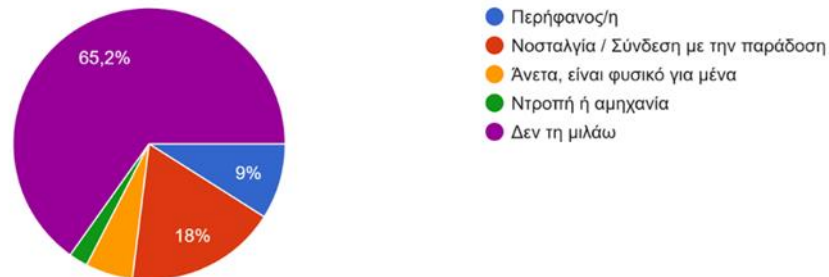

Γράφημα 10α: Συναισθηματικές αντιδράσεις απέναντι στη χρήση της διαλέκτου

<<Αντιπαραβολικές στάσεις των ομιλητών/-τριών της ποντιακής διαλέκτου και βλάχικης γλώσσας >>

10. Πώς νιώθετε όταν μιλάτε την βλάχικη;

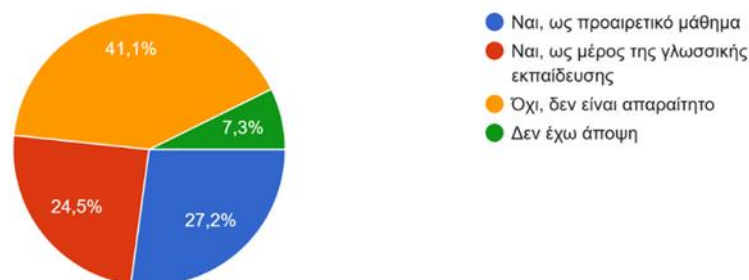
89 απαντήσεις

Γράφημα 10β: Συναισθηματικές αντιδράσεις απέναντι στη χρήση της γλώσσας

11. Πιστεύετε ότι η ποντιακή διάλεκτος πρέπει να διδάσκεται στα σχολεία;

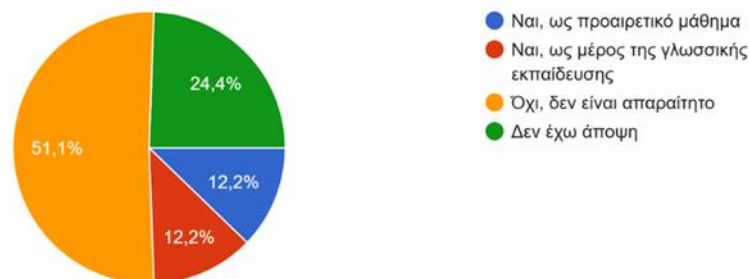
151 απαντήσεις

Γράφημα 11α: Αντιλήψεις για την ενσωμάτωση της διαλέκτου στην εκπαίδευση

11. Πιστεύετε ότι η βλάχικη γλώσσα πρέπει να διδάσκεται στα σχολεία;

90 απαντήσεις

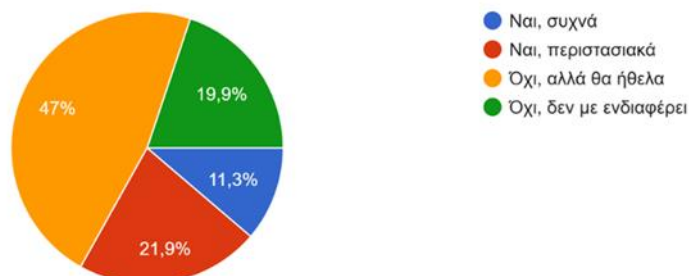

Γράφημα 11β: Αντιλήψεις για την ενσωμάτωση της γλώσσας στην εκπαίδευση

<<Αντιπαραβολικές στάσεις των ομιλητών/-τριών της ποντιακής διαλέκτου και βλάχικης γλώσσας >>

12. Έχετε παρακολουθήσει εκδηλώσεις/μαθήματα για την ποντιακή;

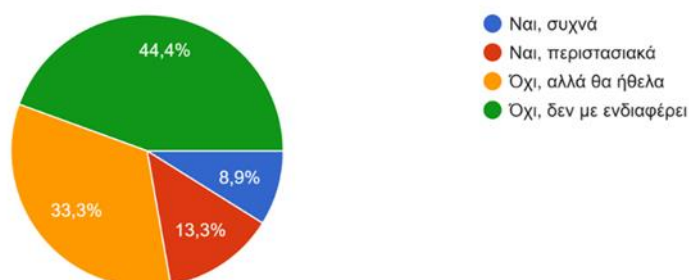
151 απαντήσεις

Γράφημα 12α: Συμμετοχή σε εκδηλώσεις ή μαθήματα σχετικών με τη διάλεκτο

12. Έχετε παρακολουθήσει εκδηλώσεις/μαθήματα για την βλάχικη;

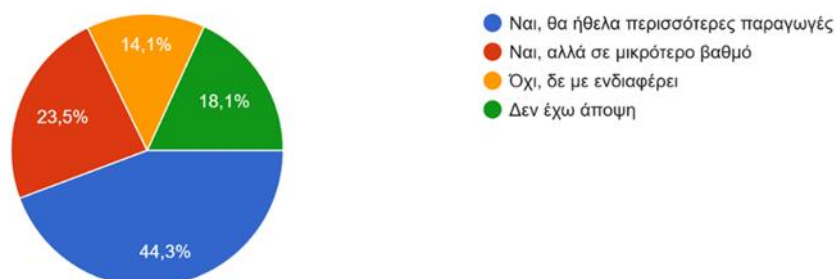
90 απαντήσεις

Γράφημα 12β: Συμμετοχή σε εκδηλώσεις ή μαθήματα σχετικών με τη γλώσσα

13. Θα θέλατε να υπάρχει μεγαλύτερη εκπροσώπηση της ποντιακής στα μέσα;

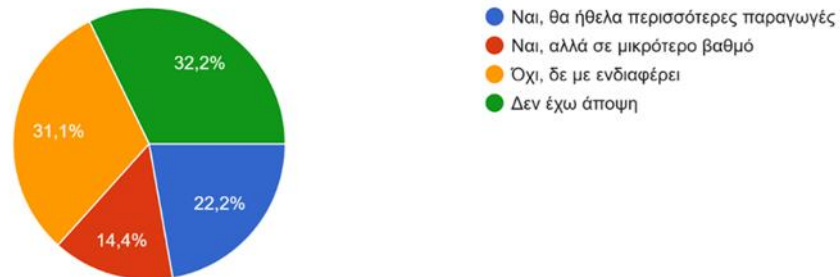
149 απαντήσεις

Γράφημα 13α: Επιθυμία για αυξημένη παρουσία της διαλέκτου στα ΜΜΕ

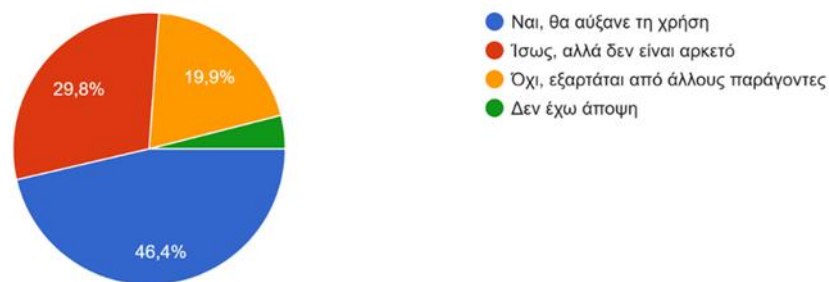
<<Αντιπαραβολικές στάσεις των ομιλητών/-τριών της ποντιακής διαλέκτου και βλάχικης γλώσσας >>

13. Θα θέλατε να υπάρχει μεγαλύτερη εκπροσώπηση της βλάχικης στα μέσα;
90 απαντήσεις

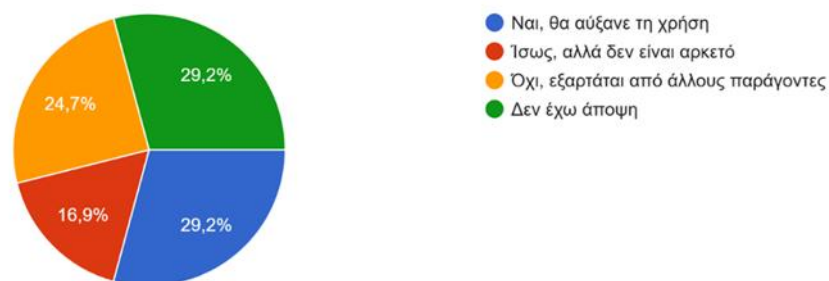
Γράφημα 13β: Επιθυμία για αυξημένη παρουσία της γλώσσας στα ΜΜΕ

14. Πιστεύετε ότι η χρήση της ποντιακής στα μέσα θα βοηθούσε στη διατήρησή της;
151 απαντήσεις

Γράφημα 14α: Αντίληψη για τον ρόλο των ΜΜΕ στη διατήρηση της διαλέκτου

14. Πιστεύετε ότι η χρήση της βλάχικης στα μέσα θα βοηθούσε στη διατήρησή της;
89 απαντήσεις

Γράφημα 14β: Αντίληψη για τον ρόλο των ΜΜΕ στη διατήρηση της γλώσσας

7.5 Συναισθηματική σύνδεση με τη διάλεκτο/ γλώσσα

Οι Ερωτήσεις 15 και 16 της έρευνας προσφέρουν ουσιαστική εθνογλωσσολογική ματιά στις προτάσεις διατήρησης των διαλέκτων και στα γενικά σχόλια των ομιλητών. Πρόκειται για δύο ποιοτικά σημεία του ερωτηματολογίου, στα οποία αποτυπώνονται όχι μόνο η στάση των ερωτηθέντων απέναντι στις διαλέκτους (ποντιακή και βλάχικη), αλλά και η βιωματική πρόσληψη, η πολιτισμική ερμηνεία και ο βαθμός εμπλοκής σε πρωτοβουλίες διατήρησης. Τα γραφήματα των δύο ερωτήσεων καταδεικνύουν διαφορετικά επίπεδα γλωσσικής συνείδησης και πολιτιστικής στρατηγικής στις δύο κοινότητες, αποκαλύπτοντας παράλληλα κρίσιμα δεδομένα για τον σχεδιασμό στοχευμένων πολιτικών γλωσσικού σχεδιασμού.

Στην Ερώτηση 15, όπου ζητήθηκαν προτάσεις διατήρησης, οι αποκρίσεις των Ποντίων ήταν σαφώς πιο δομημένες και θεσμικά προσανατολισμένες. Πολλοί πρότειναν την ένταξη της ποντιακής στα σχολεία, τη δημιουργία λεξικών και γλωσσικών οδηγών, καθώς και την ενίσχυση της παρουσίας της διαλέκτου σε πολιτιστικές δράσεις και στα μέσα ενημέρωσης. Ενδεικτικά, σημαντικό ποσοστό (31,2%) ανέφερε την ανάγκη για εκπαιδευτική αξιοποίηση της διαλέκτου, αναγνωρίζοντας ότι η διατήρησή της δεν μπορεί να στηριχθεί αποκλειστικά στη διαγενεακή μετάδοση ή στις πολιτιστικές εκδηλώσεις, αλλά απαιτεί θεσμική κατοχύρωση και συστηματική παιδαγωγική προσέγγιση (Fishman, 1991· Χαραλαμπίδης, 2018).

Η ύπαρξη συλλόγων, θεσμικών εορτασμών και πολιτικών διεκδικήσεων στο πλαίσιο της ποντιακής ταυτότητας έχει συμβάλει στη δημιουργία ενός πολιτισμικού κεφαλαίου που ευνοεί την παραγωγή συγκεκριμένων προτάσεων. Όπως υποστηρίζει ο Καραγιάννης (2015), η πολιτισμική αναπαράσταση της ποντιακής ταυτότητας μετά το 1990 εμπλέκει τη γλώσσα ως κεντρικό εργαλείο αναγνώρισης και διεκδίκησης. Συνεπώς, δεν είναι τυχαίο που οι συμμετέχοντες αναδεικνύουν δράσεις όπως τα πολιτιστικά φεστιβάλ, τα θεατρικά δρώμενα και η ένταξη σε μουσεία ή δημόσιους λόγους ως εν δυνάμει στρατηγικές ενδυνάμωσης της διαλέκτου.

Αντίθετα, οι απαντήσεις της βλάχικης κοινότητας στην ίδια ερώτηση ήταν λιγότερο συγκεκριμένες και περισσότερο συναισθηματικά φορτισμένες. Κυριαρχούν γενικές εκφράσεις επιθυμίας όπως «να μην χαθεί η γλώσσα», «να τη θυμόμαστε» ή «να τη μεταδώσουμε στα παιδιά». Μόλις μικρό ποσοστό των συμμετεχόντων διατύπωσε πρακτικές προτάσεις, και ακόμη λιγότεροι πρότειναν θεσμική παρέμβαση. Το γεγονός αυτό σχετίζεται με τη μακρόχρονη ιδιωτικότητα της βλάχικης γλωσσικής πρακτικής. Όπως επισημαίνει ο Trudgill (2003), οι Βλάχοι έχουν υιοθετήσει μια στρατηγική κοινωνικής αορατότητας, αποφεύγοντας να εκθέτουν τη γλωσσική τους διαφορετικότητα στον δημόσιο χώρο, επιλογή που έχει οδηγήσει στη σταδιακή απόσυρση της γλώσσας από τη δημόσια χρήση.

Η απουσία οργανωμένων δομών διατήρησης στη βλάχικη κοινότητα, αλλά και η απουσία «τραυματικής συλλογικής μνήμης» όπως στην περίπτωση των Ποντίων (Hirschon, 2003), συμβάλλουν στη χαμηλότερη θεσμική ενεργοποίηση. Η γλώσσα διατηρείται περισσότερο ως συναισθηματική ανάμνηση ή ιδιωτική πρακτική, και λιγότερο ως δημόσιο πολιτισμικό κεφάλαιο. Αυτό έχει ως συνέπεια οι προτάσεις να παραμένουν σε επίπεδο ευχής, χωρίς να συνοδεύονται από πρακτικά ή πολιτικά αιτήματα.

Η διαφορά αυτή ενισχύεται περαιτέρω από τα αποτελέσματα της Ερώτησης 16, όπου οι συμμετέχοντες κατέθεσαν ελεύθερα σχόλια. Οι Πόντιοι συμμετέχοντες εκφράζουν υψηλό βαθμό νοηματοδότησης της ποντιακής ως στοιχείου πολιτισμικής ταυτότητας. Πολλές

απαντήσεις συνδέουν τη γλώσσα με την ιστορική μνήμη της γενοκτονίας, την προσφυγική εμπειρία και την ανάγκη διατήρησης της παράδοσης. Ο λόγος των ερωτηθέντων χαρακτηρίζεται από φορτισμένους όρους, όπως «ιερή γλώσσα», «κληρονομιά», «καθήκον» και «ιστορική ευθύνη», υποδηλώνοντας ότι η γλώσσα μετατράπηκε σε σύμβολο αντίστασης και συλλογικής ταυτότητας, σύμφωνα και με τον Edwards (2009), ο οποίος σημειώνει πως σε περιπτώσεις γλωσσικής πίεσης, οι διάλεκτοι αποκτούν εμβληματικό χαρακτήρα.

Η επανειλημμένη εμφάνιση όρων που σχετίζονται με υπερηφάνεια, ιστορική δικαίωση και τιμή, δείχνει ότι η ποντιακή διάλεκτος λειτουργεί και ως όχημα ιστορικής συνέχειας. Η χρήση της, ακόμη και σε τελετουργικό πλαίσιο, αποτελεί επιτελεστική πράξη μνήμης, με βαθιά πολιτισμική φόρτιση. Αυτό ενισχύει τη συμβολική ανθεκτικότητα της διαλέκτου και εξηγεί γιατί, παρά τη χαμηλή καθημερινή χρήση, εξακολουθεί να υπάρχει έντονο ενδιαφέρον για τη διατήρησή της (Crystal, 2000).

Αντίθετα, τα σχόλια της βλάχικης κοινότητας είναι πιο εσωστρεφή και μελαγχολικά. Κυριαρχούν αναφορές σε προσωπικές αναμνήσεις, όπως «θυμάμαι τη γιαγιά να τη μιλάει», «την ακούγαμε στο χωριό», και εκφράσεις αποδοχής της απώλειας, όπως «δυστυχώς χάθηκε» ή «δε μιλιέται πια». Η χρήση παρελθοντικού χρόνου είναι κυρίαρχη, στοιχείο που υποδεικνύει μια μετατόπιση της γλώσσας από εργαλείο επικοινωνίας σε αντικείμενο ανάμνησης – μια μετατόπιση από τη χρήση στην αφήγηση, ή όπως το θέτει ο Fishman (1991), από τη «λειτουργική μετάδοση» στη «συμβολική αναγνώριση».

Η τάση αυτή ενισχύεται από τη χαμηλή συμμετοχή σε πολιτιστικές ή εκπαιδευτικές πρωτοβουλίες που παρατηρείται στα προηγούμενα ερωτήματα της έρευνας. Η βλάχικη γλώσσα φαίνεται να έχει αποσπαστεί από την καθημερινή χρήση, και να επιβιώνει πλέον κυρίως στο πεδίο της ιδιωτικής μνήμης. Οι ερωτηθέντες σπάνια αναφέρουν οργανωμένες προσπάθειες αναβίωσης ή συλλογικές δράσεις, ενώ τα σχόλια τους συνδέονται περισσότερο με τη θλίψη για την απώλεια παρά με ενεργή στάση διατήρησης.

Αυτή η διαφοροποίηση είναι κρίσιμη για τον σχεδιασμό γλωσσικών πολιτικών. Ενώ στην περίπτωση της ποντιακής είναι δυνατή η ενεργή στήριξη και ενίσχυση υφιστάμενων δομών, στη βλάχικη απαιτείται πρώτα η οικοδόμηση γλωσσικής συνείδησης, πριν ακόμα προχωρήσει η διαδικασία θεσμικής ενίσχυσης. Όπως υποστηρίζει η Hornberger & King (2001), κάθε απόπειρα γλωσσικής διάσωσης οφείλει να ξεκινά από την κοινότητα και να βασίζεται στην ενδυνάμωση της ταυτότητας και της πολιτισμικής αυτοπεποίθησης.

Συνοψίζοντας, οι Ερωτήσεις 15 και 16 προσφέρουν πολύτιμες πληροφορίες για τη στάση των ομιλητών όχι μόνο απέναντι στις διαλέκτους τους, αλλά και απέναντι στη δυνατότητα της συνέχειας. Η ποντιακή κοινότητα επιδεικνύει μεγαλύτερο βαθμό κινητοποίησης, διατυπώνοντας σαφείς προτάσεις και εντάσσοντας τη γλώσσα στη δημόσια σφαίρα ως πολιτισμικό εργαλείο. Η βλάχικη κοινότητα, αντίθετα, κινείται περισσότερο στο πεδίο της ανάμνησης και της συναισθηματικής σύνδεσης, γεγονός που καταδεικνύει τον κίνδυνο μιας σιωπηρής εξαφάνισης, χωρίς κοινωνική αντίσταση (Crystal, 2000).

Για να υπάρξει ουσιαστική αλλαγή, οι παρεμβάσεις θα πρέπει να είναι διαφοροποιημένες: θεσμική ενίσχυση για την ποντιακή, αφύπνιση και ενεργοποίηση για τη βλάχικη. Μόνο μέσα από την κατανόηση αυτών των διαφορών μπορεί να σχεδιαστεί αποτελεσματική και δίκαιη γλωσσική πολιτική.

15. Τι μέτρα θα μπορούσαν να ληφθούν για τη διατήρησή της;

89 απαντήσεις

Να διδάσκεται από δασκालους παραδοσιακών χορών, μαθήματα για όσους θέλουν να μάθουν, βιβλία κ
σίριαλ

Σεμινάρια

Να μεταδοθεί από γενιά σε γενιά

Πολιτιστικές εκδηλώσεις στα σχολεία

Εκδηλώσεις και σεμινάρια στα σχολεία

Συστηματικές Εκδηλώσεις

Ημερίδες ενημέρωσης

Περισσότερη προβολή την διαλέκτου και εκδηλώσεις

Εκδηλώσεις , λεξικά

Εκδηλώσεις , λεξικά

Περισσότερη προβολη

Διδασκαλία ως "ξένη γλώσσα" σε δημόσιες δομές
Μάθημα επιλογής σε πανεπιστήμια
Επιδοτούμενα Σεμινάρια

Να μιλούν την γλώσσα ακόμη περισσότερο οι γονείς και οι παππούδες στα παιδιά τους και στα εγγόνια
τους

Ενεργή συμμετοχή πολιτιστικών συλλόγων με δράσεις στα κοινωνικά δρώμενα

Πολιτιστικές εκδηλωσεις

Τραγουδια

Να ομιλείται πιο συχνά από τους γνώστες αυτής ώστε να διαδίδεται

Online μαθήματα

Εκδηλώσεις για την ιστορία του πόντου

Πολιτιστικές δράσεις που περιλαμβάνουν την επαφή των νεότερων με τους ομιλητές της ποντιακής. Επίσης η διδασκαλία τους σε χώρους πολιτιστικών ή ποντιακής συλλογών και η σχετική ενημέρωση στα σχολεία.

Θα πρέπει να μάθουν οι νεότεροι σωστά την ιστορία των ποντίων, την γλώσσα, τα ήθη, τα έθιμα και για την μεγάλη Γενοκτονία που υπέστη ο ποντιακός πληθυσμός

Διάδοση της και στις επόμενες γενιές

Διαφήμιση

Πολιτιστικές εκδηλώσεις, διατήρηση ντόπιο λαλιάς και ενεργός συμμετοχή από όλες τις ηλικιακές ομάδες!

Προώθηση των πολιτιστικών κέντρων

Χρήση σε πανεπιστήμια

Να γίνονται εκδηλώσεις για την νεολαία μας.

Να μιλούν οι οικογένειες μέσα στο σπίτι και ματαη τους αυτοί που τι γνωρίζουν

Μέσω πολιτιστικών εκδηλώσεων, θέατρο σύνδεση με γλωσσολογία και αρχαία ελληνικά, σύνδεση με την Ιστορία και τα ανάλογα γεγονότα, στους συλλόγους να γίνονται μαθήματα

Τηλεοπτικές σειρές με χαρακτήρες που μιλούν

Τα αρχαία ελληνικά στα σχολεία

Η αύξηση της προβολής της και η χρήση της.

Να διδάσκεται στα σχολεία

Βασικό μαθημα, ή μαθημα κατεύθυνσης σε Γυμνάσιο και Λυκείο, αλλά και επιχορηγούμενα μαθήματα σε εξωσχολικές ώρες στο κτίσμα των σχολείων.

Να γίνει ακόμα πιο γνωστή

Να δημιουργηθεί ένας κώδικας προστασίας της Ποντιακής ιστορίας ώστε να μην μπορεί κανείς να αμφισβητήσει ξανά ότι είναι διάλεκτος της αρχαίας ελληνικής γλώσσας.

Ίσως να παίζουν στην τηλεόραση περισσότερα έργα που να αφορούν αυτήν την διάλεκτο , εκπομπές για την ενημέρωση της , καθώς και ενημέρωση για τα ήθη και τα έθιμα των ποντίων ! Επίσης, να ακούγονται περισσότερα τραγούδια και να διατηρηθούν και οι παραδοσιακοί χοροί , διότι με αυτόν τον τρόπο έρχεται πιο κοντά με την παράδοση !

Πολιτιστικές εκδηλώσεις στο ευρύ κοινό, τήρηση κάποιων ηθών και εθίμων της και συνακόλουθοι εορτασμοί, διατήρηση της ιστορίας της μέσω επιμόρφωσης στα σχολεία, κινηματογραφικές ταινίες, τοπικά πανηγύρια με ήχους ποντιακούς.

Ο βασικότερος και μοναδικός τρόπος διατήρησης της ποντιακής είναι να μας μιλάνε οι γονείς και εγγύτεροι συγγενείς μας στο σπίτι από μικρή ηλικία. Φυσικά και σημαντικό ρόλο έχουν και οι πολιτιστικοί σύλλογοι που την διδάσκουν.

Γράφημα 15α:Προτάσεις διατήρησης της διαλέκτου

Πολιτιστικές εκδηλώσεις

Μόνο αν τα μιλά η οικογένεια, η τα διδάσκουν οι πολιτιστικοί σύλλογοι

Περισσότερες εκδηλώσεις και ενημέρωση για αυτήν την παράδοση

1. Ίδρυση Σχολής στην τριτοβάθμια εκπαίδευση για διδασκαλία της βλάχικης γλώσσας και λογοτεχνίας με παραγωγικό και ερευνητικό σκοπό.
2. Όσοι/ρε αποφοιτούν να έχουν και διδακτική επάρκεια ώστε να τη διδάξουν τόσο σε ανήλικους μαθητές όσο και σε ενηλίκους.
3. Έκδοση εκπαιδευτικού υλικού κατά τα πρότυπα του Κρατικού Πτυχίου Γλωσσομάθειας, με εγχειρίδια Α1-Α2, Β1-Β2, C1-C2 που θα απευθύνονται τόσο σε ανήλικους όσο και σε ενήλικες μαθητές.
4. Εμπλοκή (ειλικρινής και τίμια, μακριά από μυστικές υπηρεσίες και παρακρατικά κέντρα τα οποία σήμερα έχουν το πάνω χέρι) του Υπουργείου Παιδείας σε όλην αυτήν τη διαδικασία ώστε να υπάρχει σοβαρή χρηματοδότηση της κάθε προσπάθειας και κυρίως επιστημονική καθοδήγηση.
4. Να διοργανώνονται δράσεις για τη γλώσσα από τους παιδικούς σταθμούς ακόμη, με πρόσκληση παππουδων-γιαγιάδων οι οποίοι θα αφηγούνται ιστορικούλες - παραμύθια στα παιδιά, διοργάνωση summer school στα διάφορα ορεινά χωριά μας όπου τα παιδιά ανάμεσα στις άλλες δραστηριότητες θα έρχονται σε επαφή με τη γλώσσα κλπ

<<Αντιπαραβολικές στάσεις των ομιλητών/-τριών της ποντιακής διαλέκτου και βλάχικης γλώσσας >>

Οι γονείς και οι παππούδες να μάθουν την γλώσσα στα παιδιά τους

Το ίδιο με την ποντιακή

Η βλάχικη γλώσσα είναι μια προφορική γλώσσα. Εμείς οι μεγαλύτεροι έχουμε ιερή υποχρέωση στους προγόνους μας να τη διατηρήσουμε και να τη μεταδώσουμε στα παιδιά και στα εγγόνια μας είτε οργανωμένα μέσω διδασκαλιών εκμάθησης της βλάχικης γλώσσας από συλλόγους που υπάρχουν ανά την Ελλάδα, είτε διαδικτυακά είτε δια ζώσης, όπως έχουμε στο τόπο που γεννήθηκα κ μεγάλωσα εδώ στη Βέροια, τον Σύλλογο Βλάχων Βέροιας που επιτελεί σημαντικό έργο εδώ και 20 χρόνια για τη διατήρηση και συνέχισή της με μαθήματα στα μικρά παιδιά αλλά και στους μεγαλύτερους, καθώς και με διάφορες δραστηριότητες και πολιτιστικές εκδηλώσεις που γίνονται κάθε χρόνο. Θα ήθελα επίσης να αναφέρω ότι θα πρέπει να υπάρχει μεγαλύτερη προβολή κ ανάδειξη της βλάχικης γλώσσας από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης καθώς και διδασκαλία στα σχολεία αν και εφόσον είναι εφικτό έστω και προαιρετικά.

Online μαθηματα

Παιδικοί σταθμοί στη βλάχικη γλώσσα

Να γίνονται πιο οργανωμένες και περισσότερες εκδηλώσεις/σύλλογοι σε περισσότερες περιοχές της χώρας, να φορούν τις παραδοσιακές φορεσιές και στα μουσεία & στις πολιτιστικές αίθουσες

Διαφήμιση

Πολιτιστικού περιεχομένου.

Δεν έχω σποψη

Αρχικά αναγνώριση της βλάχικης γλώσσας. 2ον Δημιουργία θεατρικών έργων καθώς κ διδασκαλίες της γλώσσας όπως ήδη έχουν ξεκινήσει πολλοί σύλλογοι . Δημιουργία και Δυνατότητα παρακολούθησης μαθημάτων σε πανεπιστήμια όχι παρασκευή αργά το μάθημα διότι κάνεις φοιτητής δε μπορεί να συμμετέχει αλλά δευτερα η μεσοβδόμαδα κ νωρίς. Προώθηση τέτοιων προσπαθειών στη τηλεόραση προς αναγνώριση κοινού κ παρότρυνση.

Να μιλούν οι οικογένειες μέσα στο σπίτι και οι άνθρωποι που τη γνωρίζουν

δεν ξέρω

Να διδάσκεται σε σχολικές μονάδες μέσω του θεάτρου, τραγουδιού κτλ

Μαθήματα διδασκαλίας

Σε διάφορες εκδηλώσεις

Ενημέρωση

όσοι την μιλούν να συνεχίσουν να την κρατούν ζωντανή

Διδασκαλία από φορείς και συλλόγους στους νέους

Βιβλία

*Ομοίως με επάνω *

Πολιτιστικές δρασεις

Γράφημα 15β:Ποτάσεις διατήρησης της γλώσσας

16. Άλλο σχόλιο για την ποντιακή διάλεκτο;

49 απαντήσεις

Μιλάει στην καρδιά μου και στη ψυχή μου

Θα ηθελα να την μαθω

Μοιάζει με τα αρχαία ελληνικά

Η ποντιακή διάλεκτος συνδέεται άμεσα με την αρχαία μας γλώσσα, Παρ όλαυτα, χάνεται στο χρόνο,λησμονείται γιατί τα βιώματα που τη συνοδεύουν δεν αγγίζουν πια τον νεότερο πληθυσμό. Ίσως κάποιοι με μεράκι μπορέσουν να μεταφέρουν την γνώση με κάποιον τρόπο που ν αγγίζει τους νεότερους

Κανένα

Ιδιαίτερη γλώσσα μεγάλης σημασίας

Μια γλώσσα που μοιάζει με τα αρχαία ελληνικά.

Μου αρέσει να την ακούω

<<Αντιπαραβολικές στάσεις των ομιλητών/-τριών της ποντιακής
διαλέκτου και βλάχικης γλώσσας >>

Κανένα, απλώς ότι είναι καλύτερη διάλεκτος που υπάρχει στο κόσμο ❤️❤️❤️

Δεν έχω να συμπληρώσω κάτι άλλο

Ιδιαίτερη και ταυτόχρονα εντυπωσιακή!

Πολύ πιθανόν να χαθεί στο πέρασμα των χρόνων

Η ποντιακή διάλεκτο είναι γέννημα θρέμμα από αιώνες πρίν και πρέπει να διδάσκεται στα σχολεία μας.

Τη θεωρώ κομμάτι της παράδοσης μας

Αρχαία Ελληνικά

οχι

Είναι σημαντική για την διατήρηση των εθίμων

Κοινά στοιχεία με την αρχαία Ελληνική

Είναι από τις παλαιότερες διαλέκτους της ελληνικής γλώσσας. Μπορείς με μία μόνο λέξη να περιγράψεις πράγματα και καταστάσεις που σε άλλες γλώσσες/διαλέκτους θα χρειαζόταν ολόκληρη πρόταση. Περήφανη για την καταγωγή μου.

Σύνδεση με την αρχαία ελληνική

Η χρήση της ποντιακής διαλέκτου στην καθημερινότητα θα βοηθούσε στην διατήρηση της και στη περαιτέρω μετάδοση της στις επόμενες γενιές.

Αρχαία ελληνική διάλεκτος

Είναι υπέροχη διάλεκτος πρέπει να μείνει

-

Οχι

Εύχομαι την συνέχιση της από τα νέα παιδιά

Είναι μια όμορφη και πλούσια διάλεκτος με πολλά στοιχεία των αρχαίων ελληνικών αξίζει να τη γνωρίσει περισσότερος κόσμος

Καλύτερη προβολή περισσότερες δράσεις

Είναι η γλώσσα των προγόνων μου είμαι πολύ περήφανος για αυτήν και μακάρι να την μάθουν όλοι

Τ'εμετερον η Ράτσα

Υπερήφανος

Είναι πολύ ενδιαφέρον διάλεκτος

Κανένα

Να ενισχύσουμε τους πολιτιστικούς συλλόγους

Γράφημα 16α: Γενικά σχόλια

16. Άλλο σχόλιο για την βλάχικη γλώσσα;

30 απαντήσεις

Δυστυχώς είναι γλώσσα χωρίς γραφή και με το πέρασμα των χρόνων θα χαθεί

Δεν πρέπει να αφεθεί να χαθεί. Είναι ένας πλούτος τόσο για τη Χώρα όσο και για τους ομιλητές της.

Δεν έχω κάποιο σχόλιο

Και αυτή μια ιδιαίτερη γλώσσα

Θα ήθελα να επισημάνω κλείνοντας και είναι πολύ σημαντικό αυτό που θα πω ότι η βλάχικη είναι ΓΛΩΣΣΑ με διαλέκτους και ΟΧΙ απλώς τοπικά ιδιώματα όπως παρουσιάζεται από μερικούς.

Μου αρέσει να την ακούω

Άλλη η Βλάχικη ομιλία και άλλη η Ρουμανική γιατί αυτές τις μπερδεύουν συνέχεια!!!!

Δεν έχω να συμπληρώσω κάτι άλλο

ΕΙΝΑΙ ΜΙΑ ΓΛΩΣΣΑ ΠΟΥ ΜΕ ΣΥΓΚΙΝΕΙ ΚΑΙ ΜΕ ΒΟΗΘΗΣΕ ΣΤΗΝ ΕΚΜΑΘΗΣΗ ΔΥΟ ΓΛΩΣΣΩΝ(ΙΤΑΛΙΚΗ ΚΑΙ ΑΓΓΛΙΚΗ)

Σύνδεση με την αρχαία ελληνική

Θα πρέπει να συνεχίσει να υπάρχει ως γλώσσα

Η καλύτερη γλώσσα που υπάρχει!!!!

Κανένα σχολιο

Πολλά κοινά με την Ιταλική και Ρουμανική γλώσσα

Κανένα

Να μείνει ή Παράδοση

Καλό θα είναι με κάθε τρόπο να μπορούμε να διατηρήσουμε οποιαδήποτε διάλεκτο

Γράφημα 16β: Γενικά σχόλια

Ενότητα 8 – Συζήτηση αποτελεσμάτων

Η ενότητα αυτή επιχειρεί να συνδέσει τα εμπειρικά ευρήματα της παρούσας έρευνας με τις θεωρητικές προσεγγίσεις που αναπτύχθηκαν στο δεύτερο κεφάλαιο. Στόχος είναι η ερμηνεία των στάσεων των συμμετεχόντων όχι απλώς ως αποσπασματικές αντιδράσεις, αλλά ως προϊόντα ιδεολογικών, κοινωνιογλωσσολογικών και πολιτισμικών συνθηκών.

8.1 Σύνδεση με το θεωρητικό πλαίσιο

Τα ευρήματα της παρούσας έρευνας επιβεβαιώνουν πολλαπλές θεωρητικές θέσεις της κοινωνιογλωσσολογίας και της γλωσσικής κοινωνικής ψυχολογίας αναφορικά με τις στάσεις απέναντι στις γλωσσικές ποικιλίες. Πρώτον, ενισχύεται η θέση ότι η γλωσσική χρήση δεν ταυτίζεται με τη γλωσσική ταυτότητα, καθώς ακόμη και άτομα που δεν μιλούν τις διαλέκτους δηλώνουν έντονη συναισθηματική σύνδεση και επιθυμία διατήρησης (Baker, 1992· Garrett, 2010).

Η γλωσσική ταυτότητα, όπως περιγράφεται από τον Edwards (2009), συντίθεται όχι μόνο από την ικανότητα χρήσης της γλώσσας, αλλά και από πολιτισμικές αφηγήσεις, συλλογικές μνήμες και κοινωνικές αναγνωρίσεις. Η έννοια της “symbolic ethnicity” (Fishman, 1989) – της ταυτότητας που βασίζεται σε πολιτισμικά στοιχεία χωρίς απαραίτητα λειτουργική χρήση της γλώσσας – είναι ιδιαίτερα εμφανής τόσο στην ποντιακή όσο και στη βλάχικη περίπτωση.

Παράλληλα, τα αποτελέσματα συνάδουν με το θεωρητικό υπόδειγμα των γλωσσικών στάσεων σε τρεις διαστάσεις: τη γνωστική (τι πιστεύει ο ομιλητής για τη γλώσσα), τη συναισθηματική (τι νιώθει γι’ αυτή) και την συμπεριφορική (πώς ενεργεί) (Garrett, 2010). Οι συμμετέχοντες στην παρούσα έρευνα εκφράζουν ισχυρή συναισθηματική θετικότητα, περιορισμένη όμως συμπεριφορική συνέπεια, δηλαδή δηλώνουν υπέρ της διατήρησης αλλά δεν χρησιμοποιούν ενεργά τη γλώσσα.

Επιπλέον, η φθίνουσα χρήση, σε συνδυασμό με τη θετική στάση, αντανakλά την κατηγορία των λεγόμενων “dormant speakers” (King, 2001), δηλαδή ατόμων που δεν χρησιμοποιούν τη γλώσσα αλλά τη θεωρούν δική τους και θα επιθυμούσαν να τη μάθουν ή να την ξαναμιλήσουν. Αυτό είναι ιδιαίτερα έντονο στους νεότερους, που βλέπουν τις γλώσσες περισσότερο ως “προσωπικό έργο πολιτισμικής αποκατάστασης” παρά ως καθημερινό εργαλείο.

Ταυτόχρονα, η έρευνα ενισχύει τη θέση της Romaine (2000) για την ανάγκη κοινοτικών μηχανισμών υποστήριξης της γλώσσας, καθώς οι συμμετέχοντες αποδίδουν ευθύνη τόσο στην οικογένεια όσο και στο κράτος για τη διατήρηση. Η έννοια της “language ecology” είναι εδώ καθοριστική, καθώς προτείνει ότι η διατήρηση εξαρτάται από το σύνολο των σχέσεων που περιβάλλουν τη γλώσσα (Hornberger, 2002).

Συμπερασματικά, το θεωρητικό πλαίσιο της παρούσας μελέτης αποδείχθηκε επαρκές και χρήσιμο για την ερμηνεία των στάσεων των συμμετεχόντων. Η πολυδιάστατη προσέγγιση που ενσωματώνει κοινωνικές, πολιτισμικές και ψυχολογικές παραμέτρους επιτρέπει την κατανόηση της πολυπλοκότητας που διέπει τη σχέση των υποκειμένων με τις γλώσσες καταγωγής τους.

8.2 Ιδεολογική και κοινωνιογλωσσολογική ερμηνεία στάσεων

Οι στάσεις απέναντι στις γλωσσικές ποικιλίες δεν είναι ουδέτερες αλλά διαμορφώνονται στο πλαίσιο ιστορικών, ιδεολογικών και κοινωνικοπολιτισμικών συστημάτων. Στην περίπτωση της ποντιακής και της βλάχικης, οι στάσεις αντανakλούν ιστορικές σχέσεις εξουσίας, περιθωριοποίησης και επιλεκτικής αναγνώρισης.

Η ποντιακή διάλεκτος φέρει έντονο το φορτίο της τραυματικής ιστορικής εμπειρίας – γενοκτονία, προσφυγιά, εθνική ενσωμάτωση – και αποκτά έτσι συμβολικό βάρος εντός της εθνικής αφήγησης. Πολλοί συμμετέχοντες την αντιλαμβάνονται ως “ένδοξο κατάλοιπο” ή “αντίσταση στη λήθη”, επιβεβαιώνοντας τη θέση του Blommaert (2006) ότι η γλώσσα λειτουργεί ως μέσο ιδεολογικής αφηγηματικής συνέχειας.

Αντίθετα, η βλάχικη αντιμετωπίζεται συχνά ως ανώνυμη ή “τοπική” γλώσσα, χωρίς κεντρικό ρόλο στην εθνική ιδεολογία. Οι στάσεις που καταγράφονται φανερώνουν πολιτισμική υπερηφάνεια αλλά ταυτόχρονα κοινωνική αφάνεια, επιβεβαιώνοντας την άνιση αναγνώριση των διαλέκτων εντός της κρατικής γλωσσικής πολιτικής. Η βλάχικη είναι πιο εκτεθειμένη στη “γλωσσική ιδεολογία της σιωπής”, δηλαδή στην απουσία θεσμικού λόγου και κοινωνικής στήριξης (Irvine & Gal, 2000).

Επιπλέον, η κυρίαρχη ιδεολογία περί «ενιαίας εθνικής γλώσσας» δρα ανασταλτικά στην ανάδειξη των ποικιλιών. Πολλοί συμμετέχοντες, ενώ εκφράζουν την επιθυμία διατήρησης, δεν πιστεύουν ότι οι γλώσσες αυτές μπορούν να έχουν θέση στο επίσημο σχολείο ή στα ΜΜΕ, ακριβώς επειδή η κυρίαρχη ρητορική δεν τις ενσωματώνει ως ισότιμα τμήματα του πολιτισμικού λόγου (Skutnabb-Kangas, 2000).

Η κοινωνιογλωσσολογική ανάγνωση των στάσεων δείχνει ότι οι ποικιλίες αυτές λειτουργούν ως σημασίες πολιτισμικής ταυτότητας, με τη χρήση τους να αποτελεί συμβολική πράξη πολιτισμικής ανάκτησης. Η έλλειψη ενεργού χρήσης δεν συνιστά απόρριψη, αλλά μάλλον αντανakλαση της εσωτερίκευσης ιδεολογιών απαξίωσης.

Τέλος, το αίτημα των συμμετεχόντων για ενίσχυση της γλωσσικής παρουσίας στο δημόσιο πεδίο (εκπαίδευση, πολιτισμός, ΜΜΕ) συνδέεται με τις θεωρίες γλωσσικών δικαιωμάτων και

πολιτισμικού πλουραλισμού. Αναγνωρίζεται ότι η γλωσσική ποικιλομορφία δεν απειλεί την εθνική συνοχή, αλλά ενισχύει τον διάλογο με το παρελθόν και την έννοια της ετερότητας. Η ερμηνεία των στάσεων μέσα από το ιδεολογικό και κοινωνιογλωσσολογικό πρίσμα επιτρέπει τη βαθύτερη κατανόηση της λειτουργίας των γλωσσών αυτών ως μέσων πολιτισμικής αντίστασης, συλλογικής μνήμης και υπαρξιακής ταύτισης. Η πολιτική της γλωσσικής αποσιώπησης οφείλει να αντικατασταθεί από πολιτικές ορατότητας, αναγνώρισης και ενδυνάμωσης.

8.3 Διαφορές και ομοιότητες στις στάσεις ανά γλωσσική κοινότητα

Η ανάλυση των στάσεων των συμμετεχόντων απέναντι στην ποντιακή διάλεκτο και τη βλάχικη γλώσσα αναδεικνύει, πέρα από τις γενικές θετικές τοποθετήσεις, ουσιώδεις διαφορές και ομοιότητες μεταξύ των δύο γλωσσικών κοινοτήτων. Οι διαφοροποιήσεις αυτές οφείλονται τόσο σε κοινωνιοιστορικές συνθήκες όσο και στον βαθμό θεσμικής υποστήριξης και δημόσιας ορατότητας κάθε ποικιλίας.

Μία βασική ομοιότητα μεταξύ των δύο ομάδων είναι η έντονη συναισθηματική σύνδεση των συμμετεχόντων με τη γλώσσα της κοινότητάς τους, ακόμη και όταν δεν την κατέχουν επαρκώς ή δεν την χρησιμοποιούν στην καθημερινότητα. Η γλώσσα γίνεται αντιληπτή ως «φορέας πολιτισμικής μνήμης», στοιχείο που συνδέεται άμεσα με το θεωρητικό σχήμα των στάσεων ως πολυδιάστατης κατασκευής (Garrett, 2010) και τη θέση του Τσολάκη (1994), σύμφωνα με την οποία οι γλωσσικές ποικιλίες που λειτουργούν ως σύμβολα ταυτότητας προκαλούν προσκολλήσεις πέρα από τη χρηστικότητα.

Ωστόσο, διαφορετική είναι η ένταση και η κατεύθυνση των συναισθημάτων που εκφράζονται. Στους Ποντίους, οι στάσεις φέρουν ισχυρό ιστορικό και ιδεολογικό φορτίο, καθώς η ποντιακή διάλεκτος έχει συνδεθεί με την προσφυγική εμπειρία και την εθνική ενσωμάτωση. Πολλοί συμμετέχοντες την αντιλαμβάνονται ως «σημαία της καταγωγής τους» και ως μέσο αναγνώρισης στο εθνικό αφήγημα (Καρατζάς, 2002). Από την άλλη, η στάση των Βλάχων προς τη βλάχικη είναι πιο τοπική και βιωματική, συνδεδεμένη με την καθημερινή ζωή της υπαίθρου και την κοινοτική συμβίωση, χωρίς ιδιαίτερο ιδεολογικό φορτίο ή κρατική αναγνώριση.

Ως προς την κοινωνική προβολή, η ποντιακή φαίνεται να απολαμβάνει μεγαλύτερη θεσμική και πολιτιστική στήριξη. Η ύπαρξη πολλών Ποντιακών συλλόγων, εκδηλώσεων, μουσικών σχημάτων και εκπαιδευτικών πρωτοβουλιών δημιουργεί ένα οργανωμένο δίκτυο που προβάλλει τη γλώσσα, έστω και αν η καθημερινή χρήση φθίνει. Αντιθέτως, η βλάχικη στερείται τέτοιας δικτύωσης· η χρήση της εμφανίζεται περισσότερο αποσπασματική και περιορισμένη σε τελετουργικές ή φολκλορικές περιστάσεις, όπως πανηγύρια και οικογενειακές αφηγήσεις (Τζιφόπουλος, 2016).

Παρά τις διαφορές στη χρήση, και οι δύο ομάδες εκφράζουν κοινή επιθυμία για διατήρηση και αναβίωση. Οι συμμετέχοντες δηλώνουν ότι οι ποικιλίες «πρέπει να διασωθούν», «να διδάσκονται στα σχολεία», ή «να γραφτούν σε βιβλία για να μη χαθούν». Η κοινή αυτή τοποθέτηση αναδεικνύει την πολιτισμική συνείδηση των ομιλητών και ενισχύει τη θεωρία του Ζούλα (2012), σύμφωνα με την οποία οι ομιλητές διαλέκτων που απειλούνται αναπτύσσουν μηχανισμούς πολιτισμικής αλληλεγγύης.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η στάση των νεότερων ηλικιών. Στην περίπτωση των Ποντίων, πολλοί νέοι δηλώνουν ότι, παρόλο που δεν γνωρίζουν τη διάλεκτο, συμμετέχουν σε

συλλόγους ή ενδιαφέρονται να τη μάθουν. Στους Βλάχους, η εικόνα είναι πιο συγκρατημένη: οι νέοι δηλώνουν ότι δεν έχουν σχεδόν καμία γλωσσική επαφή, αν και θα ήθελαν να ανακαλύψουν τη γλωσσική τους κληρονομιά. Οι αποκλίσεις αυτές αντανakλούν διαφορετικά επίπεδα διαγενεακής μετάδοσης και δημόσιας νομιμοποίησης.

Συμπερασματικά, οι δύο κοινότητες μοιράζονται μια βαθιά συναισθηματική πίστη στη γλώσσα, αλλά διαφοροποιούνται ως προς την ορατότητα, την ιδεολογική ένταξη και την πολιτισμική στήριξη. Οι διαφορές αυτές είναι κρίσιμες για τον σχεδιασμό πολιτικών διατήρησης που δεν μπορούν να είναι ομοιόμορφες, αλλά οφείλουν να προσαρμόζονται στις ιδιαίτερες συνθήκες κάθε κοινότητας.

8.4 Ενδείξεις για διατήρηση ή υποχώρηση των ποικιλιών

Η αξιολόγηση της δυναμικής των υπό μελέτη γλωσσικών ποικιλιών απαιτεί τη συνεκτίμηση διαφόρων παραγόντων: χρήσης, στάσεων, θεσμικής στήριξης και συλλογικής δράσης. Τα δεδομένα της παρούσας έρευνας αναδεικνύουν ανάμεικτα σήματα για την πορεία διατήρησης ή υποχώρησης της ποντιακής διαλέκτου και της βλάχικης γλώσσας.

Κατά κύριο λόγο, καταγράφεται σαφής μείωση της καθημερινής χρήσης των δύο ποικιλιών, ειδικά από τις νεότερες γενιές. Οι περισσότεροι συμμετέχοντες δηλώνουν πως κατανοούν τη γλώσσα, αλλά δεν την ομιλούν, ενώ αρκετοί αναφέρουν ότι «την άκουγαν στο σπίτι» ή «τη χρησιμοποιούσαν οι παππούδες». Αυτό συνιστά ένδειξη παθητικοποίησης της γλωσσικής επάρκειας, η οποία συχνά προηγείται της πλήρους γλωσσικής απώλειας (Crystal, 2000).

Παράλληλα, όμως, εντοπίζεται υψηλός βαθμός θετικής στάσης απέναντι στη διατήρηση των γλωσσών. Οι συμμετέχοντες επιθυμούν την επιβίωση των ποικιλιών, θεωρούν πως αποτελούν μέρος της ταυτότητάς τους και προτείνουν μέτρα αναβίωσης. Το στοιχείο αυτό συνιστά καίριο επιχείρημα για την πιθανότητα μελλοντικής αναστροφής της υποχώρησης, εφόσον υπάρξει πολιτισμική και θεσμική υποστήριξη (Ζούλας, 2012).

Η ποντιακή εμφανίζει καλύτερες ενδείξεις διατήρησης, κυρίως λόγω της πολιτισμικής της ορατότητας και της ύπαρξης ενός δικτύου συλλόγων και πολιτισμικών πρωτοβουλιών (Καρατζάς, 2002). Η διάλεκτος διατηρείται ως στοιχείο καλλιτεχνικής έκφρασης, μουσικής και λαϊκής ποίησης, και διαθέτει μια παρουσία στο διαδίκτυο. Η διατήρηση δεν είναι πλήρης, αλλά υπάρχουν ζώνες επαφής και παραγωγής.

Αντιθέτως, η βλάχικη παρουσιάζει περισσότερες ενδείξεις υποχώρησης, κυρίως λόγω της περιορισμένης χρήσης και της ελλιπούς δημόσιας εκπροσώπησης. Οι ομιλητές της συχνά δεν τη μεταδίδουν στα παιδιά τους, ενώ η γλώσσα δεν διαθέτει ούτε ψηφιακή παρουσία ούτε σύγχρονο υλικό εκμάθησης. Σύμφωνα με το Παπαναούμ (2015), η βλάχικη παραμένει σε επίπεδο κυρίως προφορικό, χωρίς θεσμική αναγνώριση ή ουσιαστική ενίσχυση, γεγονός που εντείνει τον κίνδυνο γλωσσικής απώλειας.

Ωστόσο, δεν απουσιάζουν στοιχεία ελπίδας. Η γενικευμένη επιθυμία για διάσωση, η αναφορά σε ιδέες όπως «να μάθουν τα παιδιά μας», ή «να μπει στα σχολεία», φανερώνουν μια κινητοποίηση σε επίπεδο στάσης που μπορεί να μετατραπεί σε πράξη. Όπως επισημαίνει ο Τσιτσιρίδης (2014), οι γλώσσες δεν χάνονται μόνο επειδή παύουν να μιλιούνται: χάνονται όταν παύουν να θεωρούνται σημαντικές.

Συμπερασματικά, οι δύο γλωσσικές ποικιλίες βρίσκονται σε διαφορετικό σημείο του φάσματος: η ποντιακή σε στάδιο φθίνουσας αλλά ενεργής μνήμης, η βλάχικη σε στάδιο ύφεσης και ανάγκης επείγουσας ενίσχυσης. Η διατήρηση τους εξαρτάται όχι μόνο από την

επιθυμία των κοινοτήτων, αλλά και από τη θέληση των θεσμών να τις εντάξουν στον πολιτισμικό διάλογο.

Ενότητα 9 – Περιορισμοί και μελλοντική έρευνα

Κάθε επιστημονική έρευνα πραγματοποιείται εντός ενός πλαισίου περιορισμών, τόσο μεθοδολογικών όσο και κοινωνικών. Η ενότητα αυτή αποσκοπεί στην αποτύπωση των περιορισμών της παρούσας μελέτης, οι οποίοι σχετίζονται με το σχεδιασμό, την προσβασιμότητα στο δείγμα και τις ευρύτερες κοινωνικοπολιτικές συνθήκες. Παράλληλα, προτείνονται κατευθύνσεις για μελλοντικές μελέτες που θα μπορούσαν να εμπλουτίσουν ή να εμβαθύνουν τις παρούσες διαπιστώσεις.

Η παρούσα έρευνα βασίστηκε στη χρήση ερωτηματολογίου τύπου Google Forms και υιοθέτησε τη μέθοδο της μη πιθανολογικής δειγματοληψίας. Παρά την ευκολία και προσβασιμότητα αυτής της προσέγγισης, προκύπτουν ορισμένοι περιορισμοί ως προς τη γενικευσιμότητα των αποτελεσμάτων.

Πρώτον, η αυτεπιλογή των συμμετεχόντων ενδέχεται να έχει δημιουργήσει προκατειλημμένο δείγμα, δηλαδή να προσέλκυσε άτομα ήδη θετικά διακείμενα απέναντι στις υπό μελέτη γλώσσες (Bryman, 2016). Αυτό ενδέχεται να ενισχύει τη θετική εικόνα των στάσεων και να μειώνει την αντιπροσωπευτικότητα.

Δεύτερον, η χρήση κλειστών ερωτήσεων περιορίζει τη δυνατότητα εκτενούς εμβάθυνσης στις αιτίες και το πολιτισμικό υπόβαθρο των στάσεων. Αν και προβλέφθηκαν ανοικτές ερωτήσεις, η ποσοτική μεθοδολογία δεν επιτρέπει την ανάδυση αφηγήσεων και την ανάλυση βάθους που προσφέρει η ποιοτική προσέγγιση (Creswell, 2009).

Ένας ακόμη περιορισμός είναι η έλλειψη πληροφορίας για κρίσιμες μεταβλητές, όπως το μορφωτικό επίπεδο ή η κοινωνική τάξη, που θα μπορούσαν να συσχετιστούν με τις στάσεις των συμμετεχόντων. Η μη συλλογή τέτοιων δεδομένων μειώνει τις δυνατότητες πολυπαραγοντικής ανάλυσης.

Επιπλέον, παρόλο που το δείγμα είχε ικανοποιητικό μέγεθος (181 συμμετέχοντες), δεν είναι βέβαιο ότι αποτυπώνει με συνέπεια τις εσωτερικές διαφοροποιήσεις εντός των κοινοτήτων (π.χ. διαφορετικές περιοχές καταγωγής, γενιές, ποικίλες τοπικές παραλλαγές).

Τέλος, ο ψηφιακός χαρακτήρας της έρευνας, αν και διευκόλυνε τη συλλογή απαντήσεων από τη διασπορά, πιθανόν να απέκλεισε ηλικιακές ομάδες μεγαλύτερης ηλικίας ή άτομα με χαμηλή εξοικείωση με τις νέες τεχνολογίες.

Παρά τους παραπάνω περιορισμούς, η μελέτη παρέχει έγκυρα και χρήσιμα συμπεράσματα, με ισχυρές ενδείξεις για τη γενική τάση των στάσεων και προσφέρει μία σταθερή βάση για εμπλουτισμό με μελλοντικές πολυμεθοδολογικές προσεγγίσεις (Robson, 2011· Dörnyei, 2007).

Επιπλέον, η μελέτη στάσεων απέναντι σε μειονοτικές ή περιφερειακές γλωσσικές ποικιλίες δεν μπορεί να αποσυνδεθεί από το ευρύτερο θεσμικό και κοινωνικό πλαίσιο στο οποίο εντάσσονται. Στην περίπτωση της Ελλάδας, παραμένει κυρίαρχη η ιδεολογία της μονογλωσσίας και της γλωσσικής ενότητας, γεγονός που δυσκολεύει την αποδοχή της γλωσσικής ποικιλομορφίας σε θεσμικό επίπεδο (Κακριδή-Φερράρι, 2010).

Η απουσία θεσμικής αναγνώρισης τόσο της ποντιακής όσο και της βλάχικης ως πολιτισμικών μορφών έκφρασης εντός του εκπαιδευτικού συστήματος αποτελεί ένα από τα κυριότερα εμπόδια. Δεν υφίστανται εκπαιδευτικά προγράμματα, εγχειρίδια, ή επίσημη επιμόρφωση

εκπαιδευτικών για την ενσωμάτωση αυτών των ποικιλιών στην εκπαίδευση, ούτε προβλέπονται θεσμικές δράσεις διατήρησης στα ΜΜΕ ή στον δημόσιο λόγο.

Επιπλέον, η χρήση αυτών των διαλέκτων αντιμετωπίζεται συχνά με κοινωνική απαξίωση ή χλευασμό, ειδικά στο αστικό περιβάλλον, ως κάτι «χωριάτικο», «παρωχημένο» ή «άχρηστο». Η ιδεολογία της γλωσσικής προτυπικότητας επιβάλλει την απόρριψη μη πρότυπων ποικιλιών, γεγονός που εντείνει το φαινόμενο της γλωσσικής αυτολογοκρισίας (Tsitsipis, 1998).

Οι ομιλητές, παρότι διατηρούν υψηλή πολιτισμική πίστη, συχνά διστάζουν να μεταδώσουν τη γλώσσα στα παιδιά τους, θεωρώντας ότι δεν θα τους προσφέρει κοινωνικά ή εκπαιδευτικά οφέλη. Αυτή η επιλογή, εσωτερικευμένη μέσα από χρόνια μη αναγνώρισης, συντηρεί τον φαύλο κύκλο της γλωσσικής περιθωριοποίησης.

Ακόμη, τα θεσμικά εμπόδια σχετίζονται με την έλλειψη πολιτικής βούλησης για υιοθέτηση ενός πλουραλιστικού μοντέλου γλωσσικής πολιτικής. Παρότι η Ελλάδα είναι συμβαλλόμενο μέλος της Ευρωπαϊκής Χάρτας για τις Περιφερειακές ή Μειονοτικές Γλώσσες, η εφαρμογή της παραμένει εξαιρετικά περιορισμένη (Council of Europe, 2022).

Επομένως, για να ευνοηθεί η διατήρηση των γλωσσών αυτών, απαιτείται ολοκληρωμένη πολιτική προσέγγιση που να περιλαμβάνει νομική αναγνώριση, εκπαιδευτική ενσωμάτωση, θεσμική εκπροσώπηση και δημόσια ευαισθητοποίηση.

Τέλος, με βάση τα ευρήματα και τους περιορισμούς της παρούσας μελέτης, αναδεικνύεται η ανάγκη για συστηματικότερη, πολυεπίπεδη και πολυμεθοδολογική έρευνα στο πεδίο των στάσεων απέναντι σε γλωσσικές ποικιλίες στην Ελλάδα.

Αρχικά, προτείνεται η διεξαγωγή συνδυαστικών ερευνών (mixed-methods) που θα ενσωματώνουν ποσοτικές και ποιοτικές προσεγγίσεις. Οι ποσοτικές μέθοδοι θα επιτρέψουν την ανάλυση μεγάλων δειγμάτων, ενώ οι ποιοτικές (συνεντεύξεις, εθνογραφία) θα δώσουν πρόσβαση στις βιωματικές διαστάσεις των στάσεων (Creswell & Plano Clark, 2018).

Έπειτα, κρίνεται απαραίτητη η διεύρυνση των δειγματοληπτικών στρατηγικών με στόχο τη συμμετοχή ομιλητών μεγαλύτερης ηλικίας, οι οποίοι κατέχουν τη ζωντανή μνήμη της γλώσσας. Αυτό θα βοηθήσει στην καταγραφή της γλωσσικής εμπειρίας και στην τεκμηρίωση προφορικών μαρτυριών.

Στη συνέχεια, προτείνεται η συγκριτική διερεύνηση των στάσεων απέναντι σε άλλες γλωσσικές ποικιλίες (όπως αρβανίτικα, τσακωνικά, κρητικά), προκειμένου να διαμορφωθεί μια πληρέστερη εικόνα για τη γλωσσική ποικιλομορφία στην Ελλάδα και τη σχέση της με την εθνική ταυτότητα (Κακριδή-Φερράρι, 2010· Trudgill, 2003).

Επιπλέον, είναι αναγκαία η σύνδεση των μελλοντικών μελετών με την εκπαιδευτική πράξη: έρευνες σε σχολικές μονάδες, αξιολόγηση στάσεων εκπαιδευτικών, πειραματικά προγράμματα διδασκαλίας διαλέκτων.

Τέλος, προτείνεται η δημιουργία διαχρονικών ερευνών (longitudinal) για την παρακολούθηση της εξέλιξης των στάσεων και της γλωσσικής συμπεριφοράς στις κοινότητες. Τέτοιες μελέτες θα μπορούσαν να συνδυαστούν με έργα τεκμηρίωσης και πολιτιστικής διατήρησης (π.χ. ψηφιακά αρχεία, προφορικές ιστορίες).

Η μελλοντική έρευνα πρέπει να στραφεί από την απλή καταγραφή στη δράση και ενδυνάμωση των κοινοτήτων, συμβάλλοντας τόσο στην επιστημονική κατανόηση όσο και στην πολιτισμική δικαιοσύνη.

10. Συμπεράσματα

Η παρούσα ερευνητική εργασία είχε ως στόχο τη διερεύνηση των στάσεων απέναντι στην ποντιακή και τη βλάχικη, δύο γλωσσικές ποικιλίες με διαφορετικές ιστορικές πορείες, κοινωνικές εντάξεις και βαθμούς θεσμικής προβολής. Η ανάλυση των ποσοτικών και ποιοτικών δεδομένων ανέδειξε την πολυπλοκότητα των γλωσσικών στάσεων, οι οποίες δεν μπορούν να ερμηνευθούν μονοδιάστατα, αλλά πρέπει να κατανοηθούν υπό το πρίσμα του φύλου, της ηλικίας, της γεωγραφικής καταγωγής και κυρίως της κοινωνικοπολιτισμικής συγκρότησης κάθε κοινότητας.

Στο πλαίσιο αυτό, η γλωσσική ποικιλομορφία αντιμετωπίζεται άλλοτε ως αντικείμενο υπερηφάνειας και άλλοτε ως σύμβολο νοσταλγίας για έναν πολιτισμό που φθίνει. Η ποντιακή και η βλάχικη, αν και μοιράζονται κοινά χαρακτηριστικά απειλούμενων διαλέκτων, παρουσιάζουν διακριτές τάσεις ως προς τη χρήση, την κοινωνική ενσωμάτωση και τη συμβολική αξία. Ενώ και στις δύο κοινότητες καταγράφεται περιορισμένη καθημερινή χρήση, οι Πόντιοι εκδηλώνουν εντονότερη πολιτισμική κινητοποίηση και εκπαιδευτικό ενδιαφέρον, γεγονός που διαφοροποιεί σημαντικά τις προοπτικές διατήρησης.

Πιο αναλυτικά, η γλωσσική ταυτότητα φαίνεται να διαμορφώνεται σε μεγάλο βαθμό από την ένταση και την ποιότητα της σχέσης με την παράδοση. Η ποντιακή λειτουργεί ως ενεργό σύμβολο ιστορικής μνήμης, συχνά φορτισμένο από τη συλλογική εμπειρία του ξεριζωμού και της γενοκτονίας. Οι στάσεις απέναντί της συνδέονται με υπερηφάνεια, θεσμική αναγνώριση (έστω άτυπη) και συλλογικές δράσεις. Αντίθετα, η βλάχικη παραμένει εν πολλοίς ιδιωτική, ενδοοικογενειακή και συχνά αποσυνδεδεμένη από την επίσημη πολιτισμική αφήγηση. Αυτή η διαφοροποίηση επιβεβαιώνει ότι η διάλεκτος, όταν συνοδεύεται από συλλογική ενεργοποίηση, έχει περισσότερες πιθανότητες επιβίωσης από μια γλώσσα που παραμένει αθέατη και κοινωνικά απομονωμένη.

Σε επίπεδο χρήσης και στάσεων, παρατηρείται ένα παράδοξο: αν και η καθημερινή χρήση και των δύο ποικιλιών είναι εξαιρετικά περιορισμένη, οι Πόντιοι διατηρούν υψηλότερα επίπεδα συναισθηματικής και πολιτισμικής σύνδεσης, κάτι που μεταφράζεται σε μεγαλύτερη συμμετοχή σε δράσεις, σε θεσμικές προτάσεις και σε προσδοκία μελλοντικής ενίσχυσης. Αυτό δείχνει πως η ποντιακή, έστω και ως διάλεκτος, είναι πιο βιώσιμη από τη βλάχικη, καθώς δεν έχει αποκοπεί πλήρως από τη δημόσια σφαίρα.

Ένα ακόμη καθοριστικό εύρημα είναι η λειτουργία της διάλεκτου ως συμβόλου. Όπως προκύπτει από τις απαντήσεις, η ποντιακή λειτουργεί σε μεγάλο βαθμό συμβολικά – ως πολιτισμικό τεκμήριο, ως αναπαράσταση της ταυτότητας και ως στοιχείο μνήμης. Αυτή η τελετουργική χρήση, είτε σε τραγούδια είτε σε γιορτές, μπορεί να μη συμβάλλει άμεσα στη γλωσσική επάρκεια, αλλά διατηρεί το ιδεολογικό υπόβαθρο της διαλέκτου ζωντανό. Σε αυτό το πλαίσιο, η διάλεκτος αποδεικνύεται πιο βιώσιμη από την αντίστοιχη «γλώσσα» με την έννοια της πλήρους και ενεργού λειτουργίας, καθώς λειτουργεί ως φορέας ταυτότητας και όχι αποκλειστικά ως εργαλείο επικοινωνίας.

Αντιθέτως, η βλάχικη αντιμετωπίζει σοβαρότερο κίνδυνο σιωπηρής εξαφάνισης. Οι ομιλητές της εκφράζουν κυρίως συναισθήματα νοσταλγίας ή λύπης, χωρίς αντίστοιχη συμμετοχή σε θεσμικές ή πολιτιστικές πρωτοβουλίες. Η απουσία κοινωνικής ορατότητας, η μηδενική παρουσία στην εκπαίδευση ή στα ΜΜΕ και η επικράτηση της αντίληψης ότι η γλώσσα δεν έχει κοινωνικό όφελος, την καθιστούν ευάλωτη σε μη αναστρέψιμη παρακμή. Παρότι τυπικά

θεωρείται «γλώσσα», η βλάχικη έχει σήμερα μικρότερες πιθανότητες επιβίωσης από την ποντιακή διάλεκτο, που διαθέτει τουλάχιστον συμβολική και τελετουργική ενσωμάτωση στο δημόσιο χώρο.

Επιπλέον, από τα ευρήματα προκύπτει ότι η επιθυμία για μεταβίβαση της διαλέκτου στα παιδιά δεν συνοδεύεται απαραίτητα από πράξη. Η απόσταση ανάμεσα στην πρόθεση και την πρακτική καταδεικνύει το φαινόμενο της «συμβολικής επιθυμίας» χωρίς γλωσσική συνέχεια, επιβεβαιώνοντας τη διαπίστωση του Fishman (1991) ότι η γλωσσική επιβίωση εξαρτάται από την ενσυνείδητη μεταβίβαση στο οικογενειακό και κοινοτικό πλαίσιο. Παρ' όλα αυτά, η ποντιακή φαίνεται να έχει περισσότερες πιθανότητες ενεργοποίησης μέσω των συλλόγων, των πολιτιστικών εκδηλώσεων και της αυξανόμενης παρουσίας της σε σύγχρονα μέσα (π.χ. μουσική, διαδίκτυο).

Η βιωσιμότητα της διαλέκτου αποδεικνύεται ακόμη και στην εκπαιδευτική συνείδηση των ομιλητών της. Όπως φάνηκε, μεγάλο ποσοστό Ποντίων θα επιθυμούσε την ένταξη της διαλέκτου στην εκπαίδευση ως προαιρετικό ή πολιτισμικό μάθημα. Αυτό το εύρημα είναι ιδιαίτερα σημαντικό, καθώς δείχνει πως, ενώ η ποντιακή δεν είναι επίσημη γλώσσα, λειτουργεί στο φαντασιακό των ομιλητών ως στοιχείο που αξίζει να μεταδοθεί θεσμικά. Αυτή η διεκδίκηση ενισχύει τον συμβολικό και πρακτικό ρόλο της διαλέκτου, κάτι που απουσιάζει σχεδόν πλήρως στην περίπτωση της βλάχικης.

Συμπερασματικά, η παρούσα εργασία ανέδειξε ότι οι γλωσσικές ποικιλίες δεν κρίνονται μόνο από τη συχνότητα χρήσης, αλλά κυρίως από το κοινωνικό, πολιτισμικό και θεσμικό πλαίσιο μέσα στο οποίο εγγράφονται. Η ποντιακή, αν και διάλεκτος, διαθέτει τα χαρακτηριστικά μιας «ζωντανής» πολιτισμικής πρακτικής: συλλογική συνείδηση, θεσμική αναφορά και πολιτιστική ενσωμάτωση. Η βλάχικη, ενώ έχει τυπικά τη δομή ανεξάρτητης γλώσσας, υποφέρει από κοινωνική απομόνωση και χαμηλή πολιτισμική κινητοποίηση.

Παρόμοια συμπεράσματα έχουν διατυπωθεί και σε άλλες διπλωματικές εργασίες του ΕΑΠ, οι οποίες αναδεικνύουν τον κρίσιμο ρόλο της πολιτισμικής ενεργοποίησης και της θετικής στάσης των ομιλητών στη βιωσιμότητα μιας γλωσσικής ποικιλίας. Η εργασία της Γεωργιά Κωνσταντίνας (2021), για την κρητική διάλεκτο, δείχνει ότι η γλωσσική ποικιλία αυτή, παρότι δεν τυγχάνει θεσμικής αναγνώρισης, διατηρεί υψηλό κύρος και κοινωνική αποδοχή μέσω της χρήσης της σε πολιτιστικά πλαίσια και τοπικές δράσεις, ενισχύοντας έτσι την πιθανότητα διατήρησής της. Αντίστοιχα, στην εργασία της Τράνακα Βασιλικής (2024), η μελέτη του κερκυραϊκού ιδιώματος κατέδειξε ότι, παρά τη μειωμένη καθημερινή χρήση, οι θετικές αξιολογήσεις των ομιλητών και η επιθυμία για εκπαιδευτική ενσωμάτωση δημιουργούν τις προϋποθέσεις για την επιβίωση του ιδιώματος ως στοιχείου ταυτότητας. Η κοινωνική στήριξη και η ιδεολογική αποδοχή της ποικιλίας αποδεικνύονται σημαντικότερες από την τυπική κατηγοριοποίησή της ως «διάλεκτος» ή «γλώσσα». Επιπλέον, στην εργασία του Βαμβακούση Ελευθέριου (2024), που αφορά διαλεκτικές ποικιλίες των Δωδεκανήσων, επισημαίνεται ότι η βιωσιμότητα εξαρτάται από την παρουσία των ποικιλιών στην εκπαίδευση και τη δημόσια σφαίρα. Όπου υπάρχει πολιτισμική διεκδίκηση και συμμετοχή, ακόμα και οι μη πρότυπες μορφές λόγου εμφανίζουν δυναμική επιβίωσης. Η περίπτωση της ποντιακής, όπως διαφαίνεται και στην παρούσα εργασία, επιβεβαιώνει αυτή την παρατήρηση. Τέλος, στην εργασία της Λιανοπούλου Παναγιώτας (2023), με θέμα τις ποικιλίες των Κυκλάδων, διαπιστώθηκε ότι η θετική στάση μαθητών και εκπαιδευτικών απέναντι στα τοπικά ιδιώματα, όταν αυτά αξιοποιούνται στην τάξη, ενισχύει την πολιτισμική ταύτιση και την αίσθηση γλωσσικής συνέχειας. Το στοιχείο αυτό ενισχύει τη βασική

διαπίστωση της παρούσας μελέτης: ότι η βιωσιμότητα μιας γλωσσικής ποικιλίας εξαρτάται πρωτίστως από το κοινωνικό και πολιτισμικό πλαίσιο και δευτερευόντως από τη μορφολογική ή γλωσσολογική της ταξινόμηση.

Ως εκ τούτου, η μελλοντική γλωσσική πολιτική δεν θα πρέπει να βασίζεται αποκλειστικά σε γλωσσολογικά κριτήρια (αν είναι «γλώσσα» ή «διάλεκτος»), αλλά να λάβει υπόψη της τη δυναμική, τη βιωσιμότητα και την εθνοκοινωνική ενσωμάτωση της κάθε ποικιλίας. Σε αυτό το πλαίσιο, η ενίσχυση της ποντιακής μπορεί να λειτουργήσει ως παράδειγμα καλών πρακτικών, ενώ για τη βλάχικη απαιτείται στρατηγική αφύπνισης, ενδυνάμωσης και θεσμικής ορατότητας, ώστε να διασωθεί ένα πολύτιμο πολιτισμικό αγαθό πριν σιγήσει οριστικά.

<<Αντιπαραβολικές στάσεις των ομιλητών/-τριών της ποντιακής διαλέκτου και βλάχικης γλώσσας >>

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνόγλωσσες πηγές:

Βαμβακούσης, Ε. (2024). Διαλεκτικές ποικιλίες Δωδεκανήσων και Κυκλάδων: Διδακτικές προσεγγίσεις στη Στ' Δημοτικού. Πάτρα: Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο. Ανακτήθηκε από <https://apothesis.eap.gr/handle/repo/204500>

Γεωργιά, Κ. (2021). Η κρητική διάλεκτος ως εργαλείο στην εκπαιδευτική διαδικασία. Πάτρα: Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο. Ανακτήθηκε από <https://apothesis.eap.gr/handle/repo/72681>

Γκότοβος, Α. (2002). Κοινωνιολογία της εκπαίδευσης. Αθήνα: Μεταίχμιο.

Ζούλας, Κ. (2012). Η διάλεκτος ως φορέας ταυτότητας και πολιτισμού. Αθήνα: Πατάκης.

Ηλιού, Φ. (2013). Η Βλάχικη γλώσσα και η πολιτισμική της σημασία. Πρακτικά Επιστημονικής Ημερίδας, Ίδρυμα Μείζονος Ελληνισμού.

Καραγιάννης, Θ. (2015). Ποντιακή ταυτότητα και πολιτιστική αναπαράσταση. Πρακτικά Ημερίδας ΠΟΕ.

Καρατζάς, Ν. (2002). Η Ποντιακή Διάλεκτος και οι Ομιλητές της. Αθήνα: Gutenberg.

- Κακριδή-Φερράρι, Ε. (2010). Η γλωσσική ετερότητα στην Ελλάδα. Αθήνα: Πατάκης.
- Κατσούδας, Δ. (2009). Οι Βλάχοι και η ελληνική εθνική ταυτότητα. Βαλκανικά Σύμμεικτα.
- Λιανοπούλου, Π. (2023). Διαλεκτικές ποικιλίες των Κυκλάδων: Διδακτικές προσεγγίσεις στο μάθημα της Στ' Δημοτικού. Πάτρα: Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο. Ανακτήθηκε από <https://apothesis.eap.gr/handle/repo/186292>
- Παπαναούμ, Μ. (2015). Γλωσσικές ποικιλίες και εκπαίδευση στην Ελλάδα. Θεσσαλονίκη: ΕΑΠ.
- Τζιφόπουλος, Ι. (2016). Η βλαχική γλώσσα στην Ήπειρο: Καταγραφή και προβληματισμοί. Πρακτικά Ημερίδας ΕΛΙΑΜΕΠ.
- Τράνακα, Β. (2024). Αυτο- και ετερο-αξιολογικές στάσεις απέναντι στο κερκυραϊκό ιδίωμα. Πάτρα: Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο. Ανακτήθηκε από <https://apothesis.eap.gr/handle/repo/204087>
- Τσιτσιρίδης, Ν. (2014). Γλώσσα και μνήμη στις τοπικές κοινωνίες. Θεσσαλονίκη: Πανεπιστήμιο Μακεδονίας.
- Τσολάκης, Χ. (1994). Η ελληνική γλώσσα και οι διάλεκτοί της. Αθήνα: Οργανισμός Εκδόσεων Διδακτικών Βιβλίων.
- Χαραλαμπίδης, Ν. (2018). Η Ποντιακή στα σχολεία; Γλωσσική πολιτική και πολιτιστική δράση. Γλωσσολογία 27.

Ξενόγλωσσες πηγές:

- Baker, C. (1992). Attitudes and Language. Clevedon: Multilingual Matters.
- Blommaert, J. (2006). Language Ideological Debates. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Bryman, A. (2016). Social Research Methods (5th ed.). Oxford University Press.
- Cohen, L., Manion, L., & Morrison, K. (2011). Research Methods in Education (7th ed.). London: Routledge.
- Creswell, J. W. (2009). Research Design: Qualitative, Quantitative, and Mixed Methods Approaches. Thousand Oaks: Sage.
- Creswell, J. W., & Plano Clark, V. L. (2018). Designing and Conducting Mixed Methods Research. Sage.

<<Αντιπαραβολικές στάσεις των ομιλητών/-τριών της ποντιακής διαλέκτου και βλάχικης γλώσσας >>

- Crystal, D. (2000). Language Death. Cambridge: Cambridge University Press.
- Dörnyei, Z. (2007). Research Methods in Applied Linguistics. Oxford University Press.
- Edwards, J. (2009). Language and Identity. Cambridge University Press.
- Fishman, J. A. (1991). Reversing Language Shift. Multilingual Matters.

- Fishman, J. A. (1989). Language and Ethnicity in Minority Sociolinguistic Perspective. Clevedon: Multilingual Matters.
- Garrett, P. (2010). Attitudes to Language. Cambridge: Cambridge University Press.
- Grenoble, L. A., & Whaley, L. J. (2006). Saving Languages: An Introduction to Language Revitalization. Cambridge University Press.
- Hirschon, R. (2003). Crossing the Aegean: An Appraisal of the 1923 Compulsory Population Exchange between Greece and Turkey. Berghahn Books.
- Holmes, J. (2013). An Introduction to Sociolinguistics. Routledge.
- Hornberger, N. H. & King, K. A. (2001). Reversing Quechua Language Shift in South America. Journal of Multilingual and Multicultural Development.
- Hornberger, N. (2002). Language Ecology and Language Planning. In R. Kaplan (Ed.), Handbook of Applied Linguistics. Oxford: Oxford University Press.
- Irvine, J. T., & Gal, S. (2000). Language Ideology and Linguistic Differentiation. In P. Kroskrity (Ed.), Regimes of Language: Ideologies, Politics, and Identities. Santa Fe: SAR Press.
- King, K. A. (2001). Language Revitalization Processes and Prospects. Multilingual Matters.
- Robson, C. (2011). Real World Research: A Resource for Social Scientists and Practitioner-Researchers. Wiley.
- Trudgill, P. (2003). A Glossary of Sociolinguistics. Oxford University Press.
- Trudgill, P. (2003). Sociolinguistics: An Introduction to Language and Society. London: Penguin.
- Tsitsipis, L. D. (1998). A Linguistic Anthropology of Praxis and Language Shift: Arvanitika (Albanian) and Greek in Contact. Oxford: Clarendon Press.
- UNESCO (2003). Language Vitality and Endangerment Report.

Επιπλέον πηγές και έγγραφα:

Council of Europe (2022). European Charter for Regional or Minority Languages – Application Reports. <https://www.coe.int/en/web/european-charter-regional-or-minority-languages>

<<Αντιπαραβολικές στάσεις των ομιλητών/-τριών της ποντιακής
διαλέκτου και βλάχικης γλώσσας >>

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Α: <<Ερωτηματολόγιο>>

Παραβολικές στάσεις ομιλητών/-τριών της ποντιακής διαλέκτου και
βλάχικης γλώσσας

A. Ενημερωτικό και δήλωση συγκατάθεσης

Δήλωση συγκατάθεσης για συμμετοχή σε επιστημονική έρευνα

Καλείστε να συμμετάσχετε σε μία επιστημονική έρευνα με τίτλο: Παραβολικές στάσεις ομιλητών/-τριών της ποντιακής διαλέκτου και της βλάχικης γλώσσας.

Η έρευνα διεξάγεται στο πλαίσιο της διπλωματικής εργασίας της Ελένης Δημοπούλου, μεταπτυχιακής φοιτήτριας του Ελληνικού Ανοικτού Πανεπιστημίου (ΕΑΠ), και έχει ως στόχο τη διερεύνηση των στάσεων, των εμπειριών και της γλωσσικής συμπεριφοράς ομιλητών της ποντιακής διαλέκτου και της βλάχικης γλώσσας στην Ελλάδα και το εξωτερικό.

Η συλλογή δεδομένων πραγματοποιείται μέσω ερωτηματολογίου, με ποσοτική προσέγγιση. Η συμπλήρωσή του εκτιμάται ότι διαρκεί περίπου 10 λεπτά. Το ερωτηματολόγιο αποτελείται από δύο μέρη:

1. Ενότητα για την ποντιακή διάλεκτο

2. Ενότητα για τη βλάχικη γλώσσα

Παρακαλείστε να απαντήσετε μόνο στην ενότητα/ενότητες που σας αφορούν, σύμφωνα με τις οδηγίες που παρέχονται παρακάτω.

Η συμμετοχή σας είναι απολύτως εθελοντική. Οι απαντήσεις σας είναι ανώνυμες και θα χρησιμοποιηθούν αποκλειστικά για ερευνητικούς σκοπούς. Καμία πληροφορία δεν θα συσχετιστεί με το όνομά σας ή άλλα προσωπικά σας δεδομένα. Όλα τα δεδομένα θα αποθηκευτούν με ασφάλεια και θα διατηρηθούν μόνο για όσο διάστημα απαιτείται για την ολοκλήρωση της ερευνητικής διαδικασίας.

Οδηγίες:

-Αν έχετε ποντιακή καταγωγή ή μιλάτε την ποντιακή διάλεκτο, παρακαλώ συμπληρώστε την Ενότητα Α.

-Αν έχετε βλάχικη καταγωγή ή μιλάτε τη βλάχικη γλώσσα, παρακαλώ συμπληρώστε την Ενότητα Β.

-Αν ανήκετε και στις δύο ομάδες, μπορείτε να απαντήσετε και στις δύο ενότητες.

Οι απαντήσεις σας είναι ανώνυμες και θα χρησιμοποιηθούν αποκλειστικά για ερευνητικούς σκοπούς.

Αν έχετε οποιαδήποτε απορία ή προβληματισμό σχετικά με την έρευνα, μπορείτε να επικοινωνήσετε μαζί μου:

Ελένη Δημοπούλου

Μεταπτυχιακή φοιτήτρια

Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο (ΕΑΠ)

✉ edimopoulou99@gmail.com

<<Αντιπαραβολικές στάσεις των ομιλητών/-τριών της ποντιακής διαλέκτου και βλάχικης γλώσσας >>

Προτού συμφωνήσετε να συμμετάσχετε, βεβαιωθείτε ότι:

Έχετε διαβάσει και κατανοήσει τους σκοπούς και τις διαδικασίες της έρευνας.

Έχετε ενημερωθεί για την επεξεργασία των δεδομένων σας σύμφωνα με τον **Γενικό Κανονισμό Προστασίας Δεδομένων (ΓΚΠΔ)**.

Κατανοείτε ότι μπορείτε να αποχωρήσετε από την έρευνα οποιαδήποτε στιγμή χωρίς καμία επίπτωση.

181 απαντήσεις

Συμφωνώ να συμμετέχω στην έρευνα

B. Ερωτηματολόγιο για την ποντιακή διάλεκτο

1. Ποιο είναι το φύλο σας;

- Άνδρας
- Γυναίκα
- Άλλο / Δε θέλω να απαντήσω

2. Ποια είναι η ηλικιακή σας ομάδα;

- Κάτω των 18
- 18-24
- 25-34
- 35-44
- 45-54
- 55+

3. Σε ποια περιοχή της Ελλάδας ή του εξωτερικού μεγάλωσατε;

.....

4. Έχετε καταγωγή από πόντιους;

- Ναι
- Όχι

<<Αντιπαραβολικές στάσεις των ομιλητών/-τριών της ποντιακής διαλέκτου και βλάχικης γλώσσας >>

5. Γνωρίζετε ή μιλάτε την ποντιακή διάλεκτο;

- Ναι
- Όχι

6. Πόσο συχνά χρησιμοποιείτε τη ποντιακή διάλεκτο;

- Καθημερινά
- Συχνά
- Περιστασιακά
- Σπάνια
- Καθόλου

7. Σε ποιες περιστάσεις τη χρησιμοποιείτε τη ποντιακή διάλεκτο;

- Στο σπίτι με την οικογένεια
- Με φίλους που γνωρίζουν τη διάλεκτο
- Σε πολιτιστικές εκδηλώσεις
- Δεν τη χρησιμοποιώ

8. Μιλάτε τη ποντιακή στα παιδιά σας ή σε νεότερες γενιές;

- Ναι, συχνά
- Μερικές φορές
- Όχι, αλλά θα ήθελα
- Όχι, δεν το θεωρώ απαραίτητο

9. Πιστεύετε ότι η ποντιακή απειλείται με εξαφάνιση;

- Ναι, σε μεγάλο βαθμό
- Ναι, αλλά μπορεί να διασωθεί
- Όχι, πιστεύω ότι θα συνεχίσει να υπάρχει
- Δεν έχω άποψη

10. Πώς νιώθετε όταν μιλάτε την ποντιακή;

- Περήφανος/η
- Νοσταλγία / Σύνδεση με την παράδοση
- Άνετα, είναι φυσικό για μένα
- Ντροπή ή αμηχανία
- Δεν τη μιλάω

11. Πιστεύετε ότι η ποντιακή πρέπει να διδάσκεται στα σχολεία;

- Ναι, ως προαιρετικό μάθημα
- Ναι, ως μέρος της γλωσσικής εκπαίδευσης
- Όχι, δεν είναι απαραίτητο

<<Αντιπαραβολικές στάσεις των ομιλητών/-τριών της ποντιακής
διαλέκτου και βλάχικης γλώσσας >>

- Δεν έχω άποψη

12. Έχετε παρακολουθήσει ποτέ εκδηλώσεις/μαθήματα για την ποντιακή;

- Ναι, συχνά
- Ναι, περιστασιακά
- Όχι, αλλά θα ήθελα
- Όχι, δεν με ενδιαφέρει

13. Θα θέλατε να υπάρχει μεγαλύτερη εκπροσώπηση της ποντιακής στα μέσα;

- Ναι, θα ήθελα να βλέπω περισσότερες παραγωγές
- Ναι, αλλά σε μικρότερο βαθμό
- Όχι, δε με ενδιαφέρει
- Δεν έχω άποψη

14. Πιστεύετε ότι η χρήση της ποντιακής στα μέσα ενημέρωσης θα βοηθούσε στη διατήρησή της;

- Ναι, θα αύξανε τη χρήση
- Ίσως, αλλά δεν είναι αρκετό
- Όχι, εξαρτάται από άλλους παράγοντες
- Δεν έχω άποψη

15. Τι μέτρα πιστεύετε ότι θα μπορούσαν να ληφθούν για τη διατήρηση της;

.....

.....

16. Άλλο σχόλιο για την ποντιακή διάλεκτο;

.....

.....

Γ. Ερωτηματολόγιο για τη βλάχικη γλώσσα

1. Ποιο είναι το φύλο σας;

- Άνδρας
- Γυναίκα
- Άλλο / Δε θέλω να απαντήσω

2. Ποια είναι η ηλικιακή σας ομάδα;

- Κάτω των 18
- 18-24
- 25-34
- 35-44
- 45-54
- 55+

<<Αντιπαραβολικές στάσεις των ομιλητών/-τριών της ποντιακής διαλέκτου και βλάχικης γλώσσας >>

3. Σε ποια περιοχή της Ελλάδας ή του εξωτερικού μεγαλώσατε;

.....

4. Έχετε καταγωγή από βλάχους;

- Ναι
- Όχι

5. Γνωρίζετε ή μιλάτε την βλάχικη γλώσσα;

- Ναι
- Όχι

6. Πόσο συχνά χρησιμοποιείτε τη βλάχικη γλώσσα;

- Καθημερινά
- Συχνά
- Περιστασιακά
- Σπάνια
- Καθόλου

7. Σε ποιες περιστάσεις τη χρησιμοποιείτε τη βλάχικη γλώσσα;

- Στο σπίτι με την οικογένεια
- Με φίλους που γνωρίζουν τη διάλεκτο
- Σε πολιτιστικές εκδηλώσεις
- Δεν τη χρησιμοποιώ

8. Μιλάτε τη βλάχικη στα παιδιά σας ή σε νεότερες γενιές;

- Ναι, συχνά
- Μερικές φορές
- Όχι, αλλά θα ήθελα
- Όχι, δεν το θεωρώ απαραίτητο

9. Πιστεύετε ότι η βλάχικη απειλείται με εξαφάνιση;

- Ναι, σε μεγάλο βαθμό
- Ναι, αλλά μπορεί να διασωθεί
- Όχι, πιστεύω ότι θα συνεχίσει να υπάρχει
- Δεν έχω άποψη

10. Πώς νιώθετε όταν μιλάτε τη βλάχικη;

- Περήφανος/η
- Νοσταλγία / Σύνδεση με την παράδοση
- Άνετα, είναι φυσικό για μένα

<<Αντιπαραβολικές στάσεις των ομιλητών/-τριών της ποντιακής
διαλέκτου και βλάχικης γλώσσας >>

- Ντροπή ή αμηχανία
- Δεν τη μιλάω

11. Πιστεύετε ότι η βλάχικη πρέπει να διδάσκεται στα σχολεία;

- Ναι, ως προαιρετικό μάθημα
- Ναι, ως μέρος της γλωσσικής εκπαίδευσης
- Όχι, δεν είναι απαραίτητο
- Δεν έχω άποψη

12. Έχετε παρακολουθήσει ποτέ εκδηλώσεις/μαθήματα για την βλάχικη;

- Ναι, συχνά
- Ναι, περιστασιακά
- Όχι, αλλά θα ήθελα
- Όχι, δεν με ενδιαφέρει

13. Θα θέλατε να υπάρχει μεγαλύτερη εκπροσώπηση της βλάχικης στα μέσα;

- Ναι, θα ήθελα να βλέπω περισσότερες παραγωγές
- Ναι, αλλά σε μικρότερο βαθμό
- Όχι, δε με ενδιαφέρει
- Δεν έχω άποψη

14. Πιστεύετε ότι η χρήση της βλάχικης στα μέσα ενημέρωσης θα βοηθούσε στη διατήρησή της;

- Ναι, θα αύξανε τη χρήση
- Ίσως, αλλά δεν είναι αρκετό
- Όχι, εξαρτάται από άλλους παράγοντες
- Δεν έχω άποψη

15. Τι μέτρα πιστεύετε ότι θα μπορούσαν να ληφθούν για τη διατήρηση της;

.....

.....

16. Άλλο σχόλιο για τη βλάχικη γλώσσα;

.....

.....

Υπεύθυνη Δήλωση Συγγραφέα: Δηλώνω ρητά ότι, σύμφωνα με το άρθρο 8 του Ν.1599/1986, η Παρούσα εργασία αποτελεί αποκλειστικά προϊόν προσωπικής μου εργασίας, δεν προσβάλλει κάθε μορφής δικαιώματα διανοητικής ιδιοκτησίας, προσωπικότητας και προσωπικών δεδομένων τρίτων, δεν περιέχει έργα/εισφορές τρίτων για τα οποία απαιτείται άδεια των δημιουργών/δικαιούχων και εν είναι προϊόν μερικής ή ολικής αντιγραφής, οι πηγές δε που χρησιμοποιήθηκαν περιορίζονται στις βιβλιογραφικές αναφορές και μόνον και πληρούν τους κανόνες της επιστημονικής παράθεσης.